

Mama, ik vergeef jou!

Ik ben bij God

Mama dank je dat ik leef!

PRO LIFE

100%

DE TAALSTRIJD IN HET PUBLIEKE DEBAT

EEN ONDERZOEK NAAR DE MANIER WAAROP
MAATSCHAPPELIJKE EN POLITIEKE PARTIJEN BINNEN DE
OPPOSITIE RONDOM ABORTUS IN NEDERLAND GEBRUIK
MAKEN VAN *FRAMING* OM HET PUBLIEKE DEBAT, EN
DAAROPVOLGEND BELEID, TE BEÏNVLOEDEN.

RIENEKE PRINS

UNIVERSITEIT UTRECHT

MASTERSCRIPTIE COMMUNICATIE, BELEID EN MANAGEMENT

1E BEGELEIDER: DR. P.A.H. HÖRMANN

2E BEGELEIDER: DR. E.F. LOOS

FACULTEIT RECHT, ECONOMIE, BESTUUR EN ORGANISATIE

DEPARTEMENT BESTUURS- EN ORGANISATIEWETENSCHAP (USBO)

UTRECHT, 22 JUNI 2022

Voorwoord

Beste lezer,

Bij het kiezen van een scriptieonderwerp heb ik niet lang getwijfeld over het onderwerp. Ten tijde van mijn keuze domineerden berichten over anti-abortuswetgeving in verschillende landen regelmatig het nieuws. Voor mijn gevoel is het recht op abortus inmiddels vanzelfsprekend, en was dan ook verbaasd dat zelfs in Europese landen dit recht nog zo veel discussie losmaakte. Dit riep bij mij de vraag op welke organisaties achter deze oppositie rondom abortus zaten, en hoe het kon dat zij anno 2022 nog steeds zoveel invloed konden uitoefenen op dit debat. De vacature bij Rutgers voor een onderzoeksstage naar deze oppositie kwam voor mijn gevoel dan ook als geroepen.

Allereerst wil ik graag de docenten van de USBO (Iris, Eugene, Madeline en Pauline) bedanken voor de fijne lessen het afgelopen jaar. Vooral Pauline heeft mij, als mijn scriptiebegeleider, de afgelopen maanden intensief ondersteund. Ook wil ik Eugene als tweede lezer van de scriptie bedanken.

Ten slotte was het schrijven van deze scriptie niet mogelijk geweest zonder de fijne hulp van mijn collega's bij Rutgers. In het bijzonder wil ik mijn stagebegeleider Lisa bedanken voor het uitgebreid meedenken gedurende het onderzoeksproces. Ook wil ik graag alle respondenten bedanken voor hun enthousiasme waarmee ze hun bevindingen en ervaringen met mij hebben willen delen. Dit heeft geleid tot interessante gesprekken, en inzichten die zeer relevant waren voor de uiteindelijke resultaten van het onderzoek.

De afgelopen maanden zijn voorbij gevlogen en ik heb ontzettend veel mogen leren. Dit voelt daarom ook als een mooie afsluiting van mijn studietijd.

Veel leesplezier!

Rieneke Prins.

Samenvatting

40 jaar na de invoering van de Wet Afbreking zwangerschap zou het te verwachten zijn dat het recht op abortus inmiddels algemeen geaccepteerd is. Toch laait de strijd tegen abortus de laatste jaren weer meer op. Partijen binnen de oppositie rondom abortus weten elkaar om die reden steeds beter te vinden; ze werken meer samen, zijn beter georganiseerd en gefinancierd, en spreken zich ten slotte meer uit in publieke debat over abortusrechten. Dit laatste doen zij door hun boodschappen strategisch te framen. Door middel van een frame wordt een vraagstuk op een bepaalde manier belicht, waardoor toehoorders anders naar - in dit geval abortusrechten - gaan kijken. Het doel van de oppositie met het gebruik van framing in het publieke debat is om uiteindelijk abortusbeleid te kunnen beïnvloeden. In een democratie zou het publieke debat namelijk de input moeten vormen voor beleid. Op het moment dat de oppositie strategisch gebruik maakt van framing om het publieke debat te sturen, kunnen zij daarmee dus ook indirect invloed uitoefenen op beleid.

Het doel van dit onderzoek is allereerst om inzichtelijk te maken welke partijen zich binnen de oppositie voor abortus in Nederland bevinden, en vervolgens te onderzoeken hoe zij framing inzetten als middel om het publieke debat en daaropvolgend beleid te beïnvloeden. Door hier inzicht in te verkrijgen, kan Rutgers haar advocacy-strategie bijsturen. De vraag die in dit onderzoek centraal staat is dan ook: 'Hoe maken politieke en maatschappelijke partijen binnen de oppositie rondom abortusrechten in Nederland gebruik van frames om het publieke debat, en daaropvolgend beleid over dit thema te beïnvloeden?'

Om deze vraag te kunnen beantwoorden is gebruik gemaakt van zowel literatuuronderzoek, documentanalyses als interviews. Het literatuuronderzoek heeft als doel om op basis van wetenschappelijke literatuur het verband te verklaren tussen framing, het publieke debat, en de beïnvloeding van beleid. Met de documentanalyses wordt getracht de partijen binnen de oppositie in Nederland zo uitgebreid mogelijk in kaart te brengen. Hiervoor worden onderzoeken en artikelen gebruikt van verschillende personen die zich eerder in de oppositie, en in hun strategieën, hebben verdiept. Ten slotte zijn er interviews afgenomen met respondenten die op de een of andere manier te maken hebben gehad met de oppositie. De selectie bestaat uit een combinatie van beleidsmedewerkers, onderzoekers, maar ook personen binnen de 'pro-choice' beweging. Door deze verschillende methoden te combineren kon uiteindelijk een overzicht worden gemaakt van de verschillende partijen in het netwerk, en van de manieren waarop zij framing inzetten om beleid te beïnvloeden. Hierbij is gefocust op Nederland, maar ook op internationale organisaties die invloed uitoefenen op het debat in Nederland.

De internationale partijen waarvan de duidelijkste link te leggen is met betrekking tot de beïnvloeding van het Nederlandse publieke debat en daaropvolgend beleid zijn de TCC, Agenda Europe, de ECPM en TFP. Van Nederlandse partijen zijn dit Civitas Christiana, de NPV, De VBOK en Siriz, Schreeuw om Leven, de SGP, de CU, en het FvD. Daarbij valt op dat er sprake is van een combinatie van conservatief christelijke partijen en extreemrechtse partijen. De reden voor deze 'gelegenheidssamenwerking' is dat beide soorten stromingen ageren tegen een progressieve agenda in het algemeen, en elkaar op het thema 'abortus' goed kunnen vinden qua gedachtegoed.

De zeven verschillende frames die naar voren zijn gekomen die de oppositie gebruikt om het publieke debat, en daaropvolgend beleid, te beïnvloeden zijn: 1) het 'onderdrukingsframe', 2) 'mensenrechtenframe', 3) 'doembeeldenframe', 4) 'neutraliteitsframe', 5) 'ecologieframe', 6) 'demografiefame' en 7) 'neokolonialismeframe'. De eerste vier genoemde frames zijn zogeheten 'directe frames', wat betekent dat het directe doel van deze frames is om in te gaan tegen abortusrechten. De laatste drie zijn meer 'indirecte frames', wat inhoudt dat abortus als argument wordt gebruikt om in te gaan tegen de progressieve agenda als geheel, hierbij is abortus een middel als onderdeel van frame.

De zeven frames zijn van invloed op de vier voornaamste debatten die momenteel gaande lijken te zijn rondom abortusrechten. De onderdrukings- en doembeeldenframes worden met name toegepast om het debat over abortus in het algemeen gaande te houden. Door steeds het debat te blijven aangaan, over een thema dat voor de meerderheid van de bevolking geen discussie meer behoeft, blijft de oppositie openingen creëren voor het ter discussie stellen van abortusrechten.

Het mensenrechtenframe wordt voornamelijk ingezet om het debat over vrouwenrechten en de bescherming van het 'ongeboren leven' nieuw leven in te blazen. Door het mensenrechtenframe te gebruiken om abortus te framen als een bedreiging voor de rechten van de ongeboren foetus, wordt de indruk gewekt dat de oppositie juist bepaalde rechten tracht te beschermen in plaats van weg te nemen. Dit heeft onder andere geleid tot de mogelijkheid om een geaborteerde foetus in te schrijven in de Basisregistratie Personen (BRP).

Het neutraliteitsframe wordt voornamelijk ingezet door niet direct te laten blijken dat een partij een anti-abortus-agenda heeft. Dit frame wordt vooral gebruikt in het debat over de rol van maatschappelijke organisaties, en heeft er in het verleden bijvoorbeeld toe geleid dat een "neutrale" hulporganisatie als Siriz onterecht overheidssubsidie kreeg.

Tenslotte worden de indirecte frames grotendeels ingezet om de progressieve agenda in het algemeen tegen te houden, vaak op landelijke schaal. De oppositie achterhaalt welk progressief thema het minst sterk verankerd is in een samenleving, en probeert dit vervolgens te bewapenen om discussie over de algehele progressieve agenda op te wekken. In Nederland ligt het homohuwelijk bijvoorbeeld vastgelegd in de Grondwet, en vormt acceptatie van LHBTI een belangrijk onderdeel van het internationale profiel van Nederland, waar abortus juist minder sterk staat. Om die reden is het voor de oppositie eenvoudiger om te ageren tegen abortus. Een tweede manier is om aan te haken bij een bestaand polariserend discours in een land, en vervolgens de anti-abortus-agenda te promoten. Dit doet Civitas Christiana bijvoorbeeld door in te spelen op de Zwartepietendiscussie en de stikstofprotesten, om vervolgens hun anti-abortusstandpunten aan de man te brengen.

Wat duidelijk wordt is dat de oppositie slim gebruik weet te maken van framing om het publieke debat, en daaropvolgend beleid, te beïnvloeden. Daarbij sluiten zich steeds ook meer partijen aan die in eerste instantie niet een voor de hand liggende strategische partner zijn. Het is voor organisaties aan de progressieve kant daarom van belang zich bewust te worden van het effect van frames van de oppositie, en van de manier waarop deze worden ingezet. Dit geldt voor maatschappelijke organisaties, maar ook zeker voor politieke partijen en beleidsmakers die belang hechten aan het in stand houden van abortusrechten.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	1
1.1 Aanleiding	1
1.2 Probleemstelling	3
1.3 Doelstelling	3
1.4 Vraagstelling	4
1.5 Relevantie	4
1.5.1 Maatschappelijke relevantie	4
1.5.2 Wetenschappelijke relevantie	5
1.6 Leeswijzer	5
2. Methoden	7
2.1 Onderzoeksbenadering	7
2.1.1 Kwalitatief onderzoek	7
2.1.2 Wetenschapsfilosofische benadering	7
2.2 Dataverzameling	8
2.2.1 Literatuurstudie.....	8
2.2.2 Empirisch onderzoek	9
2.3 Data-analyse en codeerproces.....	11
2.4 Kwaliteitscriteria	12
2.4.1 Validiteit.....	13
2.4.2 Betrouwbaarheid.....	14
2.4.3 Rol van de onderzoeker	14
3. Literatuuronderzoek.....	15
3.1 Framing.....	15
3.1.1 Begrip 'framing'	15
3.1.2 Onderdelen van framing.....	15
3.2 Publiek debat en beleidsbeïnvloeding	18
3.2.1 Begrip 'publiek debat'	18
3.2.2 Begrip 'beleidsbeïnvloeding'	18
3.2.3 Relatie tussen het publieke debat en beleidsbeïnvloeding.....	19
3.3 Framing inzetten om het publieke debat en beleid te beïnvloeden	21
3.3.1 Framing in het publieke debat.....	21
3.3.2 Doorwerking van framing in het publieke debat op beleidsvorming.....	22
3.4 Tot slot.....	22
4. Empirisch onderzoek.....	24
4.1 Analyse speelveld oppositie.....	24
4.1.1 Internationale oppositie die doorwerkt op Nederlandse politiek.....	24
4.1.2 Nederlandse maatschappelijke organisaties in de oppositie	26
4.1.3 Nederlandse politieke partijen en hun link met de anti-abortus lobby	28
4.1.4 Samenwerking tussen de verschillende partijen	30
4.2 Frameanalyse	31

4.2.1	Directe frames.....	31
4.2.2	Indirecte frames.....	36
4.3	Invloed van frames op het publieke debat en beleid	38
4.3.1	Debat gaande houden	38
4.3.2	Debat over vrouwenrechten en bescherming van ongeboren leven	40
4.3.3	Debat over de rol van maatschappelijke organisaties	40
4.3.4	Beheersen van debat en aansluiten bij bestaande discourses.....	41
4.4	Tot slot	42
5.	Resultaten.....	44
5.1	Kwaliteit van de gevonden frames.....	44
5.2	Relatie tussen framing, het publieke debat, en beleidsbeïnvloeding.....	45
6.	Conclusie en evaluatie.....	47
6.1	Conclusie.....	47
6.2	Evaluatie op het onderzoeksproces	50
6.3	Aanbevelingen	52
6.3.1	Aanbevelingen voor vervolgonderzoek.....	52
6.3.2	Aanbevelingen voor Rutgers	53
6.4	Tot slot	53
	Literatuurlijst.....	55
	Bijlagen	61
	Bijlage 1: Topiclijst interviews	61
	Bijlage 2: Gebruikte documenten en artikelen.....	63
	Bijlage 3: Respondentenlijst.....	65
	Bijlage 4: Codeboom op basis van Literatuuronderzoek.....	66
	Bijlage 5: Definitieve codeboom	67
	Bijlage 6: Schema oppositie (uitvergroet).....	68

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

“Pro-life” of “Pro-choice”? Twee slogans in de discussie over abortus die wezenlijk andere standpunten verkondigen. Volgens Veugelers en Schuitema (2013) zijn weinig onderwerpen zo controversieel als abortus omdat voor- en tegenstanders van dit thema doorgaans lijnrecht tegenover elkaar staan. Begin jaren ‘80 van de vorige eeuw is het recht op abortus in Nederland wettelijk vastgelegd. Nu, zo’n 40 jaar later, zou je misschien denken dat dit recht inmiddels algemeen geaccepteerd is. Toch stellen onderzoekers dat ook in Nederland het recht op abortus niet vanzelfsprekend is, en dat er een groeiende oppositie bestaat die het liefst het recht op abortus ook in Nederland zouden zien verdwijnen (Bolwijn & de Ruiter, 2019; van der Burgh et al., 2020; Peters, 2021).

Wereldwijd worden per jaar ongeveer 44 miljoen abortussen uitgevoerd, waarvan naar schatting 25 miljoen onveilig gebeuren (WHO, 2017). Meer dan de helft van de abortussen is dus onveilig, wat inhoudt dat er gekozen wordt voor gevaarlijke en vaak illegale methodes die vrouwen bij zichzelf toepassen, of laten uitvoeren door personen die hier doorgaans niet bevoegd voor zijn. Dit komt vooral voor in landen waar abortus verboden is, of sociale gevolgen heeft. Onveilige abortus is gemiddeld genomen verantwoordelijk voor zeker 13% van de moedersterfte wereldwijd. In sommige landen loopt dit percentage op tot maar liefst 40%. Het percentage onveilige abortussen is aanzienlijk hoger in landen met een zeer strenge abortuswetgeving. Het beperken van de toegang tot abortus leidt dus niet tot een vermindering van het totaal aantal abortussen, maar slechts tot een vermindering van het aantal veilige abortussen (WHO, 2017).

Toch worden abortusrechten in veel delen van de wereld niet universeel beschermd, maar zelfs tegengewerkt (BZ, 2018). Ondanks dat uit onderzoek het belang van de bescherming en abortusrechten blijkt, zijn er veel tegenstanders op dit thema (WHO, 2017; Singh, Darroch & Ashford, 2014; Elias, 2003). Volgens Gilby, Koivusalo en Atkins (2021) is de oppositie rondom abortus de laatste jaren sterk gegroeid. Ook zijn verschillende partijen op dit thema sterker met elkaar verweven geraakt door middel van een netwerkstructuur die steeds beter gecoördineerd wordt, en waarbij steeds meer partijen zich aansluiten. En ook in Nederland heeft de oppositie rondom abortus invloed. Deze oppositie lijkt vooral voort te komen uit een internationale conservatieve beweging die zich verzet tegen het recht op abortus. Deze beweging beperkt zich niet tot binnen bepaalde landsgrenzen, maar bestaat uit internationale netwerken en samenwerkingsverbanden tussen conservatief christelijke en rechts-populistische groepen die op sommige vlakken gemeenschappelijk gedachtegoed hebben, zoals het terugdraaien van abortusrechten. Hun denkbeelden werken door middel van actieve lobbystrategieën door op zowel de financiering als de standpunten van Nederlandse politieke en maatschappelijke organisaties (Bolwijn & de Ruiter, 2019).

Een voorbeeld hiervan is de *Transatlantic Christian Council* (TCC), een lobbygroep die is opgericht door voormalig SGP-adviseur Henk Jan van Schothorst en voormalig VS-diplomaat Todd Huizinga. De TCC zet zich in voor het terugdraaien van beleid dat niet overeenkomt met de christelijke ideologie. De lobbygroep heeft een uitgebreid netwerk bestaande uit onder anderen Republikeinse congresleden en Amerikaanse miljardairsfamilies, waaronder ook de voormalig Amerikaanse ambassadeur in Nederland,

Pete Hoekstra. Hoekstra organiseerde regelmatig evenementen voor de TCC in zijn ambtswoning in Den Haag. Dit leverde de TCC tienduizenden euro's op, welke voortkwamen uit de portemonnees van aanwezige ondernemers en bestuurders (Keizer & Ros, 2020). Maar de TCC was niet de enige genodigde op het terrein van de Amerikaanse ambassade. In 2020 was Hoekstra de gastheer voor een partijbijeenkomst voor de Nederlandse politieke partij Forum voor Democratie (FvD), waarbij ook Van Schothorst aanwezig was (Thomas & van de Ven, 2020). Dit was niet de eerste samenkomst tussen conservatieve christenen en het rechts-populistische FvD. Uit onderzoek van *Follow The Money* (FTM) blijkt dat FvD eind 2018 in totaal 25.000 euro aan donaties heeft ontvangen uit naam van de hervormd-gereformeerde advocaat Jan Louis Burggraaf. Het geld was afkomstig van een fondsenwervingsavond die Burggraaf had georganiseerd voor conservatief christelijke ondernemers. Hoewel volgens de Wet financiering politieke partijen iedere donatie boven de 4.500 euro openbaar gemaakt moet worden, is dit niet gebeurd (L'Ami & Wijnen 2020). Een paar maanden na de bijeenkomst van Burggraaf schreef de partijleider van FvD, Thierry Baudet - die voorheen nooit publiekelijk een standpunt had ingenomen ten opzichte van abortusrechten - een essay waarin hij het recht op abortus ter discussie stelt (Ortjens, 2019). Ook Mostert (2020) en l'Ami en Wijnen (2020) merken op dat Baudet steeds meer standpunten van conservatief christelijke partijen begint over te nemen.

Het lijkt er dus op dat de internationale netwerken met hun financiering en strategie ook invloed proberen uit te oefenen op het debat dat in Nederland wordt gevoerd over abortusrechten. Pugh (2019) stelt dat partijen die het publieke debat rondom abortus proberen te sturen het uiteindelijke doel hebben om abortusbeleid te beïnvloeden. In een democratisch systeem moeten de uitkomsten van het publieke debat namelijk de input vormen voor beleid (Jerit, 2007). Wanneer het lukt om het publieke debat te beïnvloeden, verkrijgt je daarmee ook macht over de totstandkoming of aanpassing van bepaald beleid. Partijen binnen de oppositie rondom abortus hebben er om deze reden baat bij om het publieke debat rondom abortusrechten zo te sturen, dat hun anti-abortusstandpunten hoger op de agenda komen te staan (Pugh, 2019).

Volgens Gilby et al. (2021) is het in de discussie rondom abortusrechten van groot belang hoe er over het onderwerp wordt gerapporteerd. Door middel van een *frame* kun je de werkelijkheid op een bepaalde manier belichten, en zo de oplossing van een probleem sturen (de Bruijn, 2015). Een frame beïnvloedt namelijk de manier waarop toehoorders naar de werkelijkheid kijken. Het frame vormt een spreekwoordelijke bril waarmee informatie selectief wordt waargenomen. Hierdoor is er vaak geen ruimte meer voor andere perspectieven (de Bruijn, 2015). Daardoor maakt het een aanzienlijk verschil of abortus wordt *geframed* als 'babymoord', of wanneer er over abortus wordt gesproken als fundamenteel mensenrecht, dat juist (vrouwen)levens redt. Omdat door middel van framing een suggestie wordt gedaan voor hoe een maatschappelijk vraagstuk moet worden aangepakt, impliceert de manier waarop je een vraagstuk *framed* ook de keuze voor bepaald beleid (Lakoff, 2004). De manier waarop maatschappelijke en politieke partijen het debat over abortusrechten framen is dus van invloed op het publieke debat over het onderwerp, en daarmee mogelijk ook op het (bestaande) beleid over abortus.

1.2 Probleemstelling

Abortusrechten leveren een fundamentele bijdrage aan gendergelijkheid, het welzijn en de gezondheid van voornamelijk vrouwen, meisjes en jongeren (WHO, 2017; BZ, 2018). Het onderzoeksperspectief binnen dit onderzoek is daarom dan ook dat het problematisch is dat de oppositie rondom abortusrechten steeds groter en beter gefinancierd wordt, en zich meer uitspreekt in het publieke debat. Hoe verschillende groepen over bepaalde kwesties denken wordt grotendeels beïnvloed door de informatie die zij krijgen, en de manier waarop deze informatie wordt gepresenteerd. Zowel voor- als tegenstanders van abortusrechten denken strategisch na over de manier waarop kwesties worden geformuleerd en gepresenteerd om het debat rondom abortus, en daaruit voortvloeiend beleid, te beïnvloeden (Pugh, 2019).

Framing is in het bijzonder belangrijk binnen debatten die betrekking hebben op morele kwesties (de Bruijn, 2015). Abortusbeleid is hier een kenmerkend voorbeeld van (Nelson, Clawson & Oxley, 2013). Lukkassen (2017) stelt dat een frame de maatschappelijke discussie kan sturen. Volgens Boeynaems (2019) kan *framing* daardoor leiden tot polarisatie in de samenleving. Dat is bovenal op dit thema het geval, omdat er zowel in de politiek als in de maatschappij sprake is van sterk uiteenlopende standpunten rondom abortus. Door het extreme taalgebruik dat vooral door oppositie wordt gebruikt, kunnen politici, maatschappelijke organisaties, maar ook burgers die deze politici en maatschappelijke organisaties aanhangen, steeds verder van elkaar verwijderd raken (Boeynaems, 2019). Voorstanders zien abortus als recht dat vrouwen beschermt tegen een ongewenste zwangerschap, of tegen een eventuele illegale en gevaarlijke zwangerschapsafbreking. Aan de andere kant zien tegenstanders abortus juist als het kapotmaken of zelfs 'vermoorden van een mensenleven'. Dit zijn twee opvattingen die lijnrecht tegenover elkaar staan. Partijen die zich inzetten tegen het recht op abortus gebruiken doorgaans argumenten die samenhangen met het eerste standpunt, dat weinig ruimte voor nuance biedt. Omdat de oppositie ervan overtuigd is dat abortus in elke situatie een mensenleven afbreekt, lijkt er geen middenweg te zijn op het thema. Doordat zowel politieke als maatschappelijke organisaties zich steeds meer uitspreken in het debat, voeden zij volgens Jochemsen en Van der Schee (2017) de polarisatie in het publieke gesprek over abortus, en daardoor ook het beleid dat hierop volgt.

1.3 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is om inzichtelijk te maken hoe de oppositie rondom abortus in Nederland er precies uitziet, en hoe deze oppositie gebruikmaakt van framing als middel om het publieke debat en daaropvolgend beleid te beïnvloeden. Dit doel komt mede voort uit de vraag van Rutgers (Expertisecentrum seksualiteit) om meer kennis te vergaren over welke frames maatschappelijke en politieke oppositiepartijen in Nederland gebruiken om de discussie met betrekking tot abortus te framen. Door in kaart te brengen hoe de oppositie gegroepeerd is, en welke frames zij gebruiken om het publieke debat te beïnvloeden, krijgen voorstanders van abortus meer inzicht in hoe de oppositie opereert en hoe zij hier in hun *advocacy*- en *lobby*-strategieën rekening mee kunnen houden. Om deze reden zal dit onderzoek zich dan ook focussen op de tegenstanders, oftewel oppositie, rondom abortus. Daarbij zal zowel gekeken worden naar politieke als maatschappelijke partijen. De reden hiervoor is dat beide soorten partijen een belangrijke rol spelen in het publieke debat, en op daaropvolgend beleid rondom abortus. Politieke

partijen hebben directe invloed op het politieke debat, en kunnen daar (aanpassingen op) beleid desgewenst framen. De invloed van maatschappelijke partijen op beleid is meer indirect. Deze invloed vindt vooral plaats doordat maatschappelijke partijen de maatschappelijke discussie over abortus proberen te sturen, en daarnaast lobbyen bij politici en beleidsmakers. Om die reden is het relevant voor dit onderzoek om framing bij beide soorten partijen te bestuderen.

1.4 Vraagstelling

Het gebruik van framing speelt een grote rol bij het publieke debat en het daaropvolgende beleid rondom abortus. Zowel politieke als maatschappelijke partijen proberen het publieke debat daarom te beïnvloeden. Dit roept de vraag op welke frames de oppositie rondom abortus gebruikt, en met welk doel en resultaat. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt daarom als volgt:

Hoe maken politieke en maatschappelijke partijen binnen de oppositie rondom abortusrechten in Nederland gebruik van frames om het publieke debat, en daaropvolgend beleid over dit thema te beïnvloeden?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden is het allereerst nodig om te begrijpen wat de centrale concepten binnen het onderzoek inhouden, en hoe deze zich volgens wetenschappelijke literatuur met elkaar verhouden. Om die reden zijn de volgende vier theoretische deelvragen opgesteld:

- a. *Wat wordt volgens wetenschappelijke literatuur bedoeld met 'framing'?*
- b. *Wat beschouwt wetenschappelijke literatuur als een 'publiek debat'?*
- c. *Hoe hangt dit publieke debat volgens wetenschappelijke literatuur samen met het 'beïnvloeden van beleid'?*
- d. *Welke rol kan framing volgens wetenschappelijke literatuur spelen om het publieke debat en daaropvolgend beleid te beïnvloeden?*

Daarnaast is het noodzakelijk om te achterhalen welke partijen zich precies binnen de oppositie rondom abortus bevinden, hoe zij zich op dit moment uitspreken, en hoe dit van invloed is op beleid. Daarom zijn naast de theoretische deelvragen ook drie empirische deelvragen geformuleerd:

- e. *Hoe ziet de oppositie van maatschappelijke en politieke partijen met betrekking tot abortus eruit in Nederland, en wat is de reden voor hun samenwerking?*
- f. *Welke frames gebruikt de oppositie rondom abortus momenteel in haar communicatie?*
- g. *Hoe beïnvloeden deze frames vanuit de kant van de oppositie het publieke debat, en het beleid dat daarop volgt, rondom abortus?*

1.5 Relevantie

1.5.1 Maatschappelijke relevantie

Een basisopvatting van een democratie is dat mensen in staat zijn om een mening rondom een vraagstuk te formuleren en te uiten. Deze mening kunnen zij onder andere door middel van een publiek debat laten horen, zodat bestuurders op basis van deze voorkeuren beleid kunnen ontwikkelen (Druckman, 2001b; Sunay, 2012). Daarom mag deze mening volgens

Druckman (2001b) niet gebaseerd zijn op geframede informatie. Deze informatie is namelijk sturend, waardoor een ontvanger in de richting van een bepaalde keuze wordt geduwd, en niet zelfstandig alle feiten afweegt voor hij een mening vormt. Echter, volgens Zaller (1992, geciteerd in Entman, 1993, p. 57) wordt door middel van framing bepaald wat de publieke opinie is in een democratie. De politieke en maatschappelijke partijen die de frames beheersen hebben op die manier de macht binnen de democratie. Aan de hand van de frames die ze kiezen, sturen ze volgens Zaller de publieke opinie en het publieke debat. Dit kan, zoals eerder genoemd, niet alleen leiden tot polarisatie binnen de samenleving (Boeynaems, 2019) maar wanneer het frame van de oppositie dominant wordt, ook zorgen voor een inperking van de keuzevrijheid van met name vrouwen, meisjes, en jongeren (BZ, 2019).

Stel dat abortus in het publieke debat sterk wordt geframed als 'moord', zoals diverse partijen doen, dan is het lastig om bijvoorbeeld medische informatie over de levensvatbaarheid van een foetus, of informatie over de keuzevrijheid van vrouwen met elkaar te vergelijken. Hierdoor kun je stellen dat een dergelijk heftig frame ervoor zorgt dat luisteraars minder ontvankelijk zijn voor informatie die niet in lijn is met dit frame (de Bruijn, 2015).

Dit onderzoek levert een bijdrage aan het inzichtelijk maken van frames die het publieke debat en daaropvolgend beleid beïnvloeden, en daarmee de polarisatie in de samenleving versterken. Ook kunnen de inzichten uit dit onderzoek gebruikt worden door organisaties die meer draagvlak proberen te creëren voor abortus, zoals bijvoorbeeld Rutgers.

1.5.2 Wetenschappelijke relevantie

Er is relatief veel wetenschappelijk onderzoek dat specifiek het gebruik en het effect van framing in de politiek bestudeert (Lakoff, 2004; Korsten, 2013; de Bruijn, 2014). Volgens de Bruijn (2014) is framing een overtuigingstechniek die voornamelijk succesvol gebruikt wordt in de politiek, omdat je er met framing voor kan zorgen dat burgers een standpunt vanuit een bepaald perspectief gaan bekijken. Met de beweging van *Government* naar *Governance* is de rol van de overheid, en daarmee ook die van politici, veranderd. Bij *Government* wordt het debat, en het beleid dat daaruit voortvloeit, namelijk bepaald door de overheid. De transitie naar *Governance* houdt in dat steeds meerdere actoren bij dit proces worden betrokken, waaronder maatschappelijke organisaties en (groepen) burgers (Geuijen, 2011). Door de inmenging van deze verschillende partijen in het besluitvormingsproces, is het te beperkt om ervanuit te gaan dat politici de voornaamste spelers zijn die gebruik maken van framing om het debat naar hun hand te zetten. Onder andere om deze reden hebben Meriläinen en Vos, (2013) aanvullend onderzoek gedaan naar hoe issues geframed worden in het publieke debat. Daarentegen is er nog niet eerder onderzocht hoe framing wordt gebruikt om het publieke debat zelf vorm te geven. In dit onderzoek wordt daarom zowel gekeken naar maatschappelijke als politieke organisaties die opereren binnen de context van abortus. Vervolgens wordt onderzocht hoe zij framing inzetten om het publieke debat bewust te beïnvloeden.

1.6 Leeswijzer

Het eerstvolgende hoofdstuk, Onderzoeksmethoden, bespreekt hoe het onderzoek is uitgevoerd, welke methoden daarvoor gebruikt zijn en welke databronnen zijn

geraadpleegd. Hoofdstuk 3, het Literatuuronderzoek, bespreekt de verschillende theorieën met betrekking tot framing, het publieke debat, en de relatie met beleid. In hoofdstuk 4 worden de belangrijkste partijen, de frames, en hun invloed op het publieke debat en beleid beschreven op basis van het empirische resultaten van de interviews en data-analyse. Aan de hand van deze empirische en theoretische gegevens wordt in hoofdstuk 5 een analyse gemaakt van de resultaten van het onderzoek. Ten slotte bespreekt hoofdstuk 6 de conclusies van het onderzoek, het onderzoeksproces, en de aanbevelingen voor zowel de onderzoeksorganisatie (Rutgers) als voor vervolgonderzoek.

2. Methoden

Om te kunnen verantwoorden hoe het onderzoek is opgezet en uitgevoerd, is het van belang om vast te leggen welke methoden zijn gebruikt en hoe deze zijn gehanteerd. In dit hoofdstuk wordt daarom toegelicht welke onderzoeksbenadering is gebruikt, hoe de verschillende data verzameld en geanalyseerd zijn, en hoe hierbij rekening gehouden is met de verschillende kwaliteitscriteria voor het doen van onderzoek.

2.1 Onderzoeksbenadering

2.1.1 Kwalitatief onderzoek

Binnen dit onderzoek is gekozen voor de methode van kwalitatief interpretatief onderzoek. Volgens Boeije en Blijenbergh (2019) is kwalitatief onderzoek een strategie om op systematische wijze informatie uit interviews of observaties te verzamelen, te organiseren, en vooral te interpreteren. Op basis van deze informatie kunnen vervolgens concepten ontwikkeld worden die ervoor zorgen dat we 'sociale verschijnselen in hun natuurlijke context kunnen begrijpen. Daarbij ligt de nadruk op betekenissen, ervaringen, en gezichtspunten van betrokken actoren' (p.21). Het doel van kwalitatief onderzoek is om aan de hand van deze betekenissen, ervaringen, en gezichtspunten, inzicht te krijgen in het hoe en waarom van een bepaalde situatie of verschijnsel vanuit de belevingswereld van respondenten (Bryman, 2016). Omdat de aandacht van kwalitatief onderzoek specifiek uitgaat naar het begrijpen van betekenissen, bevat dit type onderzoek een interpretatieve benadering (Boeije & Blijenbergh, 2019). Het doel van kwalitatief onderzoek sluit aan bij het doel van dit onderzoek. Dit onderzoek tracht namelijk te begrijpen hoe de oppositie er precies uitziet, wat de onderlinge relaties en verhoudingen tussen zowel maatschappelijke als politieke partijen zijn, en met welk doel zij framing gebruiken om het publieke debat en daaropvolgend beleid rondom abortus te beïnvloeden.

Abortus is een controversieel thema waar de meningen van voor- en tegenstanders doorgaans recht tegenover elkaar staan. Door de sociale werkelijkheid vanuit het oogpunt van oppositiepartijen te begrijpen, wordt door middel van dit onderzoek inzicht verkregen in welke frames deze politieke en maatschappelijke oppositiepartijen gebruiken om abortus te framen in het publieke debat. Bryman (2016) noemt het achterhalen van dergelijke motivaties en interpretaties een van de voornaamste voordelen van kwalitatief onderzoek. Door middel van diepte-interviews kan bijvoorbeeld worden doorgevraagd naar specifieke informatie die tijdens een gesprek wordt aangehaald. Ook kunnen de interviewvragen per interview gepersonaliseerd worden en eventueel tijdens het gesprek nog enigszins worden bijgesteld aan de hand van de informatie die wordt gegeven (Bryman, 2016).

2.1.2 Wetenschapsfilosofische benadering

De wetenschapsfilosofische benadering die aan dit onderzoek ten grondslag ligt is het sociaal-constructivisme. Dit is een interpretatieve benadering die stelt dat er niet één vaststaande werkelijkheid is, maar dat de werkelijkheid op een bepaalde manier wordt vormgegeven vanuit de betekenissen die mensen hieraan toekennen. De manier waarop iets wordt gepresenteerd, beïnvloedt hoe mensen naar een bepaalde werkelijkheid kijken (Risjord, 2014). Deze benadering sluit goed aan bij dit onderzoek naar framing, omdat door middel van frames ook wordt gestuurd hoe men naar een bepaald vraagstuk (of een

bepaalde werkelijkheid) kijkt (Korsten, 2013). Zoals eerder genoemd is abortus een zeer omstreden thema, en zijn er sterk uiteenlopende standpunten binnen het debat rondom dit onderwerp. Daarom is het doel van dit onderzoek ook niet om te achterhalen welke van deze standpunten juist zijn, maar om te begrijpen vanuit welke werkelijkheid wordt gepoogd het publieke debat, en het beleid dat daarop gebaseerd wordt, te beïnvloeden.

2.2 Dataverzameling

De keuze voor kwalitatief onderzoek impliceert ook de keuze voor bepaalde onderzoeksmethoden. Een vereiste van kwalitatief onderzoek is namelijk dat er rijke gegevens verzameld moeten worden, die het perspectief van de respondenten goed naar voren laten komen (Boeije & Blijenbergh, 2019). Binnen dit onderzoek is gebruik gemaakt van een aantal verschillende methoden. Allereerst is een literatuurstudie gedaan, waarin de hoofdconcepten zijn uitgewerkt. Aan de hand van deze literatuurstudie, in combinatie met documentanalyse, is een topiclijst opgesteld voor interviews (zie Bijlage 1). In deze paragraaf wordt dieper ingegaan op deze methoden, en hoe deze elkaar aanvullen.

2.2.1 Literatuurstudie

De voornaamste functie van literatuuronderzoek in kwalitatief onderzoek is volgens Boeije en Blijberg (2019) om weer te geven welke informatie er al bekend is over een bepaald onderwerp, en welke kennis nog toegevoegd kan worden aan de hand van het empirisch onderzoek. Aan de hand van bestaande literatuur kunnen de concepten worden uitgewerkt en verklaard, om vervolgens op basis hiervan het empirische onderzoek te structureren (Boeije & Blijberg, 2019). De hoofdvraag bestaat uit drie hoofdconcepten, namelijk 'framing', 'publiek debat' en 'beleidsbeïnvloeding'. Dit zijn dan ook de drie concepten die centraal staan in dit onderzoek. De reden dat voor deze concepten is gekozen, is allereerst omdat het debat over abortus een morele kwestie is waar veel waarden aan ten grondslag liggen. Wereldwijd worden er felle discussies over abortus gevoerd. De Bruijn (2015) stelt dat juist bij dergelijke morele kwesties, framing een hele belangrijke rol speelt. Daarom is ervoor gekozen om framing als een van de hoofdconcepten te gebruiken. Ten tweede is gekozen voor het concept publiek debat, omdat dit concept het beste de lading dekt van de discussie die gaande is rondom abortus. In de startfase van het onderzoek is begonnen met de term 'politiek debat', maar uiteindelijk bleek dit onvoldoende dekkend te zijn aangezien ook veel maatschappelijke partijen zich mengen in het debat. Echter, de term 'maatschappelijk debat' volstond ook niet, omdat dit de politieke partijen uitsloot. Om die reden is uiteindelijk gekozen voor een term die zowel de standpunten van maatschappelijke als politieke partijen in acht neemt. Het derde concept, beleidsbeïnvloeding, is geselecteerd omdat het uiteindelijke doel van partijen is om abortus in de ban te doen. Daarvoor is het nodig om beleid met betrekking tot abortus te beïnvloeden en te veranderen. Daarnaast vormt het publiek debat doorgaans de input voor beleid, waardoor het aannemelijk is dat het doel van framing in het publieke debat uiteindelijk is om beleid te beïnvloeden.

Aan de hand van data die voortkomen uit de literatuurstudie kunnen de theoretische deelvragen (a, b, c en d) beantwoord worden. Allereerst is ingegaan op het concept framing (a), vervolgens op het concept publiek debat (b), ten derde op de rol van het publiek debat in de beïnvloeding van beleid (c), en tenslotte is framing als instrument om het publiek debat en daaropvolgend beleid te beïnvloeden beschreven (d). Om

literatuur over deze concepten te vinden is gebruik gemaakt van verschillende zoektermen, zoals *'framing'*, *'public debate'*, *'influencing policy-making'*, *'visies op beleid'*, *'importance of public debate in democratic regimes'*, *'framing the public debate'*, *'framing policy issues'* en *'issue framing in the public debate'*. Aan de hand van de auteurs die naar voren kwamen op basis van deze zoektermen, is ook gekeken naar welke artikelen deze auteurs nog meer hebben gepubliceerd over het concept. Er was een aantal auteurs dat meermaals onderzoek had gedaan naar framing en/of het publiek debat. Om die reden zijn er meerdere artikelen gebruikt van Korsten, Druckman, en van Gorp.

2.2.2 Empirisch onderzoek

Naast literatuuronderzoek is er ook empirisch onderzoek gedaan. Om de empirische deelvragen (e, f, en g) te beantwoorden zal gebruik worden gemaakt van een combinatie van documentanalyse en interviews. Hieronder worden deze methoden toegelicht.

2.2.2.1 Documentanalyse

Het empirisch onderzoek is gestart met het uitvoeren van een documentanalyse. Bij een documentanalyse wordt bestaand materiaal geanalyseerd, zoals rapporten of onderzoeksartikelen van mensen die zich eerder in soortgelijke thema's hebben verdiept (Boeije & Blijenbergh, 2019). Boeije en Blijenbergh (2019) noemen als voordeel van het gebruik van dergelijke secundaire databronnen dat de onderzoeker het sociale verschijnsel dat wordt onderzocht niet kan beïnvloeden tijdens de dataverzameling.

Met betrekking tot vraag e, het in kaart brengen van het netwerk, zijn allereerst artikelen en onderzoeksrapporten die gepubliceerd zijn met betrekking tot hoe de oppositie eruitziet en opereert, geselecteerd. Tijdens de analyse hiervan is gefocust op verschillende politieke en maatschappelijke partijen die zich binnen de oppositie bevinden, hoe zij zich tot elkaar verhouden, en hoe ze gefinancierd worden. Er is gebruik gemaakt van diverse artikelen van *Follow the Money*, *NRC*, *Pointer*, *Investico*, *De Groene Amsterdammer*, en de *Volkscrant*. Deze artikelen hebben betrekking op het christelijke financiële fundament van Nederlandse politieke partijen (voornamelijk FVD, SGP en ChristenUnie) en maatschappelijke organisaties. Maar ook wordt de link met internationale, ultraconservatieve partijen gelegd, die abortus wereldwijd willen beperken. Ook beschrijven de artikelen hoe deze partijen samenwerken, en welke strategieën daaraan ten grondslag liggen. In Bijlage 2 is een overzicht te zien van de artikelen en rapporten die gebruikt zijn om deelvraag e grotendeels te beantwoorden.

Bij de selectie van deze artikelen is rekening gehouden met de betrouwbaarheid van de bron, de kwaliteit van het artikel, en de publicatiedatum. Om die reden is er gekozen voor onafhankelijke kranten en onderzoeksplatforms. Het NRC, de *Volkscrant* en de *Standaard* staan alle drie bekend als kwaliteitskranten die streven naar een veelzijdige berichtgeving met diepgang. Het doel van kwaliteitskranten is, meer dan bij populaire kranten, om lezers te informeren over een bepaalde kwestie door deze vanuit verschillende invalshoeken te benaderen. Het gaat hierbij om genuanceerde en gevalideerde informatie (Hoogendam, 2009). De *Groene Amsterdammer*, *Pointer*, *Follow the Money*, en *Investico* zijn alle vier onafhankelijke platformen voor onderzoeksjournalistiek. Volgens de Kleuver et al. (2018) worden bij onderzoeksjournalistiek methoden ingezet die sterk lijken op wetenschappelijke methoden, waardoor ervan uit kan worden gegaan dat de informatie

betrouwbaar en van hoge kwaliteit is. Daarnaast is getracht zo veel mogelijk verschillende bronnen te raadplegen, om het aanbod van informatie zo divers mogelijk te laten zijn.

Verder is er voor de documentanalyse ook gebruik gemaakt van twee onderzoeksrapporten, geschreven door Neil Datta. Ten eerste *Tip of the Iceberg* van het *European Parliamentary Forum* (EPF), waarin de relaties tussen internationale oppositiebewegingen en Nederlandse maatschappelijke organisaties en politieke partijen worden beschreven. Ten tweede wordt het rapport *Restoring the Natural Order* gebruikt, dat beschrijft welke religieuze partijen zich mobiliseren tegen abortus, en welke strategie en doelen hieraan ten grondslag liggen. Alle geraadpleegde documenten zijn maximaal 4 jaar oud, om er zo veel mogelijk voor te zorgen dat de gebruikte informatie inmiddels niet is verouderd.

Tenslotte zijn er nog verschillende documenten van de oppositie geanalyseerd. Op basis van de interviews met de verschillende respondenten (zie 2.2.2.2) kwamen zeven verschillende frames naar voren. Vervolgens is gekeken of deze frames te herkennen waren in de communicatie van de meest voorkomende partijen binnen de oppositie. Met betrekking tot de politieke partijen is daarom gezocht naar uitspraken in de meest recente landelijke partijprogramma's van de ChristenUnie, SGP en FvD, die illustreerden hoe deze politieke partijen gebruikmaakten van de gevonden frames. Met betrekking tot de maatschappelijke organisaties is hiervoor gekeken naar hun websites en campagnes. Een voorbeeld hiervan is Stirezo Pro life, de campagne van Civitas Christiana over de 'Catechismus tegen abortus'.

2.2.2.2 Interviews

Documentanalyses brengen echter ook een nadeel met zich mee. Juist omdat ze niet zijn geproduceerd voor het doel van dit onderzoek, is niet alle informatie in het document relevant. Ook bieden ze minder gerichte informatie over het onderzochte sociale verschijnsel (Boeije & Blijenbergh, 2019). Om die reden worden ter aanvulling op de documentanalyses interviews gehouden met de desbetreffende onderzoekers en onderzoeksjournalisten. Interviews bieden de kans om gericht in te gaan op bepaalde onderdelen in de documenten die relevant zijn voor het onderzoek. Verder geven interviews de respondenten de mogelijkheid om hun perspectief op het thema te verdiepen of uit te breiden, en hun kennis over het onderwerp te delen (Boeije & Blijenbergh, 2019).

Binnen dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van semigestructureerde interviews. Dit zijn interviews waarbij gebruik gemaakt is van een algemeen interviewschema waarin de hoofdthema's van het interview worden vermeld, maar waar ook nog ruimte is om tijdens het interview de volgorde van de vragen aan te passen. Ook kunnen de vragen zelf nog worden bijgesteld, bijvoorbeeld wanneer de respondent iets interessants noemt waar de onderzoeker op wil doorvragen. Tenslotte verschaffen semigestructureerde interviews ruimte om zaken aan de orde te laten komen die de onderzoeker zelf nog niet voor ogen had. Op die manier helpt deze vorm van interviewen bij het opdoen van nieuwe inzichten (Bryman, 2016). Een overzicht van de topiclijst die tijdens de interviews is gebruikt, is te vinden in Bijlage 1.

Het hoofddoel van de interviews is om te onderzoeken hoe de oppositie framing inzet om het publieke debat en daaropvolgend beleid te beïnvloeden. De selectie van respondenten vloeide grotendeels voort uit de selectie van de documenten voor de

documentanalyse, welke hierboven al is toegelicht. Het grootste deel van de respondenten bestaat namelijk uit onderzoekers of onderzoeksjournalisten die betrokken zijn geweest bij de in Bijlage 2 genoemde artikelen of rapporten. Daarnaast is er nog een aantal andere personen benaderd, namelijk Respondent 1, Respondent 6, Respondent 8, Respondent 11, en Respondent 13. Hieronder wordt uitgelegd waarom ervoor is gekozen deze personen aanvullend te benaderen.

Allereerst is er contact met Respondent 1 (R1) opgenomen wegens zijn rol als onderzoeksjournalist en programmamaker bij een programma over misinformatie rondom abortus. In dit programma wordt onderzoek gedaan naar desinformatie en fake nieuws over verschillende onderwerpen. Daarbij wordt ingegaan op de informatie die maatschappelijke organisaties zoals Er is Hulp en Siriz geven aan ongepland zwangere vrouwen. Vaak blijkt aangeboden informatie geframed of zelfs onjuist te zijn. Ook wordt er aandacht besteed aan het feit dat de (overheids)financiering richting deze partijen toch blijft toenemen.

R6 heeft vele jaren ervaring als gynaecoloog en is actief geweest binnen Women on Waves, een organisatie die zich richt op het toegankelijk maken van veilige abortus en anticonceptie. Ook heeft ze veel onderzoek gedaan naar de beslissingsvrijheid van vrouwen met betrekking tot seksuele en reproductieve gezondheid. R6 heeft dus vanuit zowel de praktijk- als onderzoekskant veel ervaring met de lobby van oppositiepartijen om het publieke debat, en beleid en wetgeving die daaruit volgt, te beïnvloeden.

Vervolgens is gesproken met R8, socioloog en professor aan een Europese Universiteit. Vanuit deze rol doet hij veel onderzoek naar anti-gender campagnes en de rol van de oppositie rondom abortus in Europa. Over dit onderwerp heeft hij ook diverse boeken geschreven.

Tenslotte zijn er twee beleidsmedewerkers geïnterviewd (R11 en R13), op zowel nationaal als Europees niveau. R13 is als beleidsadviseur betrokken geweest bij de initiatiefwetten voor het afschaffen van de vijf dagen bedenktijd en het verkrijgbaar maken van de abortuspil bij de huisarts. R11 is een beleidsadviseur op Europees niveau, die zich al langere tijd bezighoudt met de groeiende (internationale) oppositie rondom abortus. Beide respondenten hebben dus in de praktijk ervaren hoe de oppositie beleid op dit thema tracht te beïnvloeden.

Er is bewust gekozen om onderzoekers die zich verdiept hebben in de oppositie te interviewen in plaats van oppositiepartijen zelf. Politieke en maatschappelijke partijen binnen de oppositie rondom abortus zullen namelijk hoogstwaarschijnlijk minder snel bereid zijn om hun verhoudingen met andere partijen binnen de oppositie bloot te leggen, laat staan te delen welke doelen en strategieën ten grondslag liggen achter hun samenwerking en boodschappen.

In Bijlage 3 is een overzicht te zien van de geïnterviewde respondenten

2.3 Data-analyse en codeerproces

Wanneer de data verzameld is, moet deze geanalyseerd en gecodeerd worden. Coderen is een belangrijk onderdeel van het doen van kwalitatief onderzoek. Door codes toe te kennen aan bepaalde categorieën in de data kan een bepaald patroon herkend worden, en kan uiteindelijk een codeboom worden opgesteld. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van inductief coderen, wat inhoudt dat de codes worden afgeleid uit het empirische materiaal (Boeije & Blijenbergh, 2019). De verschillende frames die door de oppositie

worden gebruikt, worden namelijk verkregen uit de documentanalyses en de interviews. Het codeerproces bestaat volgens Boeije & Blijenbergh (2019) uit een aantal stappen, deze worden hieronder toegelicht.

Stap 1: Open coderen

De eerste stap is om open te coderen. Alle interviews zijn met toestemming van de respondenten opgenomen en getranscribeerd, waardoor deze naderhand uitgebreid geanalyseerd konden worden. Zowel de transcripten als de geselecteerde documenten zijn meerdere keren zorgvuldig doorgenomen. Hierdoor werden bepaalde terugkomende thema's herkend. Dit werd gedaan op basis van vier algemene codes: 'oppositie', 'framing', en 'publiek debat' en 'beleidsbeïnvloeding'. Met oppositie wordt op fragmenten gedoeld waarin de verschillende partijen binnen de oppositie zijn beschreven, en waarbij wordt benoemd hoe deze samenwerking eruitziet. Wanneer het fragment gaat over framing, of een duidelijk frame bevat, is hier de code 'framing' aan toegekend. Wanneer wordt beschreven hoe dit leidt tot beïnvloeding van het publieke debat of beleid, krijgt het fragment de code 'publiek debat' of 'beleidsbeïnvloeding'. Deze codes kwamen dus overeen met de *sensitizing concepts* in de onderzoeksvraag.

Stap 2: Axiaal coderen

De tweede stap is om axiaal te coderen. Na het open coderen moeten er weer nieuwe verbindingen tussen verschillende categorieën gemaakt worden. Dit kan gedaan worden door codes te splitsen, samen te voegen of nieuwe te creëren (Boeije & Blijenbergh, 2019). Per algemene code is er gekeken of er specifiekere codes toe te kennen waren aan de fragmenten, binnen de code 'oppositie' waren dit bijvoorbeeld de codes 'reden tot samenwerking', 'internationale organisaties' en 'Nederlandse organisaties'. Framing werd ingedeeld in een aantal frames die te herkennen waren in de documenten en transcripten, zoals 'positieve framing', 'negatieve framing', 'doelen niet duidelijk maken', en 'indirecte frames'. Ook werd gekeken hoe de fragmenten met de code 'publiek debat' samenhangen met fragmenten van 'beleidsbeïnvloeding'. Het doel hiervan was om na te gaan of er een daadwerkelijke relatie te herkennen was tussen deze beide concepten. Wanneer dit het geval was kregen deze fragmenten vervolgens weer een aparte code.

Stap 3: Selectief coderen

De laatste stap is het selectief coderen, waarbij kernbegrippen wordt gekozen en getracht wordt verbanden te leggen tussen de verschillende categorieën (Boeije & Blijenbergh, 2019). Allereerst is onderzocht welke onderwerpen terugkeren in de data en welke hiervan relevant zijn voor de beantwoording van de onderzoeksvraag. De selectie van codes heeft geresulteerd in de definitieve codeboom, die te vinden is in Bijlage 5. De interpretatie van deze codeboom leidt uiteindelijk tot het beantwoorden van de onderzoeksvragen (Boeije & Blijenbergh, 2019).

2.4 Kwaliteitscriteria

Bij het doen van 'goed onderzoek' draait het in de wetenschap om objectiviteit. Dit houdt in dat onderzoekers de sociale realiteit zo goed mogelijk representeren in de bevindingen van het onderzoek. De criteria om de objectiviteit van een onderzoek te bepalen zijn validiteit en betrouwbaarheid (Boeije & Blijenbergh, 2019). Deze criteria zullen daarom in deze paragraaf beschreven worden.

2.4.1 Validiteit

2.4.1.1 *Interne validiteit*

Volgens Boeije en Blijenbergh (2019) wordt de interne validiteit van een onderzoek verzekerd wanneer de onderzoeker meet wat hij beoogt te meten. Bryman (2016) vult hierop aan dat op basis van de gekozen onderzoeksmethodes de juiste conclusies getrokken moeten kunnen worden. Het doel van dit onderzoek is om te achterhalen hoe partijen binnen de oppositie gebruikmaken van framing om het publieke debat en daaropvolgend beleid te beïnvloeden. Daarvoor is het allereerst nodig om te achterhalen welke partijen binnen de oppositie in Nederland van invloed zijn op het publieke debat en beleid. Vervolgens wordt onderzocht hoe deze partijen framing inzetten om het publieke debat te beïnvloeden.

Het is lastig vast te stellen of partijen daadwerkelijk doelbewust bepaalde frames gebruiken om het publieke debat en daaropvolgend beleid te beïnvloeden. Voor een groot deel is het verband tussen framing, het publiek debat en beleidsbeïnvloeding dus een suggestie. Echter, doordat voorafgaand aan de dataverzameling uitgebreid literatuuronderzoek is gedaan naar de relatie tussen framing, het publieke debat, en beleidsbeïnvloeding, is de relatie tussen deze concepten uitgebreid onderzocht. Hierdoor kon er tijdens de interviews specifiek worden doorgevraagd naar voorbeelden van hoe framing doorwerkte op het publiek beleid, en vervolgens op daaropvolgend beleid. Respondenten noemden hierbij regelmatig dezelfde voorbeelden, waardoor het aannemelijk is dat de partijen binnen de oppositie inderdaad framing bewust inzetten met als beïnvloeding van zowel het publiek debat als beleid. Daarnaast zijn de geselecteerde documenten die worden geanalyseerd publiek toegankelijke documenten, zoals partijprogramma's van politieke partijen en campagnes en websites van de maatschappelijke organisaties. Het doel van de partijprogramma's, websites en campagnes is om de lezer te informeren en te overtuigen van bepaalde standpunten ten opzichte van abortus. Om die reden kan met een analyse van deze documenten goed worden achterhaald welke frames partijen gebruiken om het publieke debat en daaropvolgend beleid te beïnvloeden.

2.4.1.2 *Externe validiteit*

Met externe validiteit wordt bedoeld dat de onderzoeksresultaten ook gegeneraliseerd kunnen worden naar een andere sociale setting (Bryman, 2016). Dit onderzoek richt zich specifiek op de frames die maatschappelijke en politieke oppositiepartijen rondom abortus gebruiken. Het is daarom lastig om de frames die uit de resultaten naar voren komen, te generaliseren naar een andere setting, bijvoorbeeld naar de frames rondom een ander thema. Daarnaast is het ook niet mogelijk om de frames van alle partijen binnen de oppositie met elkaar te vergelijken, maar de verwachting is dat de verschillende oppositiepartijen zich op vergelijkbare wijze zullen uiten. Om die reden zullen de resultaten die gevonden worden dan ook te generaliseren zijn naar partijen met vergelijkbaar gedachtegoed, maar waar in dit onderzoek niet de nadruk op ligt.

Ook is het belangrijk om nogmaals te benadrukken dat in dit onderzoek alleen is gefocust op de frames van de oppositie, en dus niet op de partijen die pleiten vóór abortus. Omwille het tijdsbestek waarin het onderzoek is uitgevoerd, was het helaas niet mogelijk

om de frames van zowel de voor- als tegenstanders te belichten. De frames die uit dit onderzoek komen laten daarom slechts één kant van het publieke debat zien.

2.4.2 Betrouwbaarheid

De betrouwbaarheid van een onderzoek is hoog op het moment dat als de dataverzameling herhaald wordt, de resultaten hetzelfde zijn (Boeije & Blijenbergh, 2019). Van Thiel (2007) stelt dat bij kwalitatief onderzoek de betrouwbaarheid van data voornamelijk gaat over de consistentie en het principe van herhaalbaarheid van de dataverzameling en data-analyse. Om de betrouwbaarheid van dit onderzoek te verhogen wordt daarom in dit Methodenhoofdstuk beschreven hoe het onderzoek is uitgevoerd, en hoe de data verzameld en geanalyseerd zijn. Hierdoor is er sprake van een hoge mate van transparantie met betrekking tot de onderzoeksmethoden, wat tevens maakt dat het onderzoek te repliceren is. Ook is er gebruik gemaakt van triangulatie, wat betekent dat er meer dan één dataverzamelingsmethode gehanteerd wordt. Het doel van triangulatie is dat aan de hand van meerdere methoden wordt gecheckt of de gevonden resultaten kloppen (Bryman, 2016). Eerst is een documentanalyse uitgevoerd, vervolgens zijn interviews afgenomen, en ten slotte is nog een frame-analyse gedaan. Doordat vanuit verschillende methoden naar een onderwerp wordt gekeken, ontstaat er een meer volledig en betrouwbaar beeld van het vraagstuk (Boeije & Blijenbergh, 2019).

2.4.3 Rol van de onderzoeker

Hoewel in dit onderzoek wordt getracht een zo objectief mogelijke rol als onderzoeker aan te nemen, spelen persoonlijke betekenissen en interpretaties altijd een rol in het doen van onderzoek. Zoals eerder genoemd is abortus een controversieel thema. Op het moment dat je onderzoek naar een dergelijk thema doet, is de kans groot dat je als onderzoeker zelf een bepaald standpunt in het debat hebt. Dat is ook in dit onderzoek het geval. In de Inleiding wordt al duidelijk dat het waarborgen van abortusrechten binnen dit onderzoek als iets positief wordt gezien, en de oppositie groeiende oppositie daarom als problematisch. Hoewel in het onderzoek zo veel mogelijk geprobeerd is om op neutrale en wetenschappelijke wijze naar het onderwerp te kijken, sluipt er altijd enige subjectiviteit bij in. In dit onderzoek naar framing, wordt dus in het onderzoek zelf eigenlijk ook geframed.

De interpretatie van de onderzoeker is bij een onderzoek naar framing volgens van Gorp (2007) onvermijdelijk. Om die reden is in dit Methodenhoofdstuk zo uitgebreid mogelijk beschreven welke stappen zijn ondernomen om de analyse uit te voeren, en hoe de verschillende codes tot stand zijn gekomen. Door transparant te werken, en de vastgestelde frames te laten controleren door verschillende personen (in dit geval de stagebegeleider en medestudenten), blijft de eigen interpretatie van de onderzoeker zo veel mogelijk beperkt.

3. Literatuuronderzoek

In dit hoofdstuk worden de drie hoofdconcepten van dit onderzoek *'framing'*, *'publiek debat'*, en de relatie van dit publiek debat met *'beleidsbeïnvloeding'* gedefinieerd. Vervolgens wordt de relatie tussen deze drie concepten, namelijk de manier waarop framing kan worden ingezet om invloed uit te oefenen op het publieke debat en daaropvolgend beleid, beschreven. Aan het eind van het hoofdstuk volgt een korte samenvatting met de belangrijkste inzichten.

3.1 Framing

3.1.1 Begrip *'framing'*

Volgens van Gorp (2006) is framing een van de meest gehanteerde begrippen binnen de communicatiewetenschappen. Maar ook binnen andere disciplines, zoals de cognitieve psychologie en antropologie wordt het begrip vaak gebruikt. Het gebruik van het begrip binnen allerlei verschillende disciplines zorgt er echter wel voor dat er geen eenduidige definitie en conceptualisering van het begrip framing bestaat (van Gorp, 2006). Een veel gebruikte definitie van framing is die van Entman (1993). Hij omschrijft framing als volgt: "To frame is to select some aspects of perceived reality and make them more salient in a communicating text, in such a way as to promote a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation for the item described" (p.52). Volgens Entman houdt framing dus in dat de zender een aantal aspecten van de werkelijkheid selecteert, en deze in een boodschap benadrukt, waardoor andere aspecten van de werkelijkheid ondergesneeuwd raken, of zelfs niet worden benoemd. De Bruijn (2015) voegt hieraan toe dat een frame vaak wordt gebruikt om tot een specifieke interpretatie van de werkelijkheid te sturen. Doordat bepaalde aspecten worden uitvergroot, ontsnappen andere aan de waarneming van de ontvanger.

Het proces van framing treedt onmiddellijk en vaak onbewust op. Framing maakt problemen op die manier eenvoudiger: in plaats van alle mogelijke verklaringen voor een situatie te evalueren, kiezen mensen een geschikt frame dat aansluit op hun belevingswereld, en op die manier een relatief eenvoudige verklaring geeft voor een bepaalde situatie (Nelson et al., 2013). Wanneer een frame blijft hangen wordt de manier waarop ontvangers naar de werkelijkheid kijken beïnvloed. Aan de hand van het frame wordt informatie selectief waargenomen en geïnterpreteerd. Hierdoor ben je extra beïnvloedbaar door informatie die het frame bevestigt, en minder vatbaar voor informatie die het frame tegenspreekt. Als framing goed wordt toegepast zorgt dit er dus niet alleen voor dat een ontvanger ontvankelijker is voor jouw boodschap, maar ook minder gevoelig is voor de boodschap van de tegenstander (De Bruijn, 2015).

3.1.2 Onderdelen van framing

Een frame kan allerlei verschillende vormen aannemen, en daarmee op verschillende manieren invloed uitoefenen op de waargenomen werkelijkheid van mensen. Om ervoor te zorgen dat een frame bij de ontvanger blijft hangen, moet het frame samenhangend en gestructureerd zijn (Korsten, 2013; De Bruijn, 2015). Maar wat maakt nou dat dit gebeurt? Oftewel: wanneer is een frame een *'goed frame'*? Volgens zowel Korsten (2013) als de Bruijn (2015) moet een frame verschillende kenmerken bevatten om effectief te kunnen zijn. Hieronder worden deze vijf kenmerken besproken.

1. *Denkraam dat blijft plakken*

Allereerst is het zoals gezegd is het nodig dat een frame blijft plakken (de Bruijn, 2015). Daarvoor is het volgens Korsten (2013) essentieel dat mensen geraakt worden door het beeld en/of woordgebruik dat wordt gehanteerd in een bepaald frame. Bij een frame is altijd sprake van een proces van selectie en constructie. De zender selecteert de informatie over de werkelijkheid al dan niet bewust wanneer hij deze door middel van een boodschap aan een bepaald publiek verkondigt (Druckman, 2001a; van Gorp, 2006; Korsten, 2013; de Bruijn, 2015). Deze boodschap wordt vervolgens geconstrueerd door middel van allerlei mogelijke *framing devices*. Dit zijn lexicale elementen, zoals woordkeuze, metaforen, of visuele elementen, waardoor het frame zijn identiteit krijgt. Om van betekenis te zijn heeft een frame echter ook nog reasoning devices nodig, aan de hand hiervan wordt eigenlijk het verhaal achter het frame verteld. Dit is het geval wanneer het verhaal de vier functies van framing bezit die Entman (1993) beschrijft (van Gorp, 2006):

- Een frame definieert het probleem
- Een frame geeft de oorzaak van het probleem aan
- Een frame velt een oordeel
- Een frame geeft een suggestie voor een mogelijke oplossing van het probleem

Een voorbeeld van een frame waar gebruik wordt gemaakt van framing- en reasoning devices is de term 'pro-life', het framing device wordt gevormd door de woordkeuze. Je zou immers ook kunnen kiezen voor de term 'anti-abortus', die precies hetzelfde betekent. Door 'pro-life' te gebruiken laat je voorstanders van abortus met een ongemakkelijk gevoel achter. Het frame impliceert namelijk dat je als voorstander tegen het leven zou zijn (Sutorius, 2017). Abortuswetgeving (probleem) is vanuit dat perspectief een problematische ontwikkeling (moreel oordeel) die door de overheid (verantwoordelijke/oorzaak) verboden zou moeten worden (oplossing). Hoewel het frame slechts uit twee woorden bestaat, ligt er door middel van de framing en reasoning devices automatisch een bepaalde associatie aan ten grondslag. Dit geeft de kracht van een frame weer (van Gorp, 2005).

2. *Emoties en waarden*

Frames zijn gebaseerd op onderliggende waarden die emoties bij mensen oproepen (van Gorp, 2007; de Bruijn, 2015). Om je te herkennen in een frame is het volgens de Bruijn (2015) van belang dat je je herkent in de achterliggende waarden die door het frame geactiveerd worden. Waarden hebben per definitie een emotionele lading. Het is volgens Korsten (2013) daarom nodig dat een frame mensen emotioneel raakt, op een manier die 'hen in hun hart treft' (p.15). Doordat mensen zich in de achterliggende waarden herkennen, en zich hier verbonden mee voelen, conformeren ze zich sneller met een frame (de Bruijn, 2015).

Veel debatten gaan over morele kwesties, en zijn om die reden omgeven door emoties. Partijen die bij de discussie omtrent abortus betrokken zijn verschillen niet alleen van mening met betrekking tot de vraag welke informatie juist en relevant is, maar hebben ook compleet verschillende interpretaties van dezelfde feiten. Volgens Korsten (2002) komt dit doordat er vanuit verschillende waarden naar een vraagstuk, in dit geval abortus, gekeken kan worden. Emoties maken mensen vatbaarder voor het redeneerpatroon dat beide frames, en voornamelijk het dramaframe, bevatten. Emotie is daarom ook wel een

zogenoemd ontstekingsmechanisme die het betoog figuurlijk in vuur en vlam zet. (Korsten, 2013; de Bruijn, 2015).

3. *Sturend kader*

Volgens Korsten (2013) moet een frame een herkenbaar interpretatiekader bevatten. Dit interpretatiekader is op een bepaalde manier vormgegeven zodat het de ontvanger in een bepaalde richting dwingt; namelijk de richting die ervoor zorgt dat een bepaald standpunt wordt geaccepteerd. Daarvoor moet het frame de ontvanger niet alleen aanspreken, maar ook overtuigend en herhaalbaar zijn. Verder krijgt een frame voornamelijk overtuigingskracht door het toepassen van contrast. Dit contrast kan gecreëerd worden door twee frames tegenover elkaar te zetten. Als voorbeeld gebruikt Korsten (2013) een militaire missie in Afghanistan. Ten tijde van de missie was er onvoldoende politieke en maatschappelijke steun, omdat deze als 'vechtmissie' werd gezien. Op het moment dat kabinet-Balkenende de missie framede als een 'opbouwmissie', werd er al gauw anders naar gekeken en ontstond er meer draagvlak voor het uitvoeren van de missie. Dit komt omdat een vechtmissie de associatie met een onveilige oorlogssituatie opwekt, terwijl een opbouwmissie als iets positiefs wordt gezien omdat Nederlandse militairen de Afghanen helpen bij de wederopbouw van hun land (Korsten, 2013). Volgens de Bruijn (2015) is het voor een goed frame dan ook van belang dat de ontvanger het vrijwel onmiddellijk eens is met het frame.

4. *Omvattendheid*

De Bruijn (2015) beschrijft dat een frame gekoppeld moet zijn aan een bepaalde maatschappelijke onderstroom. Hieronder verstaan we een gedeeld maatschappelijk gevoel of beeld bij een vraagstuk, zoals bijvoorbeeld de negatieve associatie op marktwerking in de zorg. Een dergelijk frame dat aansluit bij zo'n onderstroom, staat voor een bredere ontwikkeling. Ook volgens Korsten (2013) zijn frames genesteld in andere, grotere, frames. Met een bepaald kernwoord of statement wordt uiteindelijk vaak verwezen naar een groter wereldbeeld of ontwikkeling. Marktwerking heeft veel negatieve effecten gehad, en wekt daarom geen positieve associatie op, en al helemaal niet wanneer het wordt gelinkt aan de zorg. Korsten (2013) beschrijft dit principe als omvattendheid omdat het frame een analyse-probleemrichting impliceert.

5. *Aansprekende kernwoorden en betekenis met volgers*

Een goed frame bevat daarnaast ook aandachttrekkende kernwoorden. Door je deze kernwoorden eigen te maken word je eigenaar van een frame, aangezien ontvangers de kernwoorden en bijbehorend interpretatiekader aan jou gaan linken (zoals de 'hoofddoekjesbelasting' wordt gekoppeld aan Geert Wilders) (de Bruijn, 2015). Vervolgens moeten mensen betekenis aan dit frame verlenen. Dit houdt volgens Korsten (2013) in dat een frame op het juiste moment een kern van de zaak raakt die veel mensen aanspreekt. Hiervoor is het ook nodig dat een frame volgers kent, oftewel mensen die in het frame stappen. Als mensen eenmaal in het frame gestapt zijn is de kans ook groot dat zij hierin blijven hangen, en dus in de toekomst ook volgers blijven (Korsten, 2013).

3.2 Publiek debat en beleidsbeïnvloeding

3.2.1 Begrip 'publiek debat'

Een van de grondleggers van het publieke debat is de Duitse filosoof Jürgen Habermas. In 1962 schreef Habermas een boek over het belang van het publieke debat voor de democratie. Mensen moeten namelijk actievere deelnemers worden door bij het besluitvormingsproces betrokken te worden. Het publiek debat is een cruciaal instrument in dit proces. Sunay (2012) definieert het publiek debat als "een reeks van fora waar de meningen, belangen en wensen van mensen worden geuit over een vraagstuk dat de gehele samenleving of een deel ervan aangaat" (p.35). De theorie van Habermas (1962) vult hierop aan dat niet de status van de spreker, maar de kracht van diens argument het uitgangspunt zou moeten vormen voor besluitvorming. Daarom is het ook een voorwaarde dat iedereen deel kan nemen in het publiek debat. De term 'publiek' verwijst in deze context dan ook naar mensen in het algemeen, en niet naar het tegenovergestelde van het woord 'particulier'. Een debat is 'publiek' wanneer het voor iedereen toegankelijk is, dus zowel voor politici, burgers, maatschappelijke organisaties, de media, et cetera. Om een publiek debat tot stand te brengen is het noodzakelijk dat mensen met verschillende opvattingen met elkaar in gesprek gaan en gezamenlijk leren om beargumenteerd te denken (Habermas, 1962 [1989]). Er wordt een communicatieklimaat geschapen waarin informatie, standpunten, voor- en tegen argumenten over relevantie vraagstukken en kwesties worden besproken (Sunay, 2012). Een publiek debat kan gevoerd worden op diverse fora: in de media, in het parlement, in publieke bijeenkomsten, op straat, enzovoort (Roggeband & Vliegthart, 2007).

3.2.2 Begrip 'beleidsbeïnvloeding'

Bovens et al. (2017) definiëren beleid als 'een poging van een bestuursorgaan om een maatschappelijke toestand doelgericht te beïnvloeden' (p.51). Beleid gaat namelijk over het gericht veranderen van de omgeving rondom een maatschappelijk vraagstuk, zodat de nieuwe situatie beter aansluit bij de gewenste norm (Bovens et al., 2017). Lang was beleidsontwikkeling de verantwoordelijkheid van overheidsprofessionals. Beleid was daardoor gebaseerd op de voorkeuren van een klein aantal verkozen besluitvormers (Mintrom & Williams, 2012). Echter, de laatste decennia is er meer aandacht gekomen voor het feit dat er meerdere belangengroepen nodig zijn om tot gedragen beleid te komen. Beleid is dus niet meer alleen een kwestie van beslissingen door de overheid, maar komt volgens Bovens et al. (2017) tot stand doordat verschillende groepen bepaalde vraagstukken analyseren, bespreken, en onderhandelen over mogelijke oplossingen. Dit hangt sterk samen met de beweging van Government naar Governance, wat betekent dat beleid niet alleen door een sturende overheid wordt gevormd, maar dat meerdere actoren of *stakeholders* betrokken worden bij het ontwikkelen van beleid (Geuijen, 2011). De gedachte hierachter is dat de overheidsinstanties beter zullen presteren, en beleid op meer draagvlak kan rekenen als bij de totstandkoming van beleid goed wordt geluisterd naar de omgeving, wanneer bepaalde beleidskeuzes verantwoord worden, en als de belangen van stakeholders meegenomen worden. Het draait hierbij dus om de verantwoording naar belanghebbenden toe, maar volgens Brandsen, Helderma en Honingh (2010) hangt dit onafscheidelijk samen met beleidsbeïnvloeding dóór deze belanghebbenden. De manier waarop belangengroepen beleid kunnen beïnvloeden, is door invloed uit te oefenen op

het publiek debat. Hieronder zal daarom beschreven worden wat de relatie is tussen de concepten 'publiek debat' en 'beleidsbeïnvloeding'.

3.2.3 Relatie tussen het publieke debat en beleidsbeïnvloeding

Sinds de jaren 70 is het publieke debat een steeds grotere rol gaan spelen in de totstandkoming van beleid (Mintrom & Williams, 2012). Personen en groepen waarop beleid van toepassing is, worden zoals hierboven beschreven steeds meer betrokken bij beleid. Dit zijn per slot van rekening degenen die de gevolgen van beleid ervaren, en daarom ook de kennis hebben om beleid te verbeteren (Bovens et al., 2017). Vandaag de dag wordt beleid daarom als proces gezien waar veel meer partijen bij betrokken zijn dan alleen de overheid. Naast ambtenaren spelen ook maatschappelijke organisaties, het bedrijfsleven, en geïnformeerde burgers een rol in de totstandkoming van beleid (Mintrom & Williams, 2012). Ook volgens Edelenbos, Teisman en Reuding (2001) moet het proces waarop beleid tot stand komt zo worden vormgegeven dat stakeholders in staat zijn om via onderlinge interactie hun belangen te vertegenwoordigen, en op die manier passende oplossingen voor een probleem of vraagstuk te formuleren. Dit levert niet alleen meer draagvlak voor beleid op, maar zorgt ook voor meer expertise en input op het gebied van complexe vraagstukken die een uitgebreide aanpak vereisen.

Een duidelijk voorbeeld hiervan is de klimaatcrisis. Dit uitdagende en grensoverschrijdende vraagstuk kan niet door alleen nationale overheden worden aangepakt, maar vereist de kennis van diverse klimaatexperts, de inzet van bedrijven, maar ook van individuele burgers (Head & Alford, 2013). Om tot beleid te komen voor zulke gecompliceerde vraagstukken is het van belang om een open dialoog te organiseren waaraan iedereen die een bepaald belang heeft bij het vraagstuk kan deelnemen (oftewel: publiek debat) (Head, 2008; Mintrom & Williams, 2012). Door middel van een publiek debat worden stakeholders vanaf een vroeg stadium bij beleidsvorming betrokken, waardoor zij relevante informatie kunnen delen en hun belangen mee kunnen worden genomen in de totstandkoming van beleid (O'Faircheallaigh, 2010).

Het betrekken van stakeholders bij het publieke debat dat ten grondslag ligt aan beleid, heeft echter ook tot gevolg dat steeds meer partijen invloed kunnen uitoefenen op beleid. In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw werd geloofd dat beleid het resultaat van doelbewuste keuzes is. Dit wordt in de bestuurskunde ook wel de analytische visie op beleid genoemd (Bovens et al., 2017). De essentie van beleid was volgens de analytische visie dat beleid berustte op de rationele afweging van de voor- en nadelen van alle verschillende handelingswijzen. Op basis hiervan wordt de oorzaak van het probleem in kaart gebracht, worden er alternatieve oplossingen voor het probleem gezocht, en wordt uiteindelijk de beste oplossing op rationele wijze gekozen (Bovens et al., 2017). Deze visie gaat uit van een hoge mate van rationaliteit, waarbij beleidsmakers hun waarden en doelen vertalen naar consistente beleidskeuzes die voortvloeien uit een begrijpelijke evaluatie van alle effecten van bepaald beleid. Dit wordt ook wel *comprehensive rationality* genoemd (Cairney, 2012). Het idee achter het betrekken van stakeholders bij het beleid komt grotendeels voort uit deze analytische visie, waarbij betrokken groepen en personen als experts optreden om hun kennis en belangen te delen met betrekking tot een bepaald vraagstuk.

Volgens Cairney (2012) is dit echter een onrealistisch ideaaltype binnen het maken van beleid. Het is namelijk onmogelijk om alle alternatieven en mogelijkheden voor een

beslissing te kennen en deze op een rationele manier af te wegen. Daarnaast is het ook onmogelijk om waarden van feiten te scheiden. Feiten worden altijd geframed door degene die deze aan de orde brengt, wat bepaalt welke (aspecten van) problemen aandacht krijgen en welke niet. Zelfs al zouden belangengroepen op een rationele manier willen meedenken in beleid, dan hebben zij te maken met beperkte beschikbaarheid van informatie, schaarse expertise, en beperkte tijd en middelen om tot een gewogen oordeel te komen. Cairney (2012) noemt dit het principe van *bounded rationality*. Dit principe hangt samen met een tweede visie op beleidsvorming, namelijk de politieke visie (Bovens et al., 2017).

In tegenstelling tot de analytische visie wordt beleid in de politieke visie beschouwd als de uitkomst van permanente politieke strijd. Onderwerpen komen op de agenda door een politieke (taal)strijd om probleemdefinities (Bovens et al., 2017). Stone (2012) stelt dat het bij beleid daarom altijd gaat om een politiek proces. In die zin kan beleid volgens haar daarom ook niet rationeel zijn, binnen een beleidsveld bestaan meerdere waarheden die met vaak met elkaar conflicteren. De strijd om abortusbeleid komt op die manier niet voort uit rationele afwegingen, maar draait voornamelijk om een strijd om visies op de werkelijkheid (Bovens et al., 2017). Verschillende partijen die een rol spelen in de aanpak van het vraagstuk proberen elkaar van hun visie op de werkelijkheid te overtuigen, en hiermee de wijze waarop maatschappelijke ontwikkelingen moeten worden aangepakt, te sturen (Branden et al., 2010).

Net als Habermas (1962) beschrijven Meriläinen en Vos (2013) dat het binnen het publieke debat echter voornamelijk draait om het bepalen van probleemdefinities. Problemen of vraagstukken zijn vaak sociale constructies die door actoren worden vormgegeven. Verschillende actoren kunnen hetzelfde vraagstuk dan ook verschillend ervaren, en de onderdelen van het vraagstuk anders belichten (oftewel: framen) om het belang van bepaalde aspecten te benadrukken. In het publieke debat kunnen actoren proberen om zo de mening van anderen te beïnvloeden. Wanneer actoren erin geslaagd zijn een vraagstuk succesvol te framen in het publieke debat, is hun positie bepaald en hebben ze betere mogelijkheden gekregen om bij een latere gelegenheid discussies op gang te brengen en meningen te beïnvloeden. Aangezien het publieke debat de input zou moeten vormen voor beleid, maakt dit hun invloed met betrekking tot beleid ook groter (Jerit, 2007). Om opnieuw het voorbeeld van de 'opbouwmissie' te gebruiken: wanneer dit frame eenmaal in de hoofden van mensen zit, zijn zij geneigd een vraagstuk vanuit dit referentiekader te beschouwen. Wanneer dit frame in een later debat opnieuw gebruikt wordt, zijn mensen automatisch gevoeliger voor dit argument, waardoor zij het sneller soortgelijk beleid zullen steunen (de Bruijn, 2015).

Hoewel het publieke debat een open dialoog zou moeten zijn waar relevante informatie wordt gedeeld om een maatschappelijk vraagstuk aan te pakken, is een risico dat deelnemers aan het publieke debat het behartigen van hun eigen belangen vooropstellen (Head, 2008). Wanneer zij deze op een bepaalde manier framen, kunnen beleidsmakers extra gevoelig worden voor hun argumenten waardoor niet iedereen een gelijke invloed op het publieke debat heeft (Meriläinen & Vos, 2013). In de volgende paragraaf wordt uitgelegd hoe actoren framing in kunnen zetten om dit te doen.

3.3 Framing inzetten om het publieke debat en beleid te beïnvloeden

3.3.1 Framing in het publieke debat

Voor deelname aan het publieke debat zijn meningen van hoge kwaliteit noodzakelijk. Dit zijn meningen die “stabiel, consistent, onderbouwd, en verbonden zijn met abstracte principes en waarden” (Chong & Druckman, 2007, p. 103). Dit soort meningen zijn volgens hen echter zeldzaam. De meeste mensen hebben namelijk meningen van lage kwaliteit, als ze überhaupt al een mening hebben. Dit maakt dat mensen extra gevoelig zijn voor framing. In werkelijkheid worden mensen vaak tegelijkertijd door meerdere frames beïnvloed. In zo’n situatie kiezen mensen onbewust het frame dat het beste aansluit bij hun bestaande perceptie en waarden. Omdat mensen vaak helemaal geen vooraf geformuleerd standpunt hebben wanneer zij aan het publieke debat deelnemen, of omdat dit standpunt van lage kwaliteit is, kunnen andere actoren het debat naar hun hand zetten door standpunten zo te framen dat ze overeenkomen met waarden van de ontvanger. Een alternatieve formulering van hetzelfde vraagstuk verandert de betekenis ervan voor burgers aanzienlijk (Chong & Druckman, 2007).

Met de manier waarop het probleem wordt geformuleerd, wordt ook een mogelijke oplossing geframed: wie kan en moet het probleem aanpakken, en hoe moet dit gebeuren. Debatten zijn volgens (Korsten, 2010) in theorie dan ook vooral gericht op het zorgen dat een bepaalde werkelijkheidsdefinitie wordt geaccepteerd, en daarmee de haalbaarheid van beleid te beïnvloeden. In debatten over bepaald beleid framen actoren hun argumenten op een manier die anderen meekrijgt en overtuigt.

Mensen baseren hun mening op de verzameling van beschikbare overtuigingen die in hun geheugen zijn opgeslagen. Van deze reeks overtuigingen zijn er slechts enkele op een bepaald moment toegankelijk en sterk genoeg om relevant of van toepassing geacht te worden op het onderwerp in kwestie. Sterke frames zijn de frames die in een publieke discussie naar voren komen als het “meest rationele en best beargumenteerde” standpunt over een kwestie. De typische strategie in een publiek debat is dan ook om een kwestie te verbinden aan een waarde die wijdverspreid is onder de bevolking, omdat deze voor hen snel toegankelijk is en aansluit bij hun belevingswereld (Chong & Druckman, 2007). Nieuwe informatie of feiten worden zo geconstrueerd dat deze passen binnen de aangehangen werkelijkheid (Korsten, 2010).

In het publieke debat over beleidsvorming wordt framing gebruikt als een reeks strategische beslissingen die wordt genomen om steun of oppositie te creëren voor bepaald beleid of een bepaald standpunt (Mucciaroni et al., 2018). Framing kan worden ingezet door bepaalde aspecten van een waargenomen werkelijkheid te selecteren, en deze in een communicatieboodschap meer op de voorgrond te plaatsen op een manier dat het een bepaald standpunt versterkt (Entman, 1993). Op deze wijze vormt een frame een inhoudelijke boodschap die in het publieke debat wordt ingezet om anderen te overtuigen van een bepaalde interpretatie van de werkelijkheid (de Bruijn, 2011). Het doel van framing is om een ander mee te nemen in een bepaald denkkader en op die manier overtuigend over te komen in een (publiek) debat (Mucciaroni et al., 2018). Framing wordt dus in het publieke debat ingezet om tot een specifieke interpretatie van de werkelijkheid omtrent een bepaalde kwestie te leiden (Chong & Druckman, 2007; Korsten, 2013; de Bruijn, 2015; Mucciaroni et al., 2018).

3.3.2 Doorwerking van framing in het publieke debat op beleidsvorming

Het publieke debat zou volgens de grondbeginselen van een democratische rechtsstaat de input moeten leveren voor beleidsvorming (Jerit, 2007). Door strategisch te framen, bijvoorbeeld door selectief bepaalde overwegingen naar voren te brengen, kunnen partijen de publieke opinie achter hun beleidsstandpunt mobiliseren. Individuen of organisaties die invloed willen uitoefenen op de beleidsvorming hebben er daarom baat bij om het publieke debat te sturen (Jerit, 2007). Onderzoek wijst dan ook uit dat de publieke opinie, en daarmee ook de input van het publieke debat, vaak afhankelijk is van welke frames door de 'elite' worden gepresenteerd (Druckman, 2001a; Jerit, 2007). Met de elite bedoelt Druckman (2001a) de vooraanstaande politieke en maatschappelijke organisaties of individuen die een vooraanstaande plaats innemen in de maatschappij. Hij haalt daarbij een quote van Chong (1993, p. 870) aan die stelt dat de essentie van publieke meningsvorming in het algemeen gaat over het distilleren of sorteren van frames. De elite gebruikt framing als middel om invloed uit te oefenen op het publieke debat, door een vraagstuk vanuit een bepaalde realiteit te benaderen. Een belangrijk punt van zorg is volgens (Druckman, 2001a) dat deze elites weinig obstakels ondervinden bij het gebruik van frames om de meningen van burgers te beïnvloeden, of zelfs te manipuleren.

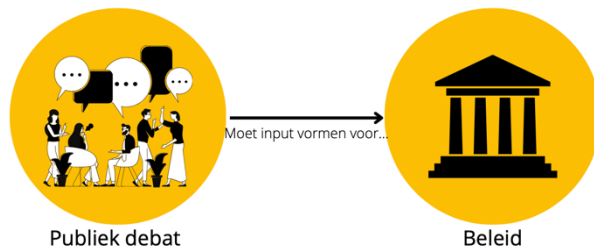
Framing draait om het selecteren, organiseren en interpreteren van informatie om vervolgens zin en betekenis te kunnen geven aan een complexe werkelijkheid. Deze werkelijkheid dient vervolgens de argumenten die je gebruikt om vraagstukken te analyseren, te handelen, en anderen te overtuigen van je standpunt. Hoe we iets noemen bepaalt voor een groot deel hoe we iets zien, en omgekeerd. (Van Twist, 1993, in: Korsten, 2011). Op basis van de frames die in het publieke debat worden gebruikt, wordt vervolgens bepaald beleid ontworpen. Elk beleid impliceert volgens Korsten (2013) dan ook een frame. Wanneer de noodzaak bestaat om beleid te veranderen of te vernieuwen, wordt er weer een nieuw perspectief of frame ontwikkeld dat het debat kan voeden. Druckman (2001b) noemt als voorbeeld de framing van armoedebeleid. Wanneer optie A een beleidsprogramma is dat 95% werkgelegenheid garandeert, en optie B een beleidsprogramma dat zal resulteren in 5% werkloosheid, is dit in principe hetzelfde beleid maar op andere wijze gepresenteerd. Door subtiel een positieve of negatieve invalshoek te kiezen worden de voorkeuren van mensen beïnvloed. Het feit dat beleidsvoorkeuren van burgers op manipulatie, en daarmee op arbitraire informatie, is gebaseerd maakt dat de publieke opinie en het publieke debat ook gevormd worden door geframede argumenten. Als meningen en voorkeuring willekeurig kunnen worden gemanipuleerd door middel van framing, kan er geen sprake zijn van een legitieme vertegenwoordiging van publieke belangen (Chong & Druckman, 2007). Om die reden ziet Druckman (2001b) framing als een bedreiging voor zowel het publiek debat als de democratie.

3.4 Tot slot

In dit hoofdstuk zijn de drie hoofdconcepten van dit onderzoek gedefinieerd, ook is beschreven hoe deze concepten met elkaar samenhangen. Het publieke debat, en de relatie met beleid, zou rationeel gezien los moeten staan van framing. Iedereen zou volgens de literatuur namelijk een stem in het publieke debat moeten hebben, vandaar ook dat de term 'publiek' hiervoor gebruikt wordt. Door middel van het publieke debat vormen belanghebbenden een actieve rol in het besluitvormingsproces, dat als een van de kernwaarden van een goedwerkende democratie gezien wordt (Sunay, 2012). Daarom

zouden alle groepen waarop beleid van invloed is, moeten kunnen meepraten in het publieke debat over dit beleid. Met betrekking tot het abortusdebat zou dat betekenen dat maatschappelijke organisaties, politieke partijen, en andere belanghebbenden, inspraak moeten hebben in het debat over abortusrechten. Figuur 1 geeft weer hoe de relatie tussen het publieke debat en beleidsvorming er op basis van de literatuur uit zou moeten zien in een democratische rechtsstaat. In een ideale situatie zouden stakeholders hun standpunten, en visie op een vraagstuk, laten horen in het publieke debat. Dit zou vervolgens de input vormen voor beleid omtrent een vraagstuk.

Figuur 1: Gewenste relatie publiek debat en beleidsvorming

Echter, mensen kunnen niet volledig rationeel zijn, daarom stellen zij hun eigen belangen voorop in het publieke debat. Een manier om invloed uit te oefenen op het debat, en daaropvolgend beleid, is door gebruik te maken van framing. Door een vraagstuk vanuit een bepaalde invalshoek te belichten, wordt ook een bepaalde (beleids)oplossing gesuggereerd. Het maakt in een publiek debat over abortusrechten dan ook een groot verschil of abortus als 'belangrijke voorwaarde voor de keuzevrijheid van de vrouw' wordt gezien, of als bedreiging van de 'bescherming van het ongebooren leven van de foetus'. Het ene frame impliceert de bescherming, of zelfs de verruiming van abortuswetgeving, terwijl het andere frame stelt dat deze wetgeving moet worden ingeperkt. Politieke of maatschappelijke partijen die strategisch gebruik weten te maken van framing kunnen het debat op die manier naar hun hand zetten en de publieke opinie achter hun beleidsstandpunt mobiliseren (Druckman, 2001a; Jerit, 2007; Bovens et al., 2017). Framing speelt zo dus een belangrijke rol in het beïnvloeden van het publieke debat, en daaropvolgend beleid. Figuur 2 geeft de daadwerkelijke relatie weer tussen het publieke debat, en de rol van framing hierin. Het proces dat hierin weergegeven is, vormt de basis voor dit onderzoek.

Figuur 2: Daadwerkelijke relatie tussen publiek debat en beleidsvorming

In Bijlage 4 is de codeboom te vinden die is opgesteld op basis van de data die is behandeld in dit hoofdstuk.

4. Empirisch onderzoek

In het empirische deel van dit onderzoek wordt op de eerste plaats een analyse van de belangrijkste partijen van de oppositie die van invloed is op de Nederlandse abortuswetgeving, beschreven. Ten tweede is een analyse gemaakt van de meest voorkomende frames die de oppositie gebruikt om het abortusdebat vorm te geven, en zo het beleid dat daarop volgt te beïnvloeden.

4.1 Analyse speelveld oppositie

Abortusrechten staan vandaag de dag wereldwijd onder toenemende druk. Oppositiegroepen worden steeds beter gefinancierd en georganiseerd. Hoewel dit onderzoek focust op Nederlandse politieke en maatschappelijke partijen, valt de toenemende oppositie in Nederland feitelijk niet los te zien van de invloed van organisaties buiten onze landgrenzen. In deze paragraaf worden de grootste en meest invloedrijke partijen binnen de oppositie rondom abortus binnen Nederland zo volledig mogelijk beschreven, en ook wordt aandacht besteed aan de internationale context. Belangrijk om daarbij te vermelden is dat er niet één netwerk is waarbinnen alle partijen strategisch georganiseerd zijn. Er is een grote verscheidenheid aan spelers, die vaak op de een of andere manier aan elkaar verbonden zijn.

4.1.1 Internationale oppositie die doorwerkt op Nederlandse politiek

4.1.1.1 *Transatlantic Christian Council*

Volgens R4 is één van de belangrijkste organisaties binnen de oppositie de Transatlantic Christian Council (TCC), tegenwoordig Christian Council International. Deze lobbyorganisatie is geregistreerd in zowel Nederland als de Verenigde Staten (VS). In 2013 is de TCC opgericht door voormalig SGP-adviseur Henk Jan van Schothorst, samen met voormalig VS-diplomaat Todd Huizinga (Datta, 2021). De TCC maakt onderdeel uit te van een enorm internationaal netwerk van onder andere denktanks, politici, ondernemers, media, onderwijsinstellingen en juristen die invloed proberen uit te oefenen op alle verschillende beleidsniveaus (R10). Het voornaamste doel van de TCC is volgens R10 om beleid tegen te houden dat niet overeenkomt met de christelijke ideologie die de TCC zelf aanhangt:

“Eigenlijk willen ze alles tegenhouden dat progressief is. Dus transgenderrechten, überhaupt gelijke rechten, abortus... Alles dat in strijd is met hun super conservatieve christelijke standpunten. En dan denk je misschien van ‘Nou ja oké, het zal wel. In de Biblebelt zit een kleine groep mensen met een paar rare standpunten’, maar die ‘kleine groep’ blijkt dus ontzettend invloedrijk te zijn en super goed georganiseerd te zijn.” - R10

Pete Hoekstra, die tot 2021 de Amerikaanse ambassadeur in Nederland was, is nauw betrokken bij de TCC, iets dat niet past bij de apolitieke rol die bij het ambassadeurschap hoort (R10). In februari 2019 organiseerde Hoekstra een receptie in ambtswoning voor het zakelijke netwerk van de TCC. Volgens R10 blijkt uit nieuwsbrieven en jaarverslagen dat dergelijke evenementen de TCC tienduizenden euro's opleveren, welke voortkomen uit de portemonnees van aanwezige ondernemers en bestuurders.

De manier waarop Hoekstra zijn positie gebruikt om de TCC te ondersteunen is in conflict met het Verdrag van Wenen, dat voorschrijft dat ‘buitenlandse gezanten zich niet

dienen te mengen in de interne politiek van het gastland'. Spreken op een partijcongres zou namelijk van duidelijke identificatie met een partij getuigen (Hendrikson, in: Thomas & van de Ven, 2020).

4.1.1.2 Agenda Europe

Ook is de TCC lid van Agenda Europe, een ultraconservatief, professioneel lobby-netwerk. Het netwerk werd in 2013 opgericht als zijnde een denktank om trends te analyseren die een mogelijke bedreiging vormen voor de christelijke waarden. Het doel is om hier antwoorden, alternatieven, en strategieën voor te formuleren (R4). Agenda Europe bestaat uit zo'n vijftig invloedrijke conservatieve Ngo's en individuen die als doel hebben terug te gaan naar het 'ideale Europa', volgens hen een 'continent waar homoseksualiteit strafbaar is, waar transgender personen geen rechten hebben behalve een behandeling om ze te helpen hun biologische geslacht te accepteren, en waar de pil, abortus, en ivf illegaal zouden moeten worden' (Peters, 2021).

Hun ideeën worden gedeeld via een blog. Ook komen leden jaarlijks in het geheim samen op een Europese locatie, tijdens zogeheten Agenda Europe Summits. Hier worden kritische strategieën gepresenteerd op het gebied van onder andere het huwelijk en de rechten van het ongeboren kind:

"Er wordt bij de strategietoppen gewoon echt besproken van 'dit zijn de manieren waarop je op dit thema onze standpunten aan de man kan brengen in een continent waar de denkbeelden overwegend progressiever is dan die van de groepering zelf.' En je ziet ook echt dat veel van die strategieën in Nederland worden overgenomen". - R3

R4 stelt dat er vermoedelijk ook Nederlanders aanwezig zijn bij summits, gezien het feit dat Nederlandse partijen als de TCC en de hierna beschreven ECPM de organisatie financieel ondersteunen. Als aanvulling daarop geven verschillende respondenten aan de strategieën van Agenda Europe te herkennen bij veel Nederlandse organisaties (R4, R5, R12, R14). Hoe deze strategieën precies doorwerken op Nederland niveau wordt verderop in paragraaf 4.2 beschreven.

4.1.1.3 European Christian Political Movement

De SGP en FvD zijn niet de enige Nederlandse politieke partijen die betrokken zijn in dit netwerk. Zo was Leo van Doesburg van de ChristenUnie verantwoordelijk voor de oprichting van de European Christian Political Movement (ECPM), waarvan de SGP overigens ook lid is. Op Europees niveau werken De CU en SGP veel samen middels de ECPM (R4). De ECPM is een Europese politieke partij die christelijke politieke partijen en actoren verenigt, en christelijke waarden in de politiek wil promoten (ECPM, z.d.).

Volgens R12 kent de ECPM precies de letter van de wet, waardoor ze weten wat ze moeten doen om subsidies te ontvangen en te behouden, daardoor krijgt de ECPM jaarlijks 1 miljoen EU-subsidie:

"Die mensen van de ECPM, die hebben gewoon tot in de puntjes uitgezocht van 'wat zijn de absolutie minimumeisen waaraan we kunnen voldoen om subsidie te verkrijgen en bestaansrecht te hebben'. En vervolgens kunnen ze dan ook weer kijken van 'hoe kunnen we nou zorgen dat we net genoeg aan de eisen voldoen om ook geld ergens anders heen

te sluizen, zonder dat mensen er technisch gezien iets van kunnen zeggen'. Technisch gezien moet het allemaal gewoon net mogen, dat weten ze heel goed."

De respondent doelt hiermee op het feit dat de ECPM een van de hoofdfinanciers van de activiteiten van Agenda Europe is (R3, R4, R12). De financiering van de activiteiten van Agenda Europe is een voorbeeld van hoe de ECPM geld 'doorsluis' naar andere organisaties (R12). Om hoeveel geld dit precies gaat, wordt uit de jaarverslagen van de ECPM of Agenda Europe niet duidelijk.

4.1.2 Nederlandse maatschappelijke organisaties in de oppositie

4.1.2.1 *Traditie, Familie & Privé-eigendom, Civitas Christiana, en Stirezo*

Civitas Christiana is een Nederlandse organisatie die onderdeel is van Traditie, Familie & Prive-eigendom (TFP). Het doel van de TFP is om terug te gaan naar de tijd van voor de Reformatie. Ook willen ze een herstel van de conservatieve, christelijke waarden (R2, R9). TFP ontstond in de jaren zestig in Brazilië. Inmiddels zitten er verschillende dochterorganisaties van TFP in Europa (R2, R9). De Nederlandse vertakking van de organisatie is Civitas Christiana, in 2014 opgericht door Hugo Bos. De organisatie zit tegenwoordig in Veenendaal, maar was daarvoor gevestigd onder Nijmegen:

"Ze zaten eerst in een mooi oud klooster in de bossen, bij Heilige Landstichting. Als je daar aankwam dan waande je je echt in de 13^e eeuw. Het grappige daaraan is dat ze ook terug willen naar de 13^e eeuw. Ze willen echt de waarden van toen terug, de traditionele familiewaarden, ze moeten niks hebben van zaken als abortus of het homohuwelijk." - R9

Om dit gedachtegoed aan de man te brengen, heeft de organisatie verschillende campagnes waarmee ze hun waarden proberen over te dragen. Deze campagnes opereren allemaal onder de vlag van Civitas Christiana. Voor dit onderzoek is 'Stirezo' het meest relevant, omdat deze campagne zich specifiek richt op de anti-abortus lobby. Of in de woorden van Stirezo zelf: 'het uit de wereld helpen van de massamoorden op onschuldige kinderen' (Stirezo Pro Life, z.d.). Eén van de vormen van actievoeren van Stirezo is het 'waken' bij abortusklinieken, het opsturen van plastic baby's die een 10-weeken oude foetus moeten representeren naar Kamerleden (R3, R6, R11, R13), en ook het verspreiden van boekjes waarin ze 'de feiten over abortus op tafel leggen'. Deze boekjes worden gedrukt en verspreid vanuit hun kantoor, aldus R9:

"Het zijn mensen met ouderwetse denkbeelden, maar ze weten wel goed gebruik te maken van moderne middelen. Hun kelder was gewoon een reprovakamer waarin ze folders en enveloppen klaarmaakten om te versturen naar donateurs en sympathisanten, maar ook naar politici. Het feit dat ze zoiets hebben laat al zien dat er toch veel geld en steun zit". - R9

Verder houdt Bos zich bezig met het organiseren van lezingen bij politieke partijen. Zo is bekend dat hij de PVV en SGP bezoekt om de aandacht van Civitas Christiana onder de aandacht te brengen. Ook sprak Thierry Baudet (FvD) driemaal bij verschillende donateursbijeenkomsten van de organisatie (R2, R9).

4.1.2.2 *Nederlandse Patiënten Vereniging*

De Nederlandse Patiënten Vereniging (NPV) is een organisatie die door de naam een neutraal karakter lijkt te hebben. Net als andere patiëntenverenigingen ontvangt de NPV een jaarlijkse overheidssubsidie. Ondanks dat ze strikt genomen niet voldoen aan de subsidiecriteria voor patiëntenverenigingen, is er voor de NPV sprake van coulance, 'omdat ze van oudsher subsidie krijgen' (R3). Een patiëntenvereniging zou namelijk een vereniging of stichting moeten zijn voor patiënten die lijden aan een bepaalde aandoening of ziekte. De NPV komt echter niet op voor een ziekte of aandoening, maar voor 'het leven' (R3). Hierbij baseert de NPV zich op de christelijke ethiek. De NPV is daarmee dus eigenlijk geen neutrale partij die omwille van patiëntenbelangen aan tafel aansluit, maar een religieuze lobbyorganisatie die beleid tracht te beïnvloeden (R3, R6, R12).

Voorzitter van de NPV is SGP-senator Diederik van Dijk. Door het netwerk dat hij tijdens zijn functie als senator heeft opgebouwd, komt hij makkelijk aan tafel bij allerlei medisch-ethische discussies. Ook sluit de NPV regelmatig aan bij Rondetafelgesprekken over medische kwesties, en heeft daardoor een behoorlijke vinger in de pap bij het informeren van beleidsmakers (R3).

4.1.2.3 *Schreeuw om Leven & ErisHulp.nl*

Schreeuw om Leven zou je eigenlijk kunnen zien als de protestantse variant van Stirezo (R9). Sinds 2014 heeft de organisatie een andere koers, die voornamelijk gericht is op hulpverlening aan onbedoeld zwangere vrouwen. Sindsdien heeft de stichting heel wat meer geld in kas. Waar Schreeuw om Leven in 2014 nog 376.000 euro aan donaties ontving, is dit bedrag in drie jaar tijd bijna verdubbeld naar 664.000 euro (Bolwijn & de Ruijter, 2019). Een mogelijke verklaring voor het toenemend aantal donaties is volgens R12 de groeiende achterban. Door de ontzuiling vinden zij niet alleen support bij de protestantse achterban, maar krijgen ze ook steun van de katholieken.

De doelstelling van de stichting, en daarmee ook van de hulpverlening, is echter nog steeds hetzelfde, namelijk 'dat er een einde komt aan abortus in Nederland' (Schreeuw om Leven, z.d.). Het geven van hulpverlening doet de stichting door middel van de website ErisHulp.nl. Hoewel deze informatie als neutraal wordt beschreven, is deze erg gekleurd. Zo worden de negatieve effecten van een abortus aannemelijker gemaakt dan ze daadwerkelijk zijn, en ook worden de psychische gevolgen van een abortus sterk benadrukt (R3, R6). Verder geeft de stichting, net als de NPV, anti-abortus gastlessen op scholen. Veel van de informatie uit de lessen is misleidend, en soms zelfs onjuist (R6). Afbeeldingen van foetussen zijn bijvoorbeeld vaak uitvergroot, waardoor ze al daadwerkelijk op een kleine baby lijken.

Een ander belangrijk onderdeel op de agenda van Schreeuw om Leven is het organiseren van de jaarlijkse Mars voor het Leven. Dit is een publieke protestactie in de vorm van een stille tocht 'ter nagedachtenis aan het ongebooren leven'. Jaarlijks lopen er naar schatting zo'n 10.000 tot 15.000 deelnemers mee aan deze stille Mars, waaronder ook diverse politici van de SGP en ChristenUnie (R13).

4.1.2.4 Vereniging ter Bescherming van het Ongeboren Kind (VBOK) & Siriz

De Vereniging ter Bescherming van het Ongeboren Kind (VBOK) is een orthodox-christelijke 'pro-life' organisatie. De VBOK zet zich, zoals de naam al zegt, in voor de bescherming van het ongeboren leven. Volgens het jaarplan is de voornaamste taak van de VBOK het financieren van hulpverlening aan vrouw, man en kind bij een onbedoelde zwangerschap. Om die reden heeft de VBOK in 2010 dochterorganisatie Siriz opgericht (VBOK, 2021). De oprichting van Siriz kwam voort uit strategische heroverweging van het christelijk-orthodoxe imago van de VBOK. Het idee achter deze strategiewijziging was dat Siriz onder een meer neutrale naam kon opereren (de Vos, Widdershoven & Wyns, 2018).

Echt onafhankelijk is Siriz daarom niet te noemen. Ook aan de medewerkers van de chathulp die de organisatie aanbiedt worden bepaalde eisen gesteld. Van medewerkers wordt namelijk verwacht dat zij de visie van Siriz, waarin 'het ongeboren leven vanaf het begin recht heeft om zich verder te ontwikkelen en ter wereld te komen', onderschrijven. Toch presenteert de organisatie zich naar de buitenwereld toe als onafhankelijke en neutrale hulporganisatie (R3, R6). R6 heeft de neutraliteit van de informatie van Siriz daarom een paar jaar geleden onder de loep genomen:

"Het heet dan een 'neutrale organisatie', maar dat is het absoluut niet. Een aantal jaar geleden heb ik mij bij Siriz voorgedaan als jonge onbedoeld zwangere vrouw die wat informatie wilde over de abortuspil. Ik kreeg allerlei antwoorden die niet klopten. Qua kans op complicaties en dat soort dingen, het werd veel zwaarder en negatiever aangezet. Ik ben zelf gynaecoloog, en dit was toch echt onnodige bangmakerij"

Ondanks dat de VBOK en Siriz vanaf hetzelfde adres opereren, nagenoeg dezelfde bestuursleden hebben, en veel werknemers delen, wordt Siriz door de overheid toch als neutrale hulpverleningsorganisatie aangemerkt, waardoor ze recht op jaarlijkse subsidie hebben (R3, R12).

4.1.3 Nederlandse politieke partijen en hun link met de anti-abortus lobby

4.1.3.1 Staatkundig Gereformeerde Partij

De Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP) beschouwt 'iedere abortus als één te veel', en vindt dat de beschermwaardigheid van leven expliciet moet worden vastgelegd in de Grondwet'. De SGP is medeverantwoordelijk geweest voor de hoge subsidieverlening aan keuzehulporganisatie Siriz. De voorwaarde voor het ontvangen van overheidssubsidie is dat dergelijke hulporganisaties neutrale informatie bieden met betrekking tot de hulp en informatie bij een ongewenste zwangerschap. Dat Siriz werkt vanuit een christelijke grondslag, en voortkomt uit de VBOK wordt niet bij de keuzehulp vermeld (R6).

Door een amendement van Kees van der Staaij (fractievoorzitter van de SGP) is de financiering van Siriz verdrievoudigd tot ruim 1,5 miljoen euro (R3, R14). Dit amendement was onderdeel van de coalitieonderhandelingen bij het zoeken van kabinet-Rutte II naar een meerderheid in de Eerste Kamer voor de Rijksbegroting. Een voorwaarde die van der Staaij hiervoor stelde was dat de coalitiepartijen (destijds PvdA en VVD) het amendement zouden steunen waarmee Siriz deze jaarlijkse subsidie ontvangt (R13). Op die manier ontstond de jaarlijkse subsidie van 1,5 miljoen euro onder PvdA-staatssecretaris Martin van Rijn, en kreeg deze een vervolg bij zijn opvolger Paul Blokhuis (CU), waarover in de volgende paragraaf meer.

4.1.3.2 *ChristenUnie*

Net als de SGP is de CU een partij met een duidelijk christelijke grondslag, met de ambitie om christelijke waarden te vertalen in normen voor zowel de politiek als de maatschappij. De partij heeft als missie 'te streven naar een samenleving die meer en meer functioneert naar Gods wil'. In het verkiezingsprogramma wordt duidelijk dat de CU een fel tegenstander is van abortus en pleit voor de rechten van het ongebooren kind. Volgens de partij druist het huidige abortusbeleid in tegen 'de meest elementaire waarden van de samenleving: de beschermwaardigheid van het menselijk leven'. (ChristenUnie, 2021, p. 48). Het doel van de partij is duidelijk: namelijk een abortusvrije samenleving (ChristenUnie, 2021, p. 49).

De woordvoerder van Schreeuw om Leven stelde tijdens de 28^e Mars voor het Leven dat 'pro-life springlevend is, dankzij de SGP en de ChristenUnie die in de politiek de nek voor hen uitsteken' (R3). Wat Develing daar vermoedelijk onder andere mee bedoelde, wordt duidelijk uit het volgende voorbeeld: Hierboven is beschreven dat de SGP een rol speelde bij de financiering aan Siriz. Ditzelfde geldt voor de CU. Na kritiek van andere hulpverleningsorganisaties en verschillende politici, proberen diverse ambtenaren er bij toenmalig CU-staatssecretaris Volksgezondheid, Welzijn en Sport (Paul Blokhuis) op aan te dringen dat de subsidie aan Siriz zo snel mogelijk moet worden ingekort omdat het 'verboden staatssteun is waarmee andere organisaties worden benadeeld'. Blokhuis luistert niet naar de bezwaren, en naast dat Siriz in 2018 opnieuw 1,5 miljoen subsidie ontvangt, opent Blokhuis ook hun nieuwe kantoor in Gouda. Al met al ontving Siriz tussen 2014 en 2019, met behulp van de SGP en CU, in totaal rond de 8 miljoen onterechte overheidssubsidie (Stokmans, 2021).

4.1.3.3 *Forum voor Democratie*

Forum voor Democratie (FvD) is in 2016, na in 2015 in eerste instantie te zijn opgezet als denktank, een politieke partij geworden. De partij beschrijft zichzelf als liberaal-conservatief, maar wordt vaak omschreven als een extreemrechtse populistische partij. Met betrekking tot abortus spreekt de partij zich in het verkiezingsprogramma niet uit. Sterker nog, FvD is de enige partij waarbij het thema 'abortus' überhaupt niet wordt genoemd in het verkiezingsprogramma. Toch lijkt de partij in ieder geval niet voor versoepelingen rondom de abortus-wetgeving te zijn. De FvD-Kamerleden hebben bij wetsvoorstellen rondom dit thema namelijk structureel tegen gestemd. Recente voorbeelden hiervan zijn het Initiatiefvoorstel tot wijziging van de Wet afbreking zwangerschap en het Initiatiefwetsvoorstel afschaffen verplichte minimale beraadtermijn abortus (R13). Ook bracht Baudet in 2019 een essay uit waarin hij zich zeer kritisch uitliet over abortus (R9).

Hoewel Baudet zich voor mei 2019 nooit heel publiekelijk had uitgelaten over abortus, bestaat zijn band met conservatieve christelijke ondernemers al langere tijd. In 2013 reisde Baudet af naar Brussel om als panellid een conferentie ter gelegenheid van de oprichting van de TCC bij te wonen. Vastgoedondernemer en tevens actief lid bij de SGP, Cor Verkade, is een van de financiers van de TCC. Samen met onder andere Van Schothorst en gereformeerde topadvocaat Jan Louis Burggraaf, overweegt Verkade in 2014 al om een conservatieve politieke partij op te richten die een heidens alternatief voor de SGP moet vormen. Dit alternatief vond hij in FvD (R2, R4, R9, R10).

Het FvD wordt om die reden op verschillende manieren financieel ondersteund door conservatieve christenen. Verkade is samen met onder andere Burggraaf eigenaar

van het pand waar FvD is gevestigd, en waar Baudet jarenlang flinke huurkorting heeft gekregen (tot wel 68%) (R2, R9). Verder heeft Baudet tijdens een etentje in het Amsterdamse vijfsterrenhotel De L'Europe een donatie van in totaal 25.000 euro ontvangen, op naam van Burggraaf. Hoewel alle schenkingen boven de 4.500 euro openbaar gemaakt moet worden, is de donatie nergens terug te vinden in de jaarverslagen van het FvD (R2, R9).

Repondent 9 stelt dat het voor de ondernemers die in de businessclub bij SGP zitten, zoals Verkade en Burggraaf, duidelijk is dat de SGP nooit zal regeren. 'Als je invloed wilt kopen moet men daarom dus niet per se bij de SGP zijn'. Dit verklaart dan ook waarom conservatief christelijke ondernemers van de SGP het FvD financieel steunen (R9). En inmiddels is de partij ook op veel vlakken een medestander van de SGP geworden. Volgens Van Schothorst heeft Baudet ook veel van de programmapunten van de SGP overgenomen. Verkade noemde FvD zelfs 'een zegen voor christenen' (R2, R9). Sinds het contact met de conservatieve christelijke ondernemers laat Baudet zich inderdaad vaker uit op een manier die in lijn is met de standpunten van onder andere de SGP (R13).

4.1.4 Samenwerking tussen de verschillende partijen

De samenwerking tussen deze verschillende partijen is een verschijnsel dat in het afgelopen decennium sterk is toegenomen (R2, R4, R8, R9, R11). Hoewel er altijd oppositie is geweest op het thema abortus, zijn partijen zich halverwege de jaren 90 van de vorige eeuw meer gaan verenigen. Vele Ngo's en vrouwenrechtenorganisaties begonnen toen samen te werken op het punt van vrouwenrechten. Dit zorgde voor een zogeheten *backlash*, een tegenbeweging van de oppositie die hierdoor ook de noodzaak kreeg om samen te werken. Deze tegenbeweging zag de groeiende vrouwenrechten als bedreiging voor hun eigen idealen, zoals de traditionele familiewaarden en het geloof (R4).

Daar komt volgens R4 nog bij dat mensen en organisaties elkaar de laatste jaren steeds makkelijker kunnen vinden, en zich daarom ook buiten de landsgrenzen kunnen verenigen. Hierdoor kunnen ze ideeën en *best practices* met elkaar uitwisselen, waardoor er een soort transnationale netwerkstructuur ontstaat die steeds beter georganiseerd, gefinancierd, en geprofessionaliseerd wordt. In Nederland beperkte de anti-abortuslobby zich in eerste instantie tot demonstraties bij de voordeur van abortusklinieken, maar ook hier zien we nu dat deze invloed zich verspreidt naar politici en beleidsmakers op alle verschillende niveaus (R4, R8, R10)

In allerlei verschillende landen begonnen maatschappelijke organisaties, zoals Schreeuw om Leven, te ontstaan. Deze organisaties begonnen zich steeds meer te mengen in de wereld van de politiek, waardoor ook christelijke politieke partijen een sterker geluid kregen in het debat. In Nederland betrof dit vooral de CU en SGP (R4, R8). Waar eerst sprake was van een sterke verzuiling, konden de verschillende geloofsstromingen elkaar op dit punt goed vinden. Hierdoor ontstond een noodzaak voor samenwerking (R4, R9, R10).

"Die verzuiling is op dit punt volledig verdwenen. De vijanden van toen slaan nu de handen in elkaar, omdat ze zelf ook wel zien van 'ja, we kunnen wel op onze eilandjes blijven zitten maar dan sta je niet zo sterk en is het een verloren strijd'. Dus je ziet juist op dit gebied veel gelegenheids-, en opportunistische allianties ontstaan" - R10

Echter bleef hun politieke invloed beperkt, waardoor de tweede stroming in het debat betrokken raakte: de extreemrechtse populistten. Overal ter wereld zijn gelegenheidscoalities tussen deze beide stromingen ontstaan, waarvan de samenwerking tussen de SGP en FvD in Nederland een duidelijk voorbeeld is. Het uiteindelijk doel van de anti-abortuslobby is voornamelijk het tegengaan van wetgeving en beleid dat indruist tegen hun conservatieve waarden, zoals abortusbeleid. Hoewel de aanliegroute verschillend is, vinden beide stromingen elkaar op dit punt (R13).

Het in de ban doen van abortus is niet alleen een doel op zich, maar wordt ook door (met name extreemrechtse) partijen gebruikt om andere onderwerpen op de agenda te krijgen, en om financiering van medestanders op andere thema's te krijgen, aldus 8 respondenten. Het voornaamste doel is volgens R8 dat extreemrechtse partijen mensen wil overtuigen om hun conservatieve invalshoek te steunen. Hoewel extreemrechtse partijen vaak conservatief zijn met betrekking tot reproductieve rechten, is het abortusdebat voor hen grotendeels een manier van agenderen tegen de standpunten van progressieve actoren. In de volgende paragraaf wordt besproken welke frames partijen gebruiken om het debat over abortus naar hun hand te zetten.

4.2 Frameanalyse

Op basis van de interviews komen 7 frames naar voren die het vaakst worden gehanteerd door de oppositie om het abortusdebat te framen. Binnen deze frames wordt onderscheid gemaakt tussen frames die *direct* verband houden met de abortuskwestie. Dit zijn het 'onderdrukkingsframe', 'mensenrechtenframe', 'doembeeldenframe' en 'neutraliteitsframe'. Daarnaast zijn er ook nog een aantal frames waarvan abortus een onderdeel is om een bepaald standpunt te agenderen. De link tussen deze frames en abortus lijkt meer indirect te zijn, waarbij abortus als onderdeel wordt gezien van een 'grotere progressieve agenda', waartegen wordt geageerd. De indirecte frames zijn de volgende: 'ecologieframe', 'demografieframe' en 'neokolonialismeframe'. De hierboven genoemde frames zullen in deze paragraaf worden toegelicht.

4.2.1 Directe frames

Allereerst worden de vier directe frames besproken. Dit zijn de frames die worden gebruikt om het debat en daaropvolgend beleid te framen dat direct van invloed is op abortusrechten. Hieronder is beschreven welke vier frames dit zijn, en hoe de oppositie deze frames gebruikt.

4.2.1.1 Onderdrukkingsframe

Een van de frames die volgens 8 verschillende respondenten wordt gebruikt, is het onderdrukkingsframe. Dit frame wordt vooral door de conservatief christelijke stroming gebruikt. Zowel de SGP als de CU stellen in hun verkiezingsprogramma dat christenen een kwetsbare groep zijn omdat hun geloof, en de waarden waar zij voor staan, worden onderdrukt (CU, 2021, p. 151). CU-fractievoorzitter Gert Jan Segers geeft aan zich als christen een minderheid te voelen in zijn eigen land, en stelt dat de wereldwijde vervolging en onderdrukking van christenen worden verzwegen (R3).

Dit laatste wordt ook gesteld door de SGP. Van der Staaij stelt dat 'een aantal van de belangrijke speerpunten van het christelijk geloof, waaronder een verbod op abortus,

taboeonderwerpen zijn geworden voor progressief links, die door christenen als voldongen feit moeten worden aangenomen' (van der Burgh et al., 2021). SGP pleit in haar verkiezingsprogramma dan ook voor bijzondere aandacht voor vervolgende christenen, omdat zij in veel landen onderdrukt en vervolgd worden. Om die reden zou de Nederlandse overheid zich meer voor deze groep moeten inspannen (SGP, 2021, p. 68). Abortusrechten zouden ingaan tegen de christelijke waarden waar de partijen voor staan, en zouden hun religieuze vrijheid ondermijnen omdat hen een 'linkse en progressieve agenda wordt opgelegd'. Zo geeft Hugo Bos van Civitas Christiana aan dat de progressieve agenda, waar abortus onderdeel van is, hem kwetst als christen (R2, R9). Civitas Christiana beschrijft abortus letterlijk als een 'strijd tegen God'. In hun campagne 'Stirezo: Catechismus tegen abortus' (z.d.) wordt het volgende over deze 'strijd' gezegd:

"God is de Schepper is van hemel en aarde. Alles is door Hem gemaakt. Het beledigt God bijzonder als Zijn meest geliefde schepsel, de mens, onschuldig gedood wordt. Precies dat gebeurt bij abortus." (Stirezo, z.d., p.101)

R9, die met verschillende personen binnen de anti-abortuslobby heeft gesproken, vertelt dat deze personen vaak stellen onder druk te staan van de 'woke-gekkies en linkse hobby', en dat hun waarden door hen worden ondergesneeuwd. Volgens R9 werkt deze slachtoffer positie goed, want hiermee kun je vijanden creëren en je achter je eigen denkbeelden verschuilen. Ook R8 en R11 herkennen dit:

"Religious freedom is often one thing they use to present them themselves as victims. The idea that they would be oppressed by the woke-debate. That connects to this idea of political correctness, totalitarianism. 'We can no longer speak. We're not free anymore to say whatever we want.' That sort of things is also very strong in the abortion debate". - R8

"Ze stellen dat hen een agenda wordt opgelegd van progressieve waarden, en dat zij dus eigenlijk strijden voor de vrijheid van iedereen om hun eigen religieuze opvattingen te kunnen volgen. Dus heel erg die gewetensbezwaren-argumenten naar voren brengen." - R11

Hoewel de christelijke stroming abortusrechten waarschijnlijk als daadwerkelijke dreiging van hun waarden zal zien, wordt dit frame ook bewust ingezet om het debat rondom deze rechten te kunnen beïnvloeden (R4, R5, R8, R9). In het handvest van Agenda Europe 'Restoring the Natural Order', waarin best practices en strategieën met andere partijen binnen de oppositie worden gedeeld, wordt namelijk het volgende gesteld (Datta, 2018):

"A first strategy is to take on a victim status. By framing the conflict as one of defenders of faith versus intolerant, cultural revolutionaries, the concept of Christianophobia (the intolerance against Christians), will blossom and conclusively show to the audience that our opponents are not victims, but oppressors" - (Agenda Europe, in: Datta, 2018, p. 116)

Om die reden wordt er in dit onderzoek vanuit gegaan dat dit frame grotendeels wordt ingezet als strategie om het publieke debat over abortusrechten te beïnvloeden.

4.2.1.2 *Mensenrechtenframe*

Een tweede strategie die in het manifest van Agenda Europe wordt benoemd is om de taal van mensenrechtenactivisten over te nemen, en om hun eigen argumenten te framen in termen van mensenrechten (R3, R4, R8, R12, R13). Zo wordt het recht van vaders bij het aborteren van hun kind benadrukt, en ook het recht van het ongebooren kind om beschermd te worden. Hierbij wordt wel de term 'reproductieve rechten' gebruikt, net als mensenrechtenactivisten doen, alleen wordt hier een andere draai aan gegeven (R4). In het manifest worden organisaties aangemoedigd om de termen die door mensenrechtenactivisten worden gebruikt naar hun eigen hand te zetten, en zo het debat en beleid te beïnvloeden (R4).

Voorbeelden hiervan zijn de termen 'pro-life' en 'pro-family', deze zijn afgeleid van de slogan die door mensenrechtenactivisten wordt gebruikt, namelijk 'pro-choice' (R8). Met deze termen zeggen de partijen niet letterlijk dat ze anti-abortus zijn, maar ze hebben wel deze betekenis (R3, R4, R5, R8, R9, R13). R3 en R10 leggen uit dat de boodschap op deze manier waarschijnlijk beter aanslaat in een land als Nederlands, dat grotendeels gesecculariseerd is:

“Wat ze heel slim doen is dat ze zeggen dat ze opkomen voor mensenrechten, en zeggen dat je ergens voor bent in plaats van ergens tegen bent. Ze begrijpen zelf ook dat je in overwegend progressief Nederland of Europe niet de handen op elkaar gaat krijgen voor het terugdraaien van abortus. Dus ze moeten het anders gaan framen”. – R3

“Ze verpakken het heel erg als een Nederlandse boodschap. Van ‘we zijn voor het gezin, we zijn voor het leven’. Daar is natuurlijk niemand tegen. Als ze zouden zeggen van ‘we zijn voor de conversietheorie en we willen dat abortus verboden wordt’, dan zou bijna iedereen in dit land tegen ze zeggen van ‘ja hallo donder even een eind op’. Dus het wordt allemaal wat liefelijker verpakt, maar de boodschap is natuurlijk gewoon nog hetzelfde” – R10

Ook R5 en R11 stellen dat de oppositie zelf ook wel weet dat heftige en dwingende boodschappen niet meer werken. R11 werkt zelf als beleidsmaker en merkt dat organisaties ook in hun lobbyactiviteiten een andere aanpak hanteren. In het verleden stuurden ze vaak plastic poppetjes naar beleidsmakers, maar nu zetten ze volgens hem meer in op het *targetten* met taal. R5 geeft aan dat wanneer de oppositie rechtstreeks zou zeggen wat ze willen, ze dan geen vrienden maken omdat mensen tegenwoordig niet meer met dat soort uitspraken geassocieerd willen worden.

In de verkiezingsprogramma's van zowel de CU als SGP is duidelijk te herkennen dat 'de bescherming van het ongebooren leven' als belangrijk mensenrecht wordt gezien, waar de abortuswetgeving aan probeert te tornen. De CU noemt het 'hartverscheurend dat er zo veel abortussen per jaar plaatsvinden, zeker omdat het indruist tegen één van de meest elementaire waarden: de beschermwaardigheid van het menselijk leven' (p.48). Door beide partijen worden vrouwen als slachtoffer neergezet, omdat uit 'ervaringsverhalen zou blijken dat vrouwen nogal eens worden gedwongen om een abortus te ondergaan' (SGP, 2021, p.48). Volgens de SGP (2021) schiet de Nederlandse overheid dan ook tekort in het beschermen van het ongebooren leven, wat zelfs in strijd zou zijn met internationale verdragen:

“Hoewel er geen ‘recht op abortus’ bestaat, bestaat er wel een ‘recht op leven’, dat in diverse internationale verdragen is vastgelegd. Het regeringsbeleid mag hier niet mee in strijd zijn.” - (SGP, 2021, p. 48)

Wat in deze beargumentering duidelijk te herkennen is, is dat abortusrechten niet als verruiming van vrouwenrechten worden gezien door meer keuzevrijheid creëren, maar juist als bedreiging voor vrouwen omdat zij gedwongen zouden worden tot het doen van een abortus. Doordat deze dwang volgens de CU en SGP zou worden toegepast, heeft de overheid de taak om ‘de vrouwen te behoeden voor het ondergaan van een abortus’ (SGP, 2021, p.48).

4.2.1.3 Doembeeldenframe

Een derde veelgebruikt frame is dat van het presenteren van doembeelden rondom abortus, waarbij informatie op een negatieve manier wordt belicht of zelfs verdraaid wordt. Zo beschrijft de organisatie Civitas Christiana abortus als volgt:

“Het menselijk leven begint met de conceptie, vanaf het moment dat de eicel bevrucht is door het sperma. Abortus provocatus is een opzettelijke en directe dood van een menselijk wezen in de beginfase van zijn bestaan, dat reikt van de verwekking tot de geboorte” - (Stirezo, z.d., p.11)

“Bij een abortus wordt met een sterke zuigkracht het lichaam van het zich ontwikkelende kind, evenals de placenta, aan stukken gescheurd. De schedel, die meestal niet door de zuigbuis kan, wordt met een pincet uitgehaald” - (Stirezo, z.d., p.15)

Ook wordt gesteld dat het hartje van de foetus al met 3 weken begint te kloppen (Stirezo, 2021, p.13). Dit is sterk geframede, en zelfs onjuiste informatie, omdat een foetus pas rond de zesde week van de zwangerschap een hartslag ontwikkelt, en vanaf ongeveer 24 weken levensvatbaar is. Stellen dat het leven begint vanaf het moment van conceptie is dus medisch gezien onjuist (R6). Ditzelfde geldt voor de plastic foetussen die Schreeuw om Leven verspreidt. De organisatie beweert dat deze plastic poppetjes een ‘model op ware grootte van een baby is, die is vermoord in de moederschoot’. Volgens verschillende artsen is dit echter zeer misleidend, omdat de grootte van de plastic foetus niet overeenkomt met een daadwerkelijke foetus van 10 weken (R1). Ook suggereert de bijbehorende tekst dat je met abortus daadwerkelijk een mens vermoordt. Volgens R6 boezemt dit angst in, waardoor je vervolgens geen zorgvuldige afweging meer kunt maken.

Op de website van de NPV staat dat abortus in Nederland strafbaar is, tenzij er is voldaan aan een aantal voorwaarden. Vervolgens wordt er een hele lijst met voorwaarden opgesomd. Hierdoor gaat er een bepaalde dreiging van het doen van de abortus uit, omdat het wordt geframed als iets strafbaars (R6).

“Net als een abortus ‘plegen’. Dat is ook eigenlijk frame. ‘Plegen’ voelt alsof je een moord pleegt. Je laat een abortus doen. En over het algemeen zijn de mensen die abortus laten doen... Ja, die vinden dat verschrikkelijk. En toch wordt dat vaak heel subtiel een beetje

geframed alsof het iets heel slechts is, waardoor mensen juist ook sneller dat schuldgevoel krijgen” - R1

Dat informatie sturend is, geldt ook voor de keuzehulp die de organisaties Er is Hulp en Siriz geven. Hoewel beide partijen aangeven onafhankelijke en neutrale keuzehulp aan te bieden, zijn spijtverhalen van vrouwen die een abortus hebben laten doen onderdeel van de eerste informatie die op de websites wordt aangeboden, en ook worden de psychische gevolgen van een abortus sterk benadrukt (R1, R3, R6, R12).

“In Nederland is het meest hardnekkig terugkerende frame de zogenaamde psychische schade die abortus oplevert. Er wordt van alles aangehaald, maar bijvoorbeeld depressie, angst. Hier wordt hier elke keer weer nieuw overheidsonderzoek naar gedaan. Onder andere op aandringen van Blokhuis. Terwijl er al vaker onderzoek naar is gedaan dat het een aantal keer heeft ontkracht. Dus het is best raar dat daar dan opnieuw onderzoek naar wordt gedaan, en daar wordt dan wel weer 15 miljoen euro overheidsgeld ingestoken.” - R3

In het verkiezingsprogramma van de CU en SGP wordt beide keren enorm ingegaan op de psychische gevolgen na een abortus. Volgens de SGP is het daarom nodig dat vrouwen die een abortus overwegen, zowel mondeling als schriftelijk informatie krijgen over de mogelijke emotionele, psychische, en fysieke problemen en klachten die na een abortus kunnen ontstaan. Deze ‘bijsluiter’ is volgens de SGP nodig om een weloverwogen keuze te kunnen maken (SGP, 2021, p. 50). Dit versterkt niet alleen de twijfel bij vrouwen, die wellicht zelf al een weloverwogen keuze hebben gemaakt (R3, R5, R5, R7), maar trekt het ook de autonomie van vrouwen in twijfel. Vanuit dit perspectief wordt er namelijk vanuit gegaan dat vrouwen niet zelf in staat zijn om deze keuze te maken, en de gevolgen van hun keuze te overzien en af te wegen (R7, R13).

4.2.1.4 Neutraliteitsframe

Een andere vorm van framing is dat partijen hun imago als neutraal framen, waardoor het in eerste instantie niet duidelijk is waar de organisatie of partij voor staat. De meest genoemde voorbeelden die respondenten geven zijn de NPV en Siriz. Respondenten geven aan dat deze neutrale naamgeving helpt om niet direct wantrouwen op te wekken, en niet te veel op te vallen als anti-abortus organisatie (R3, R5, R6, R9, R10, R11, R12, R13). Volgens R12 worden dingen bewust op een neutrale manier verpakt, zodat de voorstanders van abortusrechten hen niet zo snel op de vingers kunnen tikken.

“Die neutrale naamgeving is een strategie vanuit Amerika die verrassend veel in Nederland werd overgenomen. Je hebt bijvoorbeeld de Nederlandse Patiënten Vereniging, abortusinformatie.nl, of Siriz, maar zo heb je er nog een paar. Het is niet alleen een slimme manier om mensen naar jou toe te lokken qua informatie, maar ook heel slim om fondsen aan te vragen. En zo is dit ook weer een van die strategieën die door Agenda Europe wordt beschreven, want zo’n naam wekt gewoon niet direct heel veel wantrouwen op”. - R3

Ook vermeldt de TCC niet duidelijk waar ze voor staan. Je kunt het wel tussen de regels door lezen, maar er staat in hun jaarverslagen nergens heel concreet dat ze tegen abortus zijn.

“Ze zeggen alleen dingen als ‘wij zijn voor het leven’. Maar hoe hun lobby werkt, en met wie ze samenwerken staat nergens beschreven.” - R10

Maar de maatschappelijke organisaties zijn niet de enige partijen die deze strategie hanteren, ook politieke partijen framen hun standpunten vaak niet te uitgesproken. Hoewel het legitiem is om er een bepaald standpunt op na te houden ten opzichte van abortus, wordt dit standpunt vaak totaal niet duidelijk gecommuniceerd (R11). Het lobbyen en netwerken tussen partijen vindt achter de schermen plaats. Ook wordt op een zeer onduidelijke manier gecommuniceerd over de doelen die maatschappelijke en politieke partijen nastreven. In Nederland stelt de CU zich bijvoorbeeld relatief constructief op, maar op Europees niveau, waar ze onttrokken zijn uit het oog van de nationale media, zijn ze ontzettend fel (R11). R12 stelt dat de CU deze strategie sinds een aantal jaar hanteert. Begin van dit decennium werd de CU altijd als een soort alternatief voor de SGP gezien, waardoor ze ervoor hebben gekozen zich minder uitgesproken uit te laten over controversiële onderwerpen. In plaats daarvan zijn ze meer op gaan komen voor vreemdelingenrechten, de rechten van arme mensen, en andere sociale zaken die mensen als positief ervaren.

“Nu ze de afgelopen 5 jaar weer meer zetels hebben, hebben ze weer wat meer lef. Maar inmiddels zit er dus al wel voor de tweede keer een CU-staatssecretaris bij VWS. Hierdoor kunnen ze thema’s rondom ongeboren leven en ongewenste zwangerschappen steeds weer ter sprake brengen. Als ze vanaf het begin zo uitgesproken waren gebleven dan was dat ze waarschijnlijk niet gelukt.” - R12

4.2.2 Indirecte frames

Zoals genoemd zijn er ook een aantal frames die niet direct een duidelijke link met abortus lijken te hebben, maar waarbij abortus wel als thema wordt gebruikt om tegen vergelijkbare conservatieve standpunten te ageren. Abortus maakt volgens de oppositie onderdeel uit van een progressieve agenda. Deze progressieve agenda vormt een bedreiging voor de traditionele samenleving met bijbehorende waarden zoals de oppositie deze graag ziet. De drie gevonden vormen van dit type frames worden hieronder besproken.

4.2.2.1 Ecologieframe

Het eerste voorbeeld van een meer indirect frame is volgens respondenten te herkennen in het ecologieframe (R4, R8, R10). Dit frame houdt in dat abortus ingaat tegen de werking van de natuur, omdat je een natuurlijk proces (namelijk een zwangerschap) afbreekt. De oppositie gebruikt dit frame niet alleen bij abortus, maar ook bij bijvoorbeeld ivf of anticonceptie. Het gaat erom dat mensen de lichamelijke processen, zoals een zwangerschap, niet zouden mogen verstoren (R4). Agenda Europe, heeft in de doelen op hun website het volgende statement staan:

“The promotion of ecological awareness and respect for natural environment, including the natural environment of the human being and announced that: ecologists defend

nature, as animals, plants, and environment, but do not defend human life. We should promote "integral ecology" defending human life in priority, from conception to natural death" - (Agenda Europe, 2017)

R10 en R12 hebben gedurende hun onderzoek gemerkt dat veel prominente personen binnen de anti-abortus lobby ook actief zijn binnen de klimaat-sceptische beweging.

"Zij vinden dat God het weer bepaalt, en daar mag je als mens gewoon niks over zeggen en niks aan doen. Maar de reden waarom ze daarin zitten is dat ze dingen uit de Bijbel gewoon heel letterlijk nemen, en echt als rechtvaardiging zien van alles wat ze doen." - R10

Ook is dit te zien in het verkiezingsprogramma van de SGP, waarin de partij aangeeft dat plannen om klimaatverandering terug te dringen niet realistisch zijn. Hun argument hiervoor is dat Gods wereld niet maakbaar is, en het klimaat al helemaal niet (SGP, 2021, p. 7, p. 96).

Maar ook meer populistische partijen gebruiken het klimaat-argument vaak om zich te verzetten tegen de progressieve agenda. Zo spreekt FvD zich in haar verkiezingsprogramma duidelijk uit tegen het klimaatbeleid. De partij stelt dat er geen sprake is van een klimaatcrisis, en het veranderen van het klimaat een normaal en natuurlijk proces is (FvD, 2021, p. 67). Hoewel klimaatverandering en abortus compleet los van elkaar lijken te staan, wordt bij beide onderwerpen toch een soortgelijke argumentatie aangedragen om te ageren tegen de 'linkse agenda'. En ook op dit punt vinden de conservatief christelijke en extreemrechtse partijen elkaar.

4.2.2.2 Demografieframe

Een ander frame dat volgens R4 en R8 vaak gebruikt wordt is het demografieframe. Dit frame hangt samen met *the Great Replacement theory*, en de *European Demographic Winter*. Dit zijn beide argumenten die door extreemrechtse partijen worden gebruikt als argument tegen abortus. Doordat vrouwen meer rechten hebben gekregen, zoals het recht op abortus en het recht op werk, krijgen mensen gemiddeld steeds minder kinderen. Een Nederlandse politicus die regelmatig gebruik maakt van dit frame is Baudet. In 2019 bracht hij een essay uit waarin hij stelde dat 'de moderne vrouw verwoed een carrière nastreeft en daardoor nauwelijks meer kinderen krijgt. Vrouwenrechten en het recht op abortus zijn uiteindelijk de ondergang van Europa'. Ook sprak Baudet tijdens een campagne in 2017 over een 'verdunding van het Nederlandse volk'.

4.2.2.3 Neokolonialismeframe

Het idee van neokolonialisme wordt vooral in Oost-Europese en Afrikaanse landen gebruikt, het komt niet per se in Nederland heel veel voor. Toch is het wel relevant om dit frame te benoemen, omdat Noord-Europa (waar Nederland dus onder valt) binnen dit frame op een bepaalde manier worden neergezet. Het neokolonialismeframe stelt dat Noord-Europese landen bepaalde waarden en ideeën proberen op te dringen aan andere landen. Zo werd in een anti-abortus protest in Oost-Europa de slogan 'Ebola from Europe'

gebruikt, om aan te duiden hoe abortusrechten als een soort 'virus' door westerse landen aan overige landen werden opgedrongen (R4, R8).

4.3 Invloed van frames op het publieke debat en beleid

Uit de interviews zijn niet alleen de meest voorkomende frames gebleken, maar ook zijn de debatten die met betrekking tot abortus worden gevoerd naar voren gekomen. In deze paragraaf wordt uitgelegd hoe de oppositie de in 4.2 beschreven frames inzet om het publieke debat, en het beleid dat daar op volgt, te beïnvloeden.

4.3.1 Debat gaande houden

Respondenten stellen dat een duidelijke strategie van de oppositie is om het debat over abortusrechten gaande te blijven houden. De abortuswet is in 1984 ingediend en sindsdien nooit meer aangepast. Dit komt volgens R13 niet doordat er geen verbeteringen mogelijk of nodig waren, zo bleek uit een evaluatie in 2001 al dat de beraadtermijn eigenlijk geen nut had, maar vooral doordat een aantal politieke partijen ervoor zorgden dat de wet zo beperkt mogelijk bleef. Dit kwam voort vanuit de christelijke politieke en maatschappelijke partijen, die bleven stellen dat abortus niet samengaat met de samenleving zoals God die heeft bedoeld. De abortuswet is naar eigen zeggen van Van der Staaij 'opgedrongen door progressief links'.

Een concreet voorbeeld van hoe dit doorwerkt op beleid is het amendement dat de CU samen met SGP indiende rondom het invoeren van het wettelijke basispakket waarbij 'bepaalde sterk controversiële prestaties (wegens ethische of levensbeschouwelijke redenen) buiten de dekking van de zorgverzekeraar blijven'. Door dit amendement kon de Pro Life Zorgverzekering worden opgezet, een christelijke zorgverzekering die 'de standpunten uit de Bijbel vertaalt naar de verzekeringen en vergoedingen' (Pro Life, z.d.). Om die reden worden diverse behandelingen die hiermee in strijd zijn, waaronder abortus, niet door de verzekering vergoed. De reden voor het indienen van het amendement is dat 'verplichte solidariteit voor prestaties die zo sterk omstreden zijn, ongewenst is' (van der Vlies & Rouvoet, 2004). Omdat de behandelingen dus niet zouden passen bij de levensovertuiging van de christelijke achterban, hoeven ze hier volgens de twee partijen ook niet aan mee te betalen (R3).

Vanuit dit frame, waarin er onvoldoende rekening wordt gehouden met de mening van christenen, wordt de abortuswetgeving volgens R12 constant ter discussie gesteld:

"Er wordt constant gezegd van 'we moeten dit onderwerp bespreekbaar maken', wat ze daarmee bedoelen is 'we moeten het erover hebben of dit wel goed is'. Want de abortuswetgeving is iets dat door het overgrote deel van de samenleving gewoon is omarmd, en waarvan iedereen het inmiddels beschouwt als een soort vanzelfsprekendheid. Maar zij willen met het 'bespreekbaar maken van onderwerpen die heel heftig zijn, en waar we goed over na moeten denken' gewoon het hele onderwerp opnieuw ter discussie stellen, met als doel dat de uitkomst is dat deze verworvenheden eigenlijk niet normaal zouden moeten zijn. Terwijl het voor de meeste mensen helemaal niet nodig is om deze wetgeving te herzien" - R12

Een voorbeeld van hoe de oppositie de discussie gaande houdt is door het proberen terug te dringen van de 24-weeken grens bij abortus. Ondanks dat in de medische wereld

consensus is over wanneer je van een mens spreekt, is dit vanuit de religieuze hoek vaak al veel eerder. Soms zelfs al vanaf het moment van bevruchting (R1).

“De religieuze hoek daar daarmee eigenlijk in tegen een algemene heersende wetenschappelijke opvatting. Wat best gek is, want volgens mij hebben we de wetenschap toch aardig omarmd met z’n allen. Maar goed, iedereen mag daar natuurlijk z’n mening over hebben. Maar dat dragen ze dus wel constant aan om mensen anders naar het vraagstuk te laten kijken” - R1

Het gaande houden van de discussie over de verworven abortusrechten maakt volgens R3, R12, en R13 dat het toch is gelukt om bepaalde zaken met betrekking rondom abortus in het coalitieakkoord te krijgen. Zo wordt in het coalitieakkoord de impact die abortus kan hebben benadrukt, en is één van de doelen om maatschappelijke organisaties te betrekken bij voorlichting en ondersteuning bij ongewenste en onbedoelde zwangerschappen (Rutte et al., 2021, p.37). Door onderzoek te doen naar de impact van abortus wordt de associatie gewekt dat deze impact erg groot is, terwijl veel vrouwen aangeven dat dit wel meevalt. Ook biedt dit de mogelijkheid om onderzoek te blijven doen naar deze impact, waardoor het debat hierover ook gevoerd blijft worden.

Zo zette Blokhuis zich als staatssecretaris bij VWS voornamelijk in voor onderzoek naar de preventie en ondersteuning van onbedoelde zwangerschappen, met als doel te achterhalen hoe abortus het beste voorkomen kon worden. Echter, in plaats van dat het onderzoek zich op die dingen richtte, bleek het 15 miljoen kostende onderzoek in de praktijk vooral in te zetten op het achterhalen van de ‘ernstige psychische gevolgen van een onbedoelde zwangerschap’. Dit gebeurde ondanks het feit dat dit kort daarvoor door een ander onderzoeksprogramma van VWS al was onderzocht, waarvan de uitkomst was dat een abortus niet leidt tot een verhoogde kans op psychische aandoeningen (R3, R12).

Met het benadrukken van de psychische klachten komt het doembeeldenframe ook om de hoek kijken. Volgens R12 geeft dit partijen namelijk de verantwoordelijkheid om meer informatie te geven voorafgaand aan een abortus:

“De SGP en CU proberen ook al heel lang in te zetten op het uitbreiden van de informatieplicht van artsen bij een abortus. Ook dan is het doel natuurlijk weer de ter discussiestelling: ‘we merken dat heel veel vrouwen toch spijt hebben na een abortus, en dat heel veel vrouwen het een hele moeilijke keuze vinden en naderhand last hebben van psychische klachten’. Hiermee worden de nadelige effecten overbelicht, waardoor vrouwen onnodig bang worden gemaakt” - R12

Doordat de partijen binnen de oppositie degenen zijn die het debat gaande houden, staan de verdedigers van abortusrechten volgens R11 en R12 constant in de reactie, waardoor ze automatisch met 1-0 achter staan:

“Wat je de hele tijd ziet, doordat het altijd organisaties binnen de anti-abortuslobby zijn die de discussie aanzwengelen, loop je als voorstander de hele tijd achter de feiten aan. Het is altijd een reactie op een discussie die wordt geleid door de anti-abortus lobby. Als je in de reactie staat, dan sta je sowieso altijd een stap achter”. - R12

4.3.2 Debat over vrouwenrechten en bescherming van ongebooren leven

Een andere manier waarop maatschappelijke en politieke partijen het debat volgens respondenten proberen te beïnvloeden is door middel van het mensenrechtenframe. In paragraaf 4.2.2 is al uitvoerig dat anti-abortus standpunten binnen het debat worden geframed als 'het opkomen voor vrouwenrechten' of voor 'de rechten van het ongebooren kind'. Het uiteindelijke doel van deze framing is om een ambigue status van de foetus te creëren in de wet door het recht van de foetus steeds hoger op de politieke agenda te duwen, om vervolgens de discussie te heropenen over wanneer abortus moord is (R3, R6, R7, R12). Dankzij een initiatiefwet van D66 in 2019 ontstond de mogelijkheid om een doodgeboren kind alsnog te kunnen inschrijven in de Basisregistratie Personen (BRP). Door een wetstoevoeging, gedaan door Stieneke van der Graaf (CU), maakte het voor de wet niet uit hoe lang deze zwangerschap heeft geduurd. Een krappe twee maanden na de invoering van deze wet stond CU-Kamerlid Don Ceder (die tevens advocaat is), op aanvraag van Schreeuw om Leven, een vrouw bij die haar geaborteerde foetus wilde inschrijven in de BRP. De reden waarom abortus de eerste 24 weken legaal is in Nederland, is omdat een foetus niet als juridisch persoon wordt gezien. Hoewel voor de Nederlandse wet een foetus in eerste instantie dus geen bestaansrecht had, heeft de wetstoevoeging ervoor gezorgd dat de foetus een steeds meer ambigue status krijgt in de wet (R3).

In het verkiezingsprogramma van de SGP wordt dit letterlijk aangehaald, waarbij het doel van de SGP is om het inschrijven van een geaborteerd kind onder de informatie van de verplichte nazorg na een abortus te laten vallen:

"Ouders die dat wensen, kunnen hun levenloos geboren kindje registreren in de Basisregistratie Personen (BRP). Uit de praktijk blijkt dat ook geaborteerde kinderen worden ingeschreven - een erkenning dat het hier om kleine mensjes gaat! Inschrijving in de Basisregistratie kan een belangrijke bijdrage leveren aan de verwerking na een abortus. Abortusklinieken en hulpverleners die nazorg bieden, moeten vrouwen daarom actief op deze mogelijkheid wijzen". - (SGP, p.51)

In aanvulling daarop beschrijft R13 dat het frame dat vrouwen vaak worden gedwongen tot het doen van een abortus ook een manier is om het debat te beïnvloeden. Hierdoor ontstaat echter een ongelijke manier van kijken naar man-vrouw verhoudingen. Oppositiepartijen stellen eigenlijk dat een vrouw in veel gevallen helemaal geen abortus wil, maar wordt gedwongen door haar partner of omgeving om dit te doen. Dit impliceert een slachtofferrol van vrouwen, waarbij de overheid door middel van striktere abortuswetgeving moet inspringen om haar te helpen (R13).

4.3.3 Debat over de rol van maatschappelijke organisaties

Het vorige voorbeeld van vrouwen als slachtoffer van de abortuswetgeving, hangt sterk samen met het debat over de rol van maatschappelijke organisaties in de hulpverlening bij abortus. Omdat een vrouw volgens verschillende partijen binnen de oppositie in principe niet uit zichzelf voor abortus zou kiezen, en de keuze voorkomt uit omstandigheden binnen haar omgeving, moet de overheid meer inzetten op hulpverlening aan vrouwen (R3, R13). Hier wordt niet alleen de gedachte dat een vrouw in staat is een zelfstandige keuze te maken over haar zwangerschap ondermijnd, maar wordt ook de rol van maatschappelijke organisaties belangrijker gemaakt (R13).

Door onterechte financiering naar zogenaamd neutrale abortusorganisaties, is de rol van maatschappelijke organisaties bij abortushulp meer omstreken geworden. R3 ziet het benadrukken van de rol van maatschappelijke organisaties in het coalitieakkoord dan ook als mogelijke afleidingsmanoeuvre van alle instanties die er al zijn voor dit soort zorg, zoals de huisarts of abortusklinieken. In het verleden is een soortgelijk standpunt gebruikt om partijen als Siriz van financiële ondersteuning te voorzien, ook al is aangetoond dat deze keuzehulp niet neutraal was. Op deze manier biedt dit een opening voor de toekomstige staatssecretaris of minister een ogenschijnlijk neutrale partij van subsidie te voorzien, of om spreekruimte te geven gedurende beleidstafels (R3, R12).

Dit laatste punt hangt ook sterk samen met het neutraliteitsframe. Door neutrale naamgeving valt een partij zoals Siriz of de NPV niet direct op, waardoor bijvoorbeeld de NPV een invloedrijke kennispartner voor onder andere politici is geworden. Zo schuift de organisatie aan bij elk overleg en veel Rondetafelgesprekken over medisch-ethische kwesties, waardoor ze invloed hebben op de debatten (R3, R6).

4.3.4 Beheersen van debat en aansluiten bij bestaande discoursen

Tenslotte worden verschillende frames ingezet om aan te sluiten bij het heersende discours in een land. Daarbij wordt in Nederland vooral het positief framen in termen van mensenrechten gebruikt, en ook worden de meer indirecte frames ingezet. R5 en R11 beschrijven het verschijnsel om aan te sluiten bij het heersende discours als een veelkoppig monster of 'de hydra'. De algehele anti-abortuslobby heeft een aantal verschillende strategieën, waarvan er één gericht is op het onderzoeken van welke boodschap het best aansluit in een land. Hoewel de kernboodschap eigenlijk overal hetzelfde is, namelijk het in de ban doen van abortus, heeft dit in ieder land een andere verschijningsvorm. Overal heeft de anti-abortuslobby dus een andere kop, maar het behoort wel tot hetzelfde beest (R5). Hierbij ageren partijen vaak tegen een agenda die breder is dan alleen abortus, maar waarbij abortus wel tot één van de argumenten behoort:

"Een van onze heilige huisjes in Nederland is het homohuwelijk. We zijn daar over het algemeen heel trots op als land, het is bijna een soort deel van onze nationale identiteit. Het is daarom bijna een soort zelfmoordmissie voor een organisatie om daar tegenin te gaan, daar ga je hier in Nederland gewoon niet veel sympathie voor krijgen. Je moet een soort ingang vinden in het nationale discours, bij wat er in een land speelt. In Nederland is dat bijvoorbeeld de abortusdiscussie, die ligt gewoon niet heel sterk grondwettelijk vastgelegd. In Frankrijk is dat precies het tegenovergestelde, daar is abortus wel verankerd maar staat het homohuwelijk weer veel minder stevig. Dus zo probeert die anti-progressieve lobby hun agenda te verspreiden, door in te haken op de nationale thema's".

Ook komt het voor dat organisaties wel een anti-abortus agenda hebben, maar hiervoor draagvlak proberen te krijgen via campagnes over andere thema's die op dat moment spelen in een land. Voorbeelden hiervan zijn de pro-Zwartepietendiscussie of het debat over transgenderrechten:

"In Nederland pakt Civitas Christiana het heel slim aan door een aantal campagnes te starten die niet direct gelinkt zijn aan hun doelen, waar ze wel een grote zwerm aan

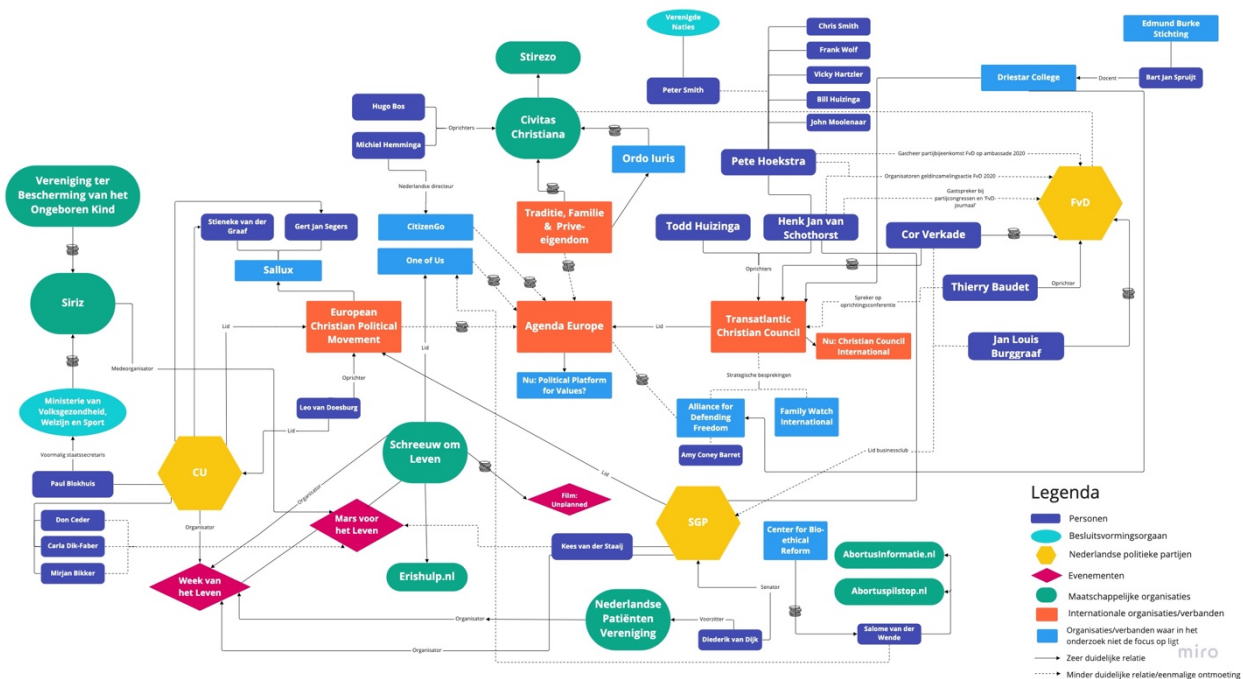
volgelingen mee kunnen werven. Dit doen ze dan bijvoorbeeld via een pro-Zwartepiet campagne. Ze haken daarop in op een moment dat die discussie heel erg speelt. Als je mensen dan eenmaal binnen hebt gehaald op de ene campagne, kun je ze bestoken met informatie over een andere campagne, zoals over hun anti-abortus ideeën". - R5

"Wat me laatst opviel was dat Kees van der Staaij ineens begon over transgenders, ik had hem daar nog nooit eerder over gehoord. Hij wilde dat er een onderzoek kwam naar spijtgevoelens van mensen die een transitie hebben doorgemaakt. Toen dacht ik even van 'oké, is dit dan nu het volgende?' Hier zag je dus opnieuw heel duidelijk het spijtframe dat ze ook bij abortus constant gebruiken" - R13

Deze beide voorbeelden maken duidelijk dat eigenlijk alle zeven beschreven frames gebruikt worden om het debat over abortus en daaropvolgend beleid te framen, maar ook strategisch ingezet kunnen worden om het algehele debat met betrekking tot de progressieve agenda in het algemeen te beïnvloeden. Bij dit laatste aspect wordt abortus vooral middel ingezet om het conservatieve gedachtegoed, waar anti-abortuswetten onderdeel van is, hoger op de agenda te krijgen.

4.4 Tot slot

Om inzichtelijk te maken welke maatschappelijke en politieke partijen zich binnen de oppositie rondom abortus begeven is onderstaand schema (Figuur 3) gemaakt. Hierin zijn de relatief tussen de verschillende oppositiepartijen visueel weergegeven. In Bijlage 6 is een uitvergroete versie van het overzicht te vinden.

Figuur 3: Overzicht Nederlandse oppositie rondom abortus

In dit overzicht staan ook een aantal namen en partijen die niet in bovenstaande tekst zijn genoemd. Hier zijn verschillende redenen voor. De eerste reden is dat de link tussen de actoren niet dermate sterk of interessant was om in de tekst te noemen, of dat de rol van de organisatie op Nederlands niveau niet duidelijk genoeg was. Ook kan het voorkomen

dat er organisaties tussen staan, zoals het Driestar college, die zich niet hoofdzakelijk bezighouden met de anti-abortuslobby, maar op de één of andere manier wel een rol in het netwerk spelen. Deze organisaties zijn voor dit onderzoek daarom minder relevant om op in te zoomen, maar zijn wel in het schema weergegeven om de complexiteit en verwevenheid van de organisaties binnen de anti-abortuslobby te benadrukken. De internationale partijen waarvan de duidelijkste link te leggen is met betrekking tot de beïnvloeding van het Nederlandse publieke debat en daaropvolgend beleid zijn de TCC, Agenda Europe, de ECPM en TFP. Van Nederlandse partijen zijn dit Civitas Christiana, de NPV, De VBOK en Siriz, Schreeuw om Leven, de SGP, de CU, en het FvD.

Verder zijn de verschillende frames naar voren gekomen die de oppositie gebruikt om het publieke debat, en daaropvolgend beleid, te beïnvloeden. Namelijk het 'onderdrukingsframe', 'mensenrechtenframe', 'doembeeldenframe', 'neutraliteitsframe', 'ecologieframe', 'demografieframe' en 'neokolonialismeframe'. Uit de data volgen een aantal concrete voorbeelden van hoe deze frames doorwerken op het publieke debat, en welke invloed dit heeft op beleid rondom abortus. In het volgende hoofdstuk kunnen deze bevindingen nu getoetst worden aan de hand van de gevonden literatuur.

5. Resultaten

Na alle data verzameld en beschreven te hebben in de vorige twee hoofdstukken, kunnen de data uit de literatuur en de empirie aan elkaar gekoppeld en geanalyseerd worden.

5.1 Kwaliteit van de gevonden frames

Op basis van de literatuur van Korsten (2013) en de Bruijn (2015) zijn een vijftal onderdelen beschreven die een frame een 'goed' frame maken. Bij alle zeven frames zijn deze onderdelen aanwezig. Allereerst was het volgens de Bruijn (2015) noodzakelijk dat een frame bleef plakken, wat het geval is als mensen worden geraakt door het frame en wanneer het frame framing en reasoning devices bevat (Korsten, 2013). Alleen bij het 'neutraliteitsframe' is het niet aannemelijk dat de boodschap de ontvanger raakt, en ook wordt er hier geen gebruik gemaakt van framing en reasoning devices. Ditzelfde geldt voor het tweede kenmerk, namelijk emoties en waarden. Frames zijn volgens van Gorp (2007) gebaseerd op onderliggende waarden en emoties. Het 'onderdrukingsframe', 'mensenrechtenframe', 'doembeeldenframe', 'demografieframe' en 'neokolonialismeframe' roepen alle vijf een bepaalde emotie op. Door te benadrukken dat er een progressieve agenda is, waardoor 'de waarden van christenen worden onderdrukt', 'vrouwen worden gedwongen een abortus te doen', 'de ontwikkeling van ongebooren leven wordt verwoest', 'de westerse beschaving uitdunt', en 'abortus zich als een virus opdringt', wordt er angst gezaaid bij ontvangers en wordt benadrukt dat zij in actie moeten komen tegen het beleid dat hieraan ten grondslag ligt. Deze vijf frames impliceren daarmee dat er beleid moet komen dat burgers beschermt tegen abortusrechten. Bij het 'neutraliteitsframe' en 'ecologieframe' is dit in mindere mate te herkennen.

In dit onderzoek is te zien dat emoties en waarden sterk samenhangen met het derde kenmerk van een goed frame, namelijk een sturend kader (Korsten, 2013). Door de dreiging die de frames met zich meebrengen bevatten ze overtuigingskracht. Ook wordt het aanbrengen van contrast bij vrijwel alle frames toegepast. Dit wordt gedaan door abortus niet neer te zetten als een mensenrecht dat bijdraagt aan keuzevrijheid van de vrouw, maar als 'een illegale handeling die niet alleen een bedreiging vormt voor vrouwen zelf, voor de foetus, en voor de christelijke waarden - maar ook voor de westerse bevolking als geheel'. Op deze wijze wordt tevens voldaan aan het vierde kenmerk, omvattendheid (de Bruijn, 2015). De frames sluiten al naar gelang aan bij een maatschappelijke onderstroom die in de samenleving speelt. Doordat de anti-abortuslobby een 'veelkoppig monster' is dat via verschillende frames kan aansluiten bij de bestaande discoursen in een land, is het makkelijk om een analyse-probleemrichting te impliceren (Korsten, 2013). Wanneer veel vrouwen worden gedwongen bij het doen van een abortus, is het een logische stap om meer financiering te geven aan maatschappelijke organisaties die hen helpen bij het uitdragen van de zwangerschap. En wanneer christenen worden onderdrukt, ligt het voor de hand dat zij meer mogelijkheden krijgen om zich uit te spreken en op die wijze het publieke debat over dit thema in stand te houden. Zo sturen de frames de wijze waarop het publieke debat en daaropvolgend beleid vormgegeven zou moeten worden met betrekking tot deze bovengenoemde punten.

Tenslotte wordt bij alle frames, behalve het 'neutraliteitsframe', gebruik gemaakt van aansprekende kernwoorden, waardoor mensen snel betekenis aan een frame verlenen. Volgens de respondenten wordt dit gedaan door abortus te linken aan 'moord', 'linkse

hobby's', 'Christianophobia', of 'onderdrukking'. Dat het 'neutraliteitsframe' niet voldoet aan de vijf kenmerken van Van Gorp (2013) en de Bruijn (2015), betekent niet per se dat dit geen goed frame is. Dit frame is waarschijnlijk opzettelijk niet opvallend, omdat het juist het doel is om de indruk te wekken dat de informatie die wordt gegeven neutraal is. In zo'n geval zou het dus niet wenselijk zijn dat de boodschap een sterke lading heeft, en duidelijk de ambitie heeft om het publieke debat en daaropvolgend beleid te sturen.

5.2 Relatie tussen framing, het publieke debat, en beleidsbeïnvloeding

Daarnaast beschreven verschillende onderzoekers de relatie tussen het publieke debat en beleid. Het publieke debat, dat toegankelijk zou moeten zijn voor alle groepen of personen waar bepaald beleid op van invloed is (Habermas, 1962), moet de input vormen voor de totstandkoming van beleid (Sunay, 2012). De laatste decennia raken steeds meer actoren betrokken bij de totstandkoming van beleid (Geuijen, 2011; Mintrom & Williams, 2012; Bovens et al., 2017), wat moet bijdragen aan de grondbeginselen van de democratische rechtstaat en aan het draagvlak voor het doorvoeren van bepaald beleid (Jerit, 2007; Bovens et al., 2017). Ook volgens de respondenten zijn er de laatste jaren steeds meer verschillende (soorten) partijen betrokken geraakt bij het publieke debat rondom abortus. Waar eerst vooral de conservatieve christelijke stromingen zich in het debat uitspraken, mengen extreemrechtse partijen zich de laatste jaren steeds meer in de discussie. Dit mondt uit in een zogeheten gelegenheidssamenwerking tussen conservatief christelijke en extreemrechtse partijen.

Binnen dit onderzoek is gefocust op de maatschappelijke en politieke partijen die van invloed waren in Nederland. Uit de empirische resultaten blijkt dat de conservatieve en extreemrechtse politieke en maatschappelijke partijen zich steeds meer laten horen in de discussie rondom abortusrechten. De manieren waarop partijen dit doen loopt uiteen van het verspreiden van plastic foetussen en informatieboekjes bij beleidsmakers, tot het delen van strategieën met andere anti-abortus organisaties op internationaal niveau.

Ondanks dat er een breed gevoerd publiek debat gaande is met betrekking tot abortus, en er ook veel politieke en maatschappelijke partijen meedoen in het publieke debat, is de manier waarop dit van invloed is op beleid volgens de uitkomsten van het empirische onderzoek niet per definitie democratisch te noemen. Respondenten stellen zelfs dat het democratische proces wordt ondermijnd door het publieke debat dat wordt gevoerd rondom abortusrechten. De oppositie vertegenwoordigt namelijk niet in aantallen een bepaald standpunt qua meerderheid, maar gebruikt slimme strategieën, geld, en invloed om te zorgen dat hun standpunten hoger op de maatschappelijke en politieke agenda komen te staan. Ook door hun doelen neutraal te framen, en niet direct hun anti-abortus standpunten duidelijk te maken, wordt er een democratisch proces ondermijnd. In plaats van dat het alle partijen eenzelfde stem hebben in het publieke debat, worden er door de oppositiepartijen strategische middelen ingezet om een grotere invloed uit te oefenen op het publieke debat, en op het beleid dat daarop volgt.

Hoewel het voor het democratische proces van meerwaarde zou moeten zijn om de politieke en maatschappelijke partijen te betrekken in het publieke debat, en daarmee ook in het beleid, blijkt dat dit voor deze partijen vooral de mogelijkheid biedt om invloed uit te kunnen oefenen (Brandsen et al., 2010). Dit komt overeen met de theorie van onder andere Druckman (2001ab) en Stone (2012). Doordat beleid wordt geframed, kunnen partijen de publieke opinie achter hun beleidsstandpunten mobiliseren door bepaalde

aspecten van een boodschap meer of minder te benadrukken (Druckman, 2001a; Druckman, 2001b; Stone, 2012). Beleidsvorming kan volgens Stone (2012) daarom nooit rationeel zijn. Ook in de gesprekken met respondenten komt heel duidelijk naar voren dat de hierboven beschreven frames ervoor zorgen dat zowel het publieke debat over abortusbeleid, als het beleid zelf, verre van rationeel is. Dit is bijvoorbeeld terug te zien in het voorbeeld van de discussie over de 24-weeken grens. Als beleid rationeel zou zijn, zou een vraagstuk grondig worden onderzocht, en de voor- en nadelen worden afgewogen om vervolgens met een beleidsoplossing te komen (Stone, 2012). Ondanks dat in de medische wereld consensus bestaat over de levensvatbaarheid van een foetus, waardoor de 24-weeken grens is gebaseerd op feitelijke medische informatie, wordt hier door de oppositie toch een waardenkwestie van gemaakt, zodat het debat in stand gehouden kan worden. Dit bevestigt ook de theorie van Bovens et al. (2017), dat de totstandkoming van abortusbeleid niet voortkomt uit rationele afwegingen, maar draait om een strijd om visies op de werkelijkheid.

De rol die framing volgens de bestudeerde literatuur kan spelen in het publieke debat en in beleidsvorming, komt dus grotendeels overeen met de manier waarop respondenten beschrijven hoe het debat over abortus-rechten in de praktijk wordt vormgegeven. Het volgende, en laatste, hoofdstuk geeft de conclusie van dit onderzoek weer, en geeft een aantal aanbevelingen voor Rutgers en vervolgonderzoek. Ook wordt er in dit hoofdstuk een kritisch geëvalueerd op het onderzoeksproces en de gevonden resultaten.

6. Conclusie en evaluatie

Aan de hand van de literatuurstudie, documentanalyse en interviews met onderzoeksjournalisten, onderzoekers, en beleidsmedewerkers zijn de belangrijkste maatschappelijke en politieke partijen binnen de anti-abortus lobby in Nederland in kaart gebracht. Daarnaast vormden de interviews de basis voor de analyse van de verschillende frames die gebruikt worden door de oppositie, en maakten ze inzichtelijk hoe de oppositie deze frames inzet om het publieke debat en daaropvolgend beleid rondom abortusrechten te beïnvloeden. Nu al deze data verzameld en beschreven zijn, kunnen de deelvragen en hoofdvraag worden beantwoord. Vervolgens wordt kritisch geëvalueerd op de wijze van dataverzameling, het onderzoeksproces, en op de kwaliteit van de resultaten die uit het onderzoek gekomen zijn. Ten slotte worden er aanbevelingen gedaan voor vervolgonderzoek en voor de praktijk.

6.1 Conclusie

Om uiteindelijk een antwoord te geven op de hoofdvraag die centraal stond in dit onderzoek, zal eerst een antwoord geformuleerd worden op zowel de theoretische als empirische deelvragen.

De theoretische deelvragen van het onderzoek hadden betrekking op de begrippen 'framing', 'publiek debat', en 'beleidsbeïnvloeding', en op de relatie tussen deze begrippen. Uit zowel de literatuur als de empirie bleek dat framing altijd een rol speelt bij de totstandkoming van beleid (Stone, 2012), en dus ook bij beleid rondom abortusrechten.

Deelvraag a) Op basis van de gebruikte literatuur wordt 'framing' in dit onderzoek gezien als een strategische manier om bepaalde onderdelen van een boodschap al dan niet te benadrukken, waardoor de interpretatie van een vraagstuk kan worden gestuurd (van Gorp, 2006; Korsten, 2013; de Bruin, 2015). Op die manier kan de zender ervoor zorgen dat mensen zich aansluiten bij het beeld dat wordt geschetst van een probleem, diens oorzaak, en de mogelijke oplossing hiervoor (Entman, 1993; Lakoff, 2004)

Deelvraag b) Het begrip 'publiek debat' lijkt in eerste instantie los te staan van framing. Het publieke debat wordt binnen dit onderzoek namelijk gedefinieerd als een voor iedereen toegankelijke dialoog waarin de meningen en belangen van betrokkenen over een vraagstuk kunnen worden gedeeld. Door middel van het publieke debat vormen belanghebbenden een actieve rol in het besluitvormingsproces. Dit wordt als één van de kernwaarden van een goedwerkende democratie gezien (Sunay, 2012).

Deelvraag c) Beleid gaat volgens Bovens et al. (2017) over een poging van een bestuursorgaan om een maatschappelijke toestand te beïnvloeden. Het desbetreffende bestuursorgaan zou hier niet alleen de input van overheidsprofessionals in moeten meenemen, maar ook die van belanghebbenden. Dit kan door middel van het publieke debat (Edelenbos et al., 2001; O'Faircheallaigh, 2010). De uitkomsten van dit publieke debat dienen ten grondslag te liggen aan de ontwikkeling van beleid. Om draagvlak voor beleid te krijgen moeten de diverse groepen waarop een vraagstuk van toepassing is, namelijk meegenomen worden in de totstandkoming van beleid (O'Faircheallaigh, 2010; Geuijen, 2011; Mintrom & Williams, 2012; Bovens et al., 2017). Het publieke debat is eigenlijk een soort spreekbuis, waarin iedereen die een belang heeft bij een bepaalde maatschappelijke kwestie zich kan uitspreken (Habermas, 1962; Chong & Druckman,

2007). Dat brengt echter ook het risico met zich mee dat deze stakeholders het publieke debat, en het beleid dat daarop volgt, doelbewust gaan beïnvloeden (Brandsen et al., 2010)

Deelvraag d) Als we kijken naar hoe framing dan een rol speelt in het beïnvloeden van het publieke debat en beleid, is dit dus vooral door een vraagstuk in het publieke debat, en het beleid dat daarop volgt, te sturen. Framing draait om het selecteren en organiseren van informatie op een manier die aansluit bij een bepaalde visie op een vraagstuk. Politieke of maatschappelijke partijen die strategisch gebruik weten te maken van framing kunnen het debat op die manier naar hun hand zetten en de publieke opinie achter hun beleidsstandpunt mobiliseren (Druckman, 2001a; Jerit, 2007; Bovens et al., 2017).

Deelvraag e) Om te achterhalen hoe partijen gebruikmaken van framing om het publieke debat en beleid te beïnvloeden, is eerst nagegaan welke partijen zich binnen de oppositie in Nederland bevinden. De internationale partijen waarvan de duidelijkste link te leggen is met betrekking tot de beïnvloeding van het publieke debat en daaropvolgend beleid zijn de TCC, Agenda Europe, de ECPM en TFP. Wat de Nederlandse partijen betreft zijn dit Civitas Christiana, de NPV, VBOK en Siriz, Schreeuw om Leven, de SGP, de CU, en het FvD. De reden voor samenwerking komt grotendeels voort uit een gelegenheidscoalitie tussen verschillende stromingen binnen het christendom, en extreemrechtse partijen. Het thema 'abortus' is één van de conservatieve thema's waarop beide stromingen een gemeenschappelijk standpunt hebben.

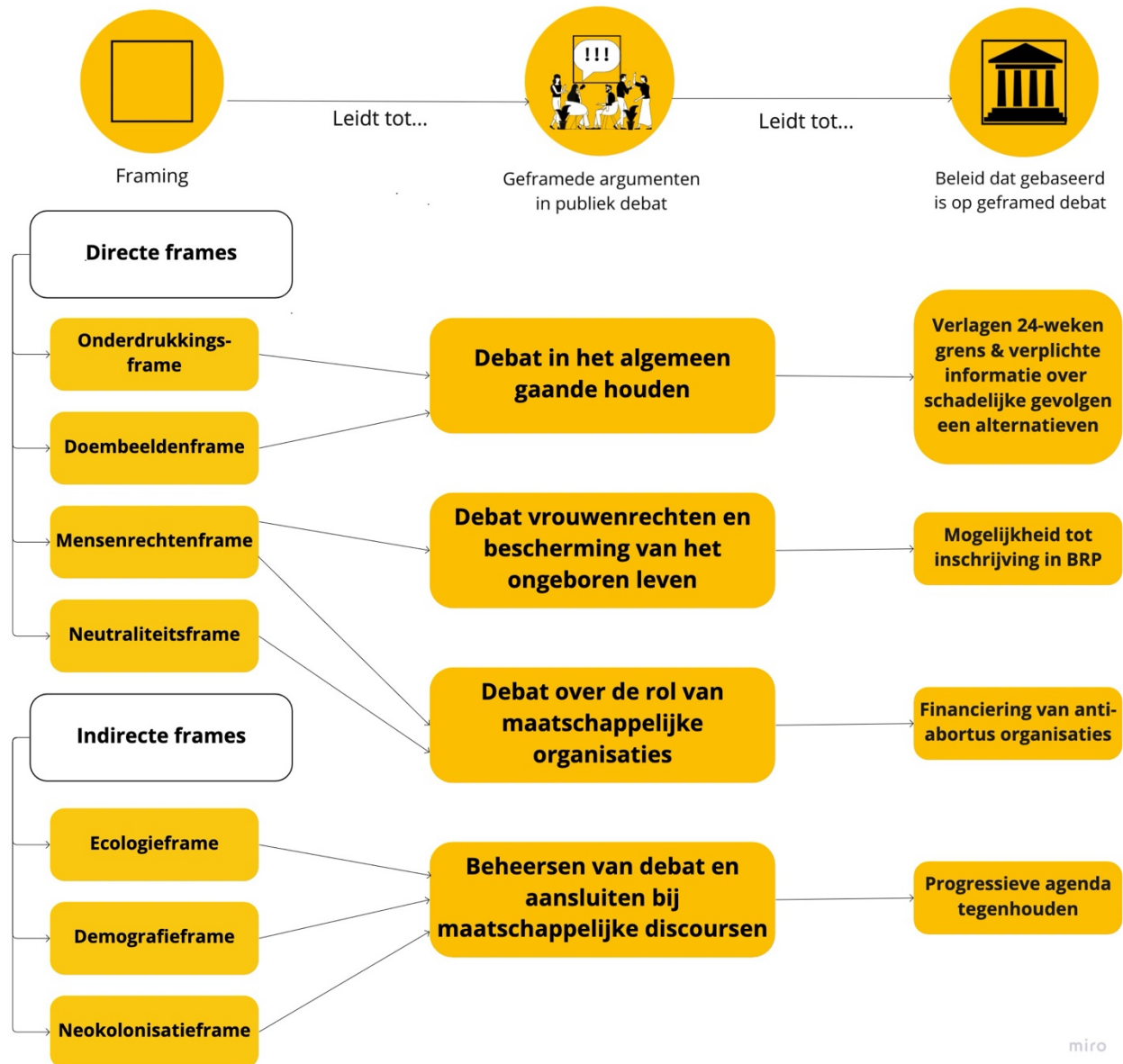
Deelvraag f) De zeven voornaamste frames waar deze partijen gebruik van maken zijn het 'onderdrukingsframe', 'mensenrechtenframe', 'doembeeldenframe', 'neutraliteitsframe', 'ecologieframe', 'demografieframe' en 'neokolonialismeframe'. De eerste vier frames zijn directe frames, die duidelijk inzetten op het beïnvloeden van de abortuswetgeving. De laatste 3 frames zijn meer indirecte frames, waarbij abortus als argument wordt gebruikt om in te gaan tegen de progressieve agenda in het algemeen.

Deelvraag g) De twee voornaamste beleidsdoelen waarvoor de oppositie framing inzet om het publieke debat en beleid te beïnvloeden, zijn 1) anti-abortuswetgeving hoger op de agenda krijgen (om uiteindelijk abortus te verbieden), en 2) abortus als argument te gebruiken om te ageren tegen de progressieve agenda in het algemeen. Voor het eerste doel worden doorgaans directe frames gebruikt, en voor het tweede doel voornamelijk de indirecte. In de beantwoording van de hoofdvraag zullen een aantal voorbeelden hiervan in detail worden toegelicht. Deze hoofdvraag luidt als volgt:

Hoe maken politieke en maatschappelijke partijen binnen de oppositie rondom abortusrechten in Nederland gebruik van frames om het publieke debat, en daaropvolgend beleid over dit thema te beïnvloeden

Figuur 4 geeft weer hoe de verschillende frames van invloed zijn op het publieke debat, en hoe dit tot nu toe heeft geleid tot (een poging tot) de beïnvloeding van abortusbeleid. De zeven frames zijn van invloed op de vier voornaamste debatten die momenteel gaande lijken te zijn rondom abortusrechten. Per debat is een concreet voorbeeld genoemd van hoe de oppositie één of meerdere frames heeft ingezet om beleid te beïnvloeden. In de tekst die volgt onder het figuur wordt beschreven hoe de oppositie dit precies doet, en met welk doel.

Figuur 4: Uitwerking van de frames rondom abortus op het publieke debat en beleid

Het onderdrukings- en doembeeldenframe worden met name toegepast om het debat over abortusrechten in het algemeen gaande te houden. In het bijzonder zetten christelijke partijen zichzelf neer als onderdrukte groep, wiens mening niet gehoord wordt. Daarom eisen zij extra aandacht op in het publieke debat waardoor zij de discussie rondom abortusrechten gaande kunnen houden. Het doembeelden frame wordt bijvoorbeeld ingezet om constant onderzoek te blijven doen naar, en de discussie te blijven voeren over,

de psychische gevolgen na het doen van een abortus. Beleidsaanbevelingen die hieruit voortkomen zijn het verlagen van de 24-weeken grens en het verplicht stellen van informatie over de psychische gevolgen van een abortus (terwijl deze niet wetenschappelijk aangetoond zijn), en informatie over de alternatieven voor een abortus.

Het derde frame (het mensenrechtenframe) wordt gebruikt om zowel het debat over vrouwenrechten en de bescherming van het 'ongeboren leven' vorm te geven, als om het debat over de rol van maatschappelijke organisaties rondom de hulpverlening bij een abortus te bekrachtigen. Allereerst het debat over de bescherming van vrouwenrechten en het ongeboren leven. Door het mensenrechtenframe te gebruiken om abortus framen als een bedreiging voor de rechten van de ongeboren foetus, wordt de indruk gewekt dat de oppositie juist bepaalde rechten tracht te beschermen in plaats van weg te nemen. Met behulp van de wet, waardoor een foetus ingeschreven kan worden in de BRP, ontstaat een ambigue status in de wet, en kan het bestaansrecht van de ongeboren foetus weer ter discussie worden gesteld. Ten tweede wordt het mensenrechtenframe in het debat over de rol van maatschappelijke organisaties gebruikt. Dit wordt gedaan in termen van de tekortschietende overheid bij het beschermen van de rechten van de vrouw, omdat veel vrouwen zouden worden gedwongen tot het doen van een abortus. Volgens de oppositie zouden maatschappelijke organisaties meer ruimte (en dus ook subsidie) moeten krijgen om vrouwen hierbij te ondersteunen. Ook het neutraliteitsframe wordt hierbij ingezet. Het doel van het neutraliteitsframe is als anti-abortus organisatie een neutraal imago op te houden, en daardoor als maatschappelijke organisatie financiering te kunnen krijgen voor "neutrale" keuzehulpverlening, of om aan te kunnen schuiven bij beleidstafels.

Tenslotte worden de indirecte frames grotendeels ingezet om de progressieve agenda in het algemeen tegen te houden. Hierbij zijn twee verschillende manieren te onderscheiden. Door internationale netwerken, die een bredere anti-gender of anti-progressieve agenda hebben, wordt onderzocht welke rechten in een land minder sterk verankerd zijn. In Nederland is dat bijvoorbeeld het recht op abortus. Vervolgens wordt ingezet op het inperken van deze rechten, om aansluitend ook andere conservatieve agendapunten op te dringen. Een tweede manier om de indirecte frames in te zetten is door aan te sluiten op het bestaande discours die op dat moment heerst in een land, om op een later moment ook de anti-abortus agenda te promoten. Dit kan bijvoorbeeld gedaan worden door als anti-abortus organisatie in te haken op iets wat misschien niet direct samenhangt met de anti-abortusagenda - maar wel met de conservatieve denkbeelden, zoals de anti-Zwartepietendiscussie. Naderhand kun je bij de volgers van dat debat ook je denkbeelden over abortus uitdragen, waardoor hier wellicht meer draagvlak voor ontstaat.

Concluderend worden de 7 frames door de oppositie strategisch ingezet om het abortusvraagstuk op een bepaalde manier te belichten. Door een probleem op een specifieke manier te formuleren, wordt ook een mogelijke beleidsoplossing geframed (Korsten, 2010). Hierdoor kan de oppositie het publieke debat naar hun hand zetten, en draagvlak voor hun beleidsstandpunten verkrijgen.

6.2 Evaluatie op het onderzoeksproces

In hoofdstuk 2 is uitgebreid beschreven waarom er welke keuzes gemaakt zijn met betrekking tot de gehanteerde onderzoeksmethoden binnen dit onderzoek. Door het gebruik van triangulatie, het vastleggen van het codeerproces, en het regelmatig

reflecteren op de rol van de onderzoeker is getracht dit onderzoek zo transparant en betrouwbaar mogelijk te maken. Gedurende een onderzoeksproces worden echter altijd bepaalde keuzes gemaakt die verantwoording eisen. In deze paragraaf wordt daarom een kritische reflectie gegeven op het onderzoeksproces, en op de kwaliteit van de data en resultaten die hieruit volgden.

Allereerst brengt het doen van kwalitatief onderzoek bijbehorende beperkingen met zich mee. Zo heeft de onderzoeker bij het doen van kwalitatief onderzoek een grotere kans om het onderzoek en de resultaten (onbewust) te beïnvloeden (Bryman, 2016). Daar komt bij dat, zoals ook in hoofdstuk 2 al werd aangekaart, de interpretatie van de onderzoeker onvermijdelijk is bij het doen van een onderzoek naar framing. Op basis van interviews met de respondenten kwam een aantal frames naar voren, waarvan vervolgens onderzocht is of deze te herkennen zijn in boodschappen die de oppositiepartijen verspreiden. Een belangrijk punt van discussie is dat nooit met volle zekerheid vast te stellen is of de oppositie deze frames daadwerkelijk bewust gebruikt met als doel te beïnvloeden. Zo is het onderdrukkingframe een strategie die wordt geadviseerd door Agenda Europe, waardoor het aannemelijk is dat Nederlandse partijen dit frame overnemen. Het kan echter het geval zijn dat partijen zich daadwerkelijk onderdrukt voelen, en dit helemaal niet als doelbewust frame gebruiken om meer invloed te krijgen in het publieke debat.

Ditzelfde geldt voor het mensenrechtenframe. Het is opvallend dat de SGP en CU allebei in hun verkiezingsprogramma het ongefundeerde standpunt innemen dat vrouwen vaak gedwongen worden tot het doen van een abortus, wat sterk de indruk wekt dat zij deze informatie bewust framen.

Een tweede belangrijk punt wat betreft framing is dat het onderwerp niet vanuit een volledig neutrale invalshoek wordt benaderd. In de Inleiding wordt al duidelijk dat de oppositie rondom abortus binnen dit onderzoek als problematisch wordt ervaren door de onderzoeker, terwijl het voor de anti-abortuslobby waarschijnlijk een welkome ontwikkeling is. Daarnaast wordt vooral de nadruk gelegd op beïnvloeding vanuit de oppositie, terwijl er ook voorstanders van abortusrechten zullen zijn die gebruik maken van framing om het debat te sturen. Er wordt dus slechts vanuit één perspectief naar het debat gekeken.

Het derde punt van discussie heeft te maken met het concept 'publiek debat'. Op basis van de literatuur was het moeilijk om tot een specifieke definitie van dit begrip te komen. Daardoor zijn veel verschillende bronnen geraadpleegd voordat beschreven kon worden wat het publieke debat binnen de context van dit onderzoek precies beslaat. Het concept blijft desondanks erg breed, omdat elke discussie die openbaar toegankelijk is in principe een publiek debat kan zijn. Het was daarom lastig om alle verschillende publieke debatten rondom dit thema mee te nemen in de analyse. In plaats daarvan is ervoor gekozen om in te zoomen op de discussies waarvan respondenten aangaven dat deze momenteel relevant zijn.

Wat betreft de selectie van respondenten is ernaar gestreefd om een relatief diverse steekproef te creëren met zowel beleidsmakers, onderzoeksjournalisten, onderzoekers, en een gynaecoloog. Er is bewust gekozen om geen personen binnen de oppositie te interviewen, omdat de verwachting was dat zij niet bereid zouden zijn om te vertellen of zij al dan niet bewust framing inzetten om het publieke debat en beleid te beïnvloeden. Deze bereidheid zou waarschijnlijk nog lager zijn geweest wanneer was vermeld dat dit onderzoek mede in opdracht van Rutgers wordt uitgevoerd. Echter, ervanuit gaande dat

personen binnen de oppositie daadwerkelijk eerlijk zouden antwoorden op de vragen, is het ongetwijfeld van meerwaarde om de input van oppositiepartijen op dit onderzoek te krijgen. Niet alleen draagt dit bij aan het beginsel van hoor en wederhoor, maar ook kan het inzicht bieden in hoeverre de oppositie framing daadwerkelijk bewust toepast.

Tenslotte is het lastig om te concluderen dat framing in het publieke debat inderdaad heeft geleid tot veranderingen in bepaald beleid. Hoewel uit de literatuur en het empirisch onderzoek naar voren komt dat deze relatie zeker bestaat, is het moeilijk om voorbeelden te geven hoe framing werkelijk heeft geleid tot concrete aanpassingen in beleid. Eén van de redenen hiervoor is dat beleidsverandering een lang proces is, waarin veel verschillende factoren een rol spelen. Er zijn een aantal duidelijke voorbeelden gevonden van hoe binnen de context van abortus wordt getracht om beleid te beïnvloeden. Deze voorbeelden zijn allemaal uitgebreid in de Resultaten beschreven zijn. Vermoedelijk zijn er nog veel meer voorbeelden te geven, alleen is deze invloed vaak lastig te onderscheiden van de overige factoren die van invloed zijn in het publieke debat, en op de totstandkoming van beleid.

6.3 Aanbevelingen

6.3.1 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Uit bovenstaande evaluatie vloeien een aantal logische aanbevelingen voor vervolgonderzoek voort. De probleemstelling van dit onderzoek beschrijft dat framing in het publieke debat zou zorgen voor polarisatie in de samenleving, waarbij wordt uitgegaan dat dit vooral ontstaat door de frames van de oppositie. Ten eerste zou het daarom de moeite van het overwegen waard zijn om in vervolgonderzoek niet alleen te focussen op framing vanuit de oppositie, maar ook te onderzoeken of en hoe de voorstanders van abortusrechten gebruik maken van framing. Het zou interessant zijn na te gaan of deze frames van elkaar verschillen, en of er eventuele overeenkomsten zijn. Bij een dergelijk onderzoek naar zowel de voor- als tegenstanders van abortusbeleid is het relevant partijen van beide kanten van het debat (zowel voor- als tegenstanders) te betrekken in het onderzoek. Ook is het van belang om vooraf duidelijk te beschrijven wat het eigen standpunt van de onderzoeker in het debat is, zodat het voor de lezer duidelijk wordt dat een dergelijk onderzoek vanuit een bepaald frame wordt geschreven. Wanneer de mogelijkheid bestaat om vervolgonderzoek met meerdere onderzoekers uit te voeren, kan het een interessante invalshoek bieden om het onderzoek uit te voeren samen met iemand die geen uitgesproken voorstander van abortusrechten is. Door de gevonden frames door beide onderzoekers te laten controleren, en deze regelmatig te bespreken, zijn de onderzoeksresultaten minder afhankelijk van de interpretaties van een enkele (en altijd deels gekleurde) onderzoeker.

Wat betreft de selectie van respondenten is een suggestie voor vervolgonderzoek om breder te kijken naar alleen onderzoekers en beleidsmakers. Omdat het onderzoek draait om de rol van framing in het publieke debat, is het interessant om ook partijen (en eventueel ook burgers) te spreken die actief deelnemen aan dit debat. Zo kan meetbaar gemaakt worden hoe framing hun standpunten beïnvloedt. Dit kan bijvoorbeeld gerealiseerd worden door met drie groepen te werken, waarbij de ene groep pro-abortus geframede standpunten te zien krijgt, de tweede groep neutrale, en de derde groep anti-abortus geframede standpunten. Door middel van een voor- en nameting wordt vervolgens nagegaan of de geframede boodschappen het standpunt van respondenten

met betrekking tot abortus heeft veranderd. Door gebruik te maken van drie verschillende groepen blijft de invloed van de interpretatie van de onderzoeker daarnaast beperkt.

Ten slotte wordt geadviseerd om te onderzoeken of er mogelijke begrippen zijn die meer toegespitst zijn op een bepaalde vorm van een debat, zoals bijvoorbeeld een politiek of maatschappelijk debat. Hierdoor kan gerichter onderzocht worden wat de invloed van dat type debat op beleidsvorming is. Het is daarbij dus van belang rekening te houden met de vele verschillende factoren die van invloed zijn op beleidsvorming, en dat framing binnen het publieke debat hier dus niet het enige element in is. Een nuttig artikel dat hier handvaten voor kan bieden is dat van Weible et al. (2012), waarin wordt beschreven welke individuele en contextuele factoren van invloed zijn op beleidsbeïnvloeding en -verandering. Dit artikel is voor dit onderzoek niet gebruikt, omdat dit onderzoek alleen gericht is op framing.

6.3.2 Aanbevelingen voor Rutgers

Naast de aanbevelingen voor vervolgonderzoek is er ook een aantal aanbevelingen voor de praktijk. In dit geval zijn die aanbevelingen specifiek gericht op Rutgers, in opdracht van wie het onderzoek deels is uitgevoerd.

Uit het onderzoek komt een aantal framingstrategieën naar voren die door de oppositie worden gebruikt om het debat over abortusrechten gaande te houden. Uit het empirische onderzoek blijkt dat doordat de oppositie het debat gaande houdt, zij ook het discours voor het debat kunnen bepalen. Een organisatie als Rutgers zit daardoor altijd in de reactie. Hierdoor word je gedwongen om te reageren op het frame van de oppositie, en is het lastiger je eigen standpunten te kunnen verkondigen. Het is daarom voor Rutgers interessant om na te denken over hoe zij zelf meer de leiding kunnen pakken in het debat. Deze discussie kan binnen Rutgers gevoerd worden, maar ook met organisaties en partijen die hetzelfde doel hebben. Een belangrijke les uit dit onderzoek naar de oppositie rondom abortus is namelijk dat de oppositie succesvol is mede omdat het netwerk zo goed georganiseerd is, en met elkaar samenwerkt. Binnen dit netwerk worden strategieën met elkaar gedeeld en best practices uitgewisseld, waardoor de oppositie de mogelijkheden heeft om overtuigender over te komen in een debat en meer invloed uit te oefenen op beleid. Een aanvullend advies op basis van dit punt is om te blijven analyseren welke oppositiepartijen zich nog meer bij het oppositienetwerk kunnen gaan aansluiten. Dit onderzoek laat zien dat de samenstelling reeds is veranderd van overwegend conservatief christelijke partijen, naar een combinatie van christelijke en extreemrechtse partijen. Mogelijk zijn er in de toekomst nog meer soorten ideologieën die een bepaald belang hebben bij samenwerking op het thema abortus.

Een laatste belangrijke aanbeveling is om nog meer aandacht te besteden aan de verankering van abortusrechten in de grondwet, aangezien uit de analyse blijkt dat de oppositie inhaakt op rechten die minder sterk zijn vastgelegd. Wanneer abortus uit het Wetboek van Strafrecht wordt gehaald, heeft de oppositie minder mogelijkheden om in te spelen op het beïnvloeden van het debat rondom deze rechten.

6.4 Tot slot

Afsluitend kunnen we stellen dat framing niet weg te denken is in het debat rondom een dergelijk controversieel onderwerp als abortus. Het is voor organisaties aan de progressieve kant van belang zich bewust te worden van het effect van frames, en van de

manier waarop deze worden ingezet door de oppositie. Dit geldt voor maatschappelijke organisaties, maar ook zeker voor politieke partijen en beleidsmakers die belang hechten aan het in stand houden van abortusrechten.

Literatuurlijst

- Boeijs, H. & Blijenbergh, I. (2019). *Analyseren in kwalitatief onderzoek*. Boom/ Lemma
- Boeynaems, A. (2019). 'Figurative Framing in Political Discourse'. *Politics of the Low Countries*, 1(2), 148-151.
- Bolwijn, M., & De Ruiter, M. (2019, 3 mei). Pro-life heeft de wind mee: de macht van de anti-abortusbeweging wordt steeds groter. *de Volkskrant*. Geraadpleegd op 10 maart 2022, van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/pro-life-heeft-de-wind-mee-de-macht-van-de-anti-abortusbeweging-wordt-steeeds-groter~beb61df0/>
- Bovens, M., T Hart, P. & van Twist, M. (2017). *Openbaar Bestuur* (9de editie). Wolters Kluwer.
- Branden, T., Helderman, J.K., & Honingh, M. (2010). *Maatschappelijke verantwoording en beleidsbeïnvloeding door belanghebbenden: een onderzoek naar de praktijk van de Governancecode Woningcorporaties*. Nijmegen: Radboud Universiteit
- Bryman, A. (2016). *Social Research Methods* (5de editie). Oxford University Press.
- Cairney, P. (2012). *Understanding public policy. Theories and issues*. London: Palgrave MacMillan. Hoofdstuk 5,6,9.
- Chong, D., & Druckman, J. N. (2007). Framing theory. *Annual Review of Political Science*, 10, 103-126.
- ChristenUnie. (2021). *Kiezen voor wat echt telt: Vierkiezingsprogramma 2021-2025*. CU
- Christenunie. (z.d.). *ChristenUnie - Geef geloof een stem - ChristenUnie.nl*. Geraadpleegd op 7 mei 2022, van <https://www.christenunie.nl>
- Civitas Christiana. (2021, 17 juli). *Over ons*. Geraadpleegd op 3 maart 2022, van <https://civitaschristiana.nl/over-ons>
- Datta, N. (2018). *Restoring The Natural Order: The religious extremists' vision to mobilize European societies against human rights on sexuality and reproduction*. European Parliamentary Forum.
- Datta, N. (2021). *Tip of the Iceberg: Religious Extremist Funders against Human Rights for Sexuality and Reproductive Health in Europa 2009-2018*. European Parliamentary Forum..
- De Bruijn, H. (2015). *Framing: over macht van taal in de politiek*. Atlas Contact.
- De Kleuver, J. (2018). *Onderzoeksjournalistiek in Nederland: Verkenning en analys*. DSP Groep.

Derrix, R. (2017, 25 januari). *NGO's schrikken van Global Gag Rule*. OneWorld. Geraadpleegd op 3 maart 2022, van <https://www.oneworld.nl/lezen/seks-gender/seksuele-gezondheid/ngos-schrikken-van-global-gag-rule/>

De Vos, E., Widdershoven, I., & Wyns, Q. (2018, 12 september). 'Ongewenst zwanger? Chat nu!' *De Groene Amsterdammer*. Geraadpleegd op 22 maart 2022, van <https://www.groene.nl/artikel/ongewenst-zwanger-chat-nu>

Druckman, J. N. (2001a). On the limits of framing effects: Who can frame?. *The journal of politics*, 63(4), 1041-1066.

Druckman, J. N. (2001b). The implications of framing effects for citizen competence. *Political behavior*, 23(3), 225-256.

ECPM. (z.d.). *European Christian Political Movement - What ECPM is all about*. Geraadpleegd op 7 mei 2022, van <https://www.ecpm.info>

Elias, C. (2003). Reproductive and sexual health of older women in developing countries. *BMJ*, 327(7406), 64-65. <https://doi.org/10.1136/bmj.327.7406.64>

European Parliament. (2020). *Geneva Consensus Declaration*. Geraadpleegd op 3 maart 2022, van https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-006040_EN.html

Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of communication*, 43(4), 51-58.

Fennema, M. (2008). Voorwaarden voor een democratisch debat. *American Journal of Preventive Medicine - AMER J PREV MED*. 49-57.

Forum voor Democratie. (z.d.). *FVD*. Geraadpleegd op 1 juni 2022, van <https://www.fvd.nl>

Geuijen, K. (2011). Samenwerken in publieke netwerken. In: M. Noordegraaf, K. Geuijen & A. Meijer (Red.), *Handboek Publiek Management*. Den Haag: Boom/Lemma. (pp. 97-114).

Gilby, L., Koivusalo, M., & Atkins, S. (2021). Global health without sexual and reproductive health and rights? Analysis of United Nations documents and country statements, 2014-2019. *BMJ Global Health*, 6(3), 1-10.

Habermas, J. (vertaling door Burger, T.) (1989 [1962]). *The structural transformation of the public sphere. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge: MIT Press.

Head, Brian. (2008). Wicked Problems in Public Policy. *Public Policy*. 3.

Head, B. W., & Alford, J. (2013). Wicked problems: Implications for public policy and management. *Administration & Society*, 47(6), 711-739.

Hoogendam, E. (2009). *Kwaliteitskrant versus populaire krant* [Masterscriptie, Erasmus Universiteit Rotterdam]. Geraadpleegd op 22 maart 2022, van <http://hdl.handle.net/2105/6807>

Jerit, J. (2008) Issue Framing and Engagement: Rhetorical Strategy in Public Policy Debates. *Polit Behav* 30, 1-24

Kafka. (2019, 20 mei). *Wat vindt Thierry Baudet van LHBT-rechten?* Geraadpleegd op 3 maart 2022, van <https://kafka.nl/wat-vindt-thierry-baudet-van-lhbt-rechten/>

Keizer, P., & Ros, J. (2020, 14 oktober). Amerikaans christelijk netwerk ondersteunt gereformeerde lobbygroep uit Bodegraven. *KRO-NCRV*. Geraadpleegd op 1 mei 2022, van <https://pointer.kro-ncrv.nl/amerikaans-christelijk-netwerk-ondersteunt-gereformeerde-lobbygroep-uit-bodegraven>

Korsten, A.F.A. (2008). 'Conceptualisering door 'policy framing': het ontwikkelen van 'frames' op een beleidsvraagstuk en het herzien ervan ('reframing')'. *Framing: een introductie*.

Korsten, A.F.A. (2013). *Framing in de politiek: Over politiek als taalstrijd*.1-42.

Lakoff, G. (2004). *Don't think of an Elephant: Know Your Values and Frame the Debate*. Chelsea Green Publishing.

L'Ami, D. & Wijnen, J. (2021, 14 oktober). Het financiële fundament onder Forum voor Democratie: Zuidas, vastgoed en orthodoxe christenen. *Follow the Money - Platform voor onderzoeksjournalistiek*. Geraadpleegd op 22 februari, van <https://www.ftm.nl/artikelen/het-financiele-fundament-onder-forum-voor-democratieciv>

L'Ami, D. & Wijnen, J. (2021, 24 december). Civitas Christiana wil ons terugleiden naar de middeleeuwen. *Follow the Money - Platform voor onderzoeksjournalistiek*. Geraadpleegd op 22 februari, van <https://www.ftm.nl/artikelen/het-financiele-fundament-onder-forum-voor-democratieciv>

Lukkassen, S. G. M. (2017). *De representatieve democratie en de condities van communicatie* (Doctoral dissertation, Radboud University Nijmegen).

Meriläinen, N., & Vos, M. (2013). Framing issues in the public debate: the case of human rights. *Corporate Communications: An International Journal*.

Ministerie van Buitenlandse Zaken. (2018, november). *Theory of Change Sexual and Reproductive Health and Rights*. Ministry of Foreign Affairs Directorate-General for International Cooperation (DGIS) Department of Social development (DSO).

Mintrom, M. (2012). Public policy debate and the rise of policy analysis. In C. Williams (Red.), *Routledge Handbook of Public Policy* (1ste editie, pp. 3-16). Routledge.

Mucciaroni, G., Ferraiolo, K., & Rubado, M. E. (2018). Framing morality policy issues: state legislative debates on abortion restrictions. *Policy Sciences*, 52(2), 171-189.

Nelson, Thomas & Clawson, Rosalee & Oxley, Zoe. (1997). Media Framing of A Civil Liberties Conflict and Its Effect on Tolerance. *The American Political Science Review*. 91. 567-583.

O'Faircheallaigh, C. (2010). Public participation and environmental impact assessment: Purposes, implications, and lessons for public policy making. *Environmental Impact Assessment Review*, 30 (1), 19-27.

One of Us. (2017, 25 mei). *Our Mission*. Geraadpleegd op 29 mei 2022, van <https://oneofus.eu/about-us/our-mission/>

Ortjens, J. (2019, 20 mei). Partijen vallen over Baudets uitspraken over vrouwen, euthanasie en abortus. *Trouw*. Geraadpleegd op 28 april 2022, van <https://www.trouw.nl/nieuws/partijen-vallen-over-baudets-uitspraken-over-vrouwen-euthanasie-en-abortus~b4e5c9a5/>

Peters, L. (2021, 22 september). Heel Europa een 'lhbt -vrije zone'. *De Groene Amsterdammer*. Geraadpleegd op 3 maart 2022, van <https://www.groene.nl/artikel/heel-europa-een-lhbt-vrije-zone>

Pugh, S. (2019). Politics, power, and sexual and reproductive health and rights: impacts and opportunities. *Sexual and Reproductive Health Matters*, 27(2), 1-5.

Risjord, M. (2014). *Philosophy of Social Science. A Contemporary Introduction*, London: Routledge.

Roggeband, C., & Vliegthart, R. (2007). Divergent framing: The public debate on migration in the Dutch parliament and media, 1995-2004. *West European Politics*, 30(3), 524-548.

Rutte, M., Paternotte J.M., Heerma, P.E., Segers., G.J.M. (2011). Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst Regeerakkoord VVD, D66, CDA en ChristenUnie. 15 december 2021. Regeerakkoord voor de periode 2021 - 2025. Geraadpleegd op 17 maart 2022, van <https://open.overheid.nl/repository/ronl-f3cb0d9c-878b-4608-9f6a-8a2f6e24a410/1/pdf/coalitieakkoord-2021-2025.pdf>

SGP. (2021). *In Vertrouwen: Vierkiezingsprogramma 2021-2025*. SGP

SGP. (z.d.). *Home*. Geraadpleegd op 7 mei 2022, van <https://sgp.nl/home>

Singh, S., Darroch, J. E., & Ashford, L. S. (2014). *Adding It Up: The Costs and Benefits of Investing in Sexual and Reproductive Health*. UN Population Fund (UNFPA).

Stirezo ProLife. (z.d.). *Catechismus tegen abortus Waarom wij het leven moeten verdedigen*. Civitas Christiana.

Stirezo Pro Life. (z.d.). *Over ons*. Geraadpleegd op 17 mei 2022, van <https://stirezo.nl>

Stone, D. (2012). *Policy Paradox* (Third Edition). Ww Norton & Co.

Sunay, R. (2012). The importance of public debate in democratic regimes. *European Scientific Journal*, 8(9).

Sutorius, E. (2017, 4 september). *Framing: overtuigen met maar één woord*. Parlante. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <http://parlante.nl/trainingen/overtuigenmet1woord/>

Thomas, C., & Van de Ven, C. (2020, 23 september). Een geschenk uit Washington. *De Groene Amsterdammer*. Geraadpleegd op 19 mei 2022, van <https://www.groene.nl/artikel/een-geschenk-uit-washington>

Van der Burgh, R., Chavannes, E., Lafour, G., Rotman, M., & Van der Woude, A. (2021, 10 maart). 'Voor ons en natuurlijk dankzij de Here God'. *De Groene Amsterdammer*. Geraadpleegd op 19 mei 2022, van <https://www.groene.nl/artikel/voor-ons-en-natuurlijk-dankzij-de-here-god>

Van der Vlies, B. & Rouvoet, A. (2004, 29 november). Regeling van een sociale verzekering voor geneeskundige zorg ten behoeve van de gehele bevolking [Kamerstuk]. Geraadpleegd op 21 mei, van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29763-23.html>

Van Gorp, B. (2005). Where is the Frame?: Victims and Intruders in the Belgian Press Coverage of the Asylum Issue. *European Journal of Communication*, 20(4), 484-507.

Van Gorp, B. (2006). Een constructieve kijk op het concept framing. *Tijdschrift voor communicatiewetenschap*, 34(3).

Van Gorp, B. (2007). A Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture Back In. *Journal of Communication*, 57(1).

VBOK. (2021). *Beleidsjaarplan 2022: Kleur bekennen*. VBOK

Veugelers, W. & Schuitema, J. (2013). *Docenten en controversiële issues: Levensbeschouwelijke en politieke thema's in de schoolvakken biologie en geschiedenis*. Universiteit van Amsterdam

Weible, C.M., Heikkila, T., deLeon, P. & Sabatiers, P.A. (2012). Understanding and influencing the policy process. *Policy Sciences* 45(1).

World Health Organization (WHO). (2017, 28 september). *Worldwide, an estimated 25 million unsafe abortions occur each year*. World Health Organization. Geraadpleegd op 3 maart 2022, van <https://www.who.int/news/item/28-09-2017-worldwide-an-estimated-25-million-unsafe-abortions-occur-each-year>

Bijlagen

Bijlage 1: Topiclijst interviews

Algemeen

- Wat was de aanleiding voor het schrijven van het artikel/onderzoek?
- Waarom vind je het thema belangrijk, en met welk doel heb je het artikel/onderzoek geschreven?
- *Optioneel voor het geval dit niet bekend is:* Ben je al langere tijd met dit thema bezig, of was het eenmalig artikel?

Hoe ziet de oppositie eruit (actoren en hun relatie)?

Bij dit topic waren de vragen grotendeels gebaseerd op informatie op basis van het artikel/onderzoek van desbetreffende respondent. Onderstaande vragen zijn daarom vooral een algemene indicatie van vragen die gesteld zijn.

- Wat zijn volgens jou de meest invloedrijke partijen binnen de oppositie tegen abortus in Nederland?
- Zijn deze partijen met elkaar verenigd/verbonden, en zo ja, hoe?
- Hoe komen deze partijen samen, en wat wordt er tijdens dergelijke bijeenkomsten besproken? Welke partijen zijn tijdens dergelijke overleggen/bijeenkomsten aanwezig?
- Welke relaties zie jij tussen verschillende partijen, en waar bestaan deze relaties precies uit (denk aan financiering, invloed hebben op standpunten van politieke partij, ergens in een bestuur zitten)?
- Is de oppositie in Nederland de laatste jaren veranderd (zowel actoren als formaat en samenstelling), en zo ja, hoe? Waardoor komt deze verandering denk je?
- Er wordt vaak gezegd dat de oppositie groeit, ze beter georganiseerd en gefinancierd worden. Wat krijg jij hiervan mee?
- Hoe komt het dat er meer middelen worden vrijgemaakt, en door wie wordt dit gedaan? Wat krijg jij hiervan mee?

Framing

Bij dit topic waren de vragen grotendeels gebaseerd op informatie op basis van het artikel/onderzoek van desbetreffende respondent. Onderstaande vragen zijn daarom vooral een algemene indicatie van vragen die gesteld zijn.

- Zie jij dat partijen hun standpunten op een bepaalde manier framen om deelgroepen aan te spreken. Hoe zie je dit terugkomen?
- Is de manier waarop partijen zich uitspreken of samenkomen in de laatste jaren veranderd, en zo ja, hoe?
- Met welk doel spreken partijen zich volgens jou op deze manier uit? Welke waarden liggen ten grondslag aan de uitspraken van de oppositie?
- Waar hebben deze partijen nog meer kritiek op en waar ageren ze tegen, hoe relateert dat aan hun beweging tegen abortus?
- Hoe zie je dat hier vervolgens door de *pro-rights* kant op wordt gereageerd? Wordt er gereageerd op het kader dat de oppositie heeft gesteld, en dus meegegaan in het frame dat de oppositie neerzet?

Publieke debat en beleid

- Welke discussies merk jij dat er nu vooral gaande zijn rondom abortusrechten/beleid?
- Welke partijen spelen een rol in deze discussie en wat zijn hun belangrijkste argumenten?
- Wat zijn de voornaamste platforms etc. waar de oppositiepartijen (zowel maatschappelijk als politiek) zich uitspreken? En waarom hebben ze deze daarvoor gekozen?
- Door selectief informatie wel of niet te belichten, kunnen partijen het publieke debat proberen te sturen en de publieke opinie achter hun beleidsstandpunt mobiliseren. Heb je het idee dat de oppositie rondom abortus dit ook als uiteindelijk doel heeft om beleid te beïnvloeden? En zo ja, wat zijn dan hun doelen? En hoe proberen ze deze te behalen?

Tenslotte

- Heb je nog verdere aanvullingen die relevant kunnen zijn voor mijn onderzoek?
- Zijn er nog personen van wie je me aanraadt om ook eens mee te spreken?

Bijlage 2: Gebruikte documenten en artikelen

Artikel	Medium	Auteur(s)	Onderwerp
<i>De prijs van de ChristenUnie</i>	De Groene Amsterdammer	Romy van der Burgh & Marieke Rotman (22 december, 2021)	Financiering
<i>Blokhuis gaf met subsidie bewust 'verboden staatssteun'</i>	NRC	Derk Stokmans (17 september 2021)	Financiering
<i>Amerikaans christelijk netwerk ondersteunt gereformeerde lobbygroep uit Bodegraven</i>	Pointer	Peter Keizer en Jesse Ros (14 oktober 2020)	Financiering
<i>Het financiële fundament onder FvD: Zuidas, vastgoed en orthodoxe christenen</i>	Follow the Money	Dennis l'Ami & Jeroen Wijnen (14 oktober 2020)	Financiering
<i>Gereformeerde euro's bij Forum voor Democratie</i>	Pointer	Dirk Mostert & Peter Keizer (7 december 2020)	Financiering
<i>Politieke deal met SGP leverde bekritiseerde hulporganisatie miljoenensubsidie op</i>	NRC	Derk Stokmans (17 september 2021)	Financiering
<i>De tentakels van de ultra-conservatieve lobby in Europa</i>	De Standaard	Roeland Termote & Stijn Cools (8 juni 2019)	Strategie
<i>De stille successen van conservatief christelijk rechts, geannoteerd verhaal</i>	Investico	Romy van der Burgh, Esther Chavannes, Gina Lafour, Marieke Rotman & Allart van der Woude (10 maart 2021)	Strategie
<i>Pro-life heeft de wind mee: de macht van de anti-abortusbeweging wordt steeds groter</i>	Volkskrant	Marjon Bolwijn & Marieke de Ruiter (3 mei 2019)	Strategie
<i>Pro-lifebeweging zet vrouwen tijdens abortus aan tot gevaarlijke 'spijtpil'</i>	Investico	Romy van der Burgh, Esther Chavannes, Gina Lafour, Marieke Rotman & Allart van der Woude (10 maart 2021)	Strategie
<i>Heel Europa een 'lhbt-vrije zone'</i>	De Groene Amsterdammer	Lisa Peters (22 september 2021)	Strategie
<i>Voor ons en natuurlijk dankzij de Here God: Hoe de christelijke anti-abortuslobby stilletjes steeds meer voet aan de grond krijgt</i>	De Groene Amsterdammer	Romy van der Burgh, Esther Chavannes, Gina Lafour, Marieke Rotman & Allart van der Woude (10 maart 2021)	Strategie

Restoring the Natural Order: the religious extremists' vision to mobilize European societies against human rights on sexuality and reproduction

Tip of the Iceberg: religious extremist funders against human rights for sexuality and reproductive health in Europe

European Parliamentary Forum on Population & Development

European Parliamentary Forum on Population & Development

Neill Datta (april, 2018)

Neil Datta (juni, 2021)

Strategie

Strategie

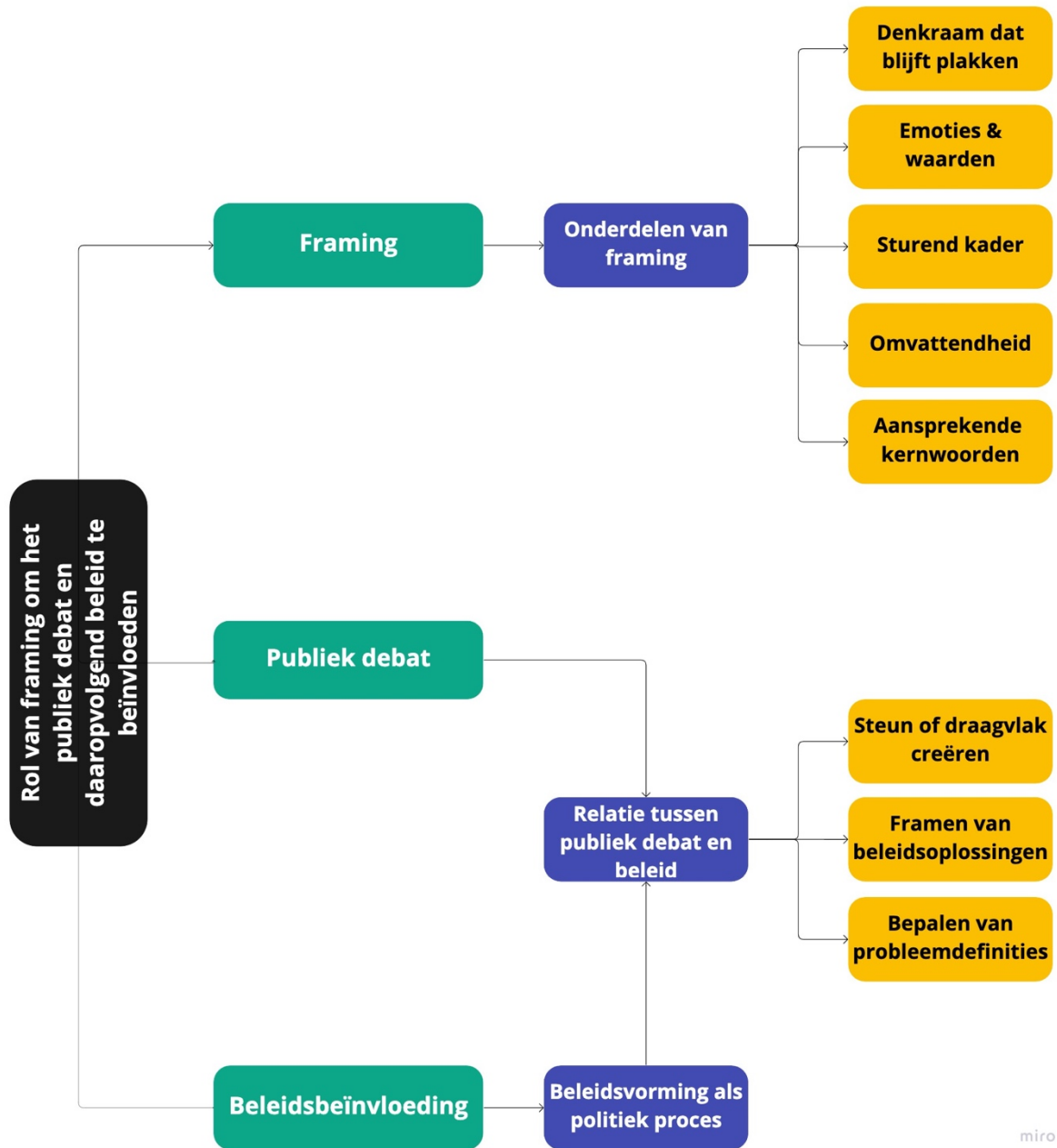

Bijlage 3: Respondentenlijst

Respondent	Functie
1	Onderzoeksjournalist bij KRO-NCRV
2	Onderzoeksjournalist bij <i>Follow the Money</i>
3	Onderzoeksjournalist bij Investico en de Groene Amsterdammer
4	Onderzoeker bij <i>European Parliamentary Forum for Sexual & Reproductive Rights</i>
5	Onderzoeksjournalist bij de Volkskrant, de Correspondent, het Parool en de Groene Amsterdammer
6	Gynaecoloog en voormalig bestuursvoorzitter <i>Women on Waves</i>
7	Onderzoeksjournalist bij de Groene Amsterdammer
8	Professor, socioloog en onderzoeker naar de conservatieve opmars en onderliggende opvattingen over seksuele minderheden en gendergelijkheid
9	Onderzoeksjournalist bij <i>Follow the Money</i>
10	Onderzoeksjournalist bij <i>Pointer</i>
11	Beleidsadviseur bij D66 (Europees niveau)
12	Strategisch analist & onderzoeksjournalist bij de Groene Amsterdammer
13	Beleidsadviseur Zorg bij GroenLinks
14	Onderzoeksjournalist bij de Volkskrant

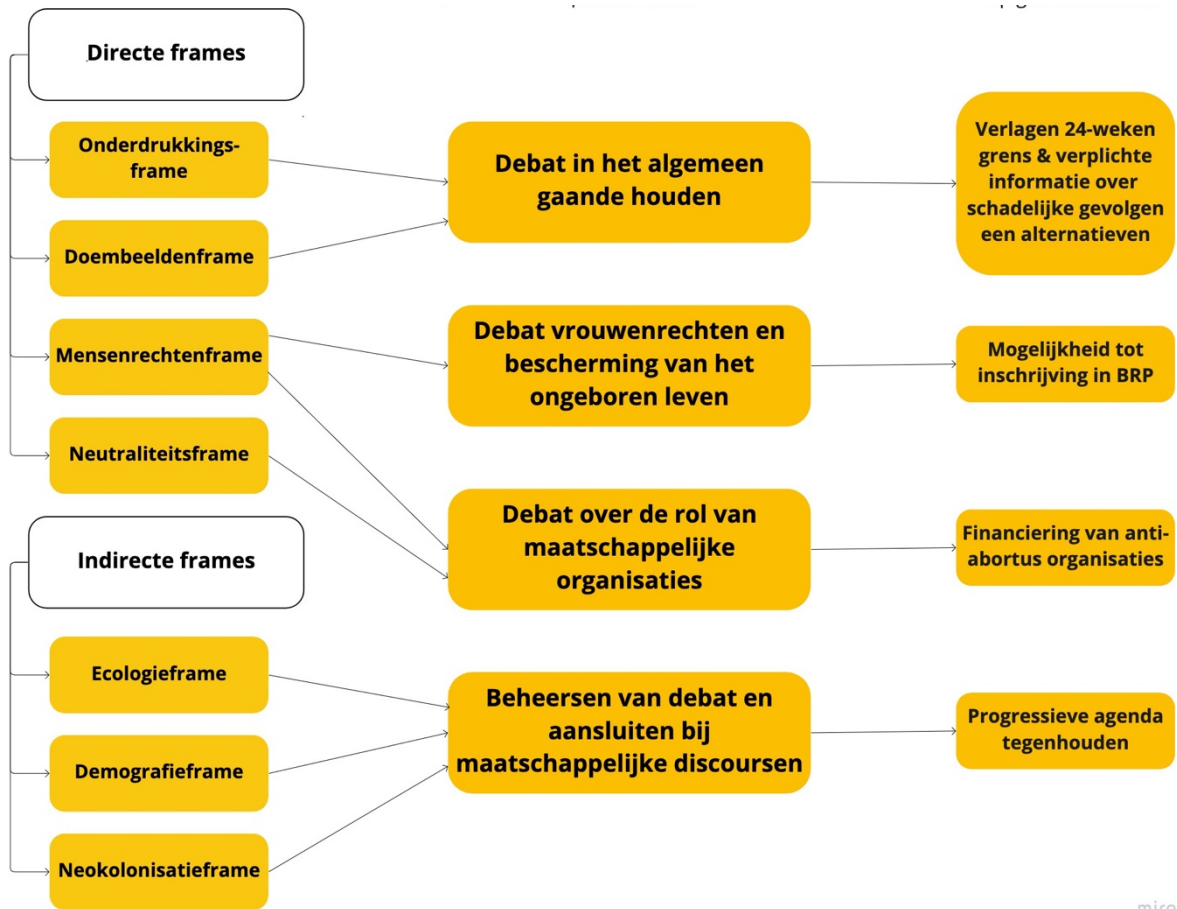
Bijlage 4: Codeboom op basis van Literatuuronderzoek

miro

Bijlage 5: Definitieve codeboom

miro

Bijlage 6: Schema oppositie (uitvergroet)

